CLASICII ROMANI COMENTAȚI

SUB INGRIJIREA D-LUI N. CARTOJAN - PROF. UNIVERSITAR

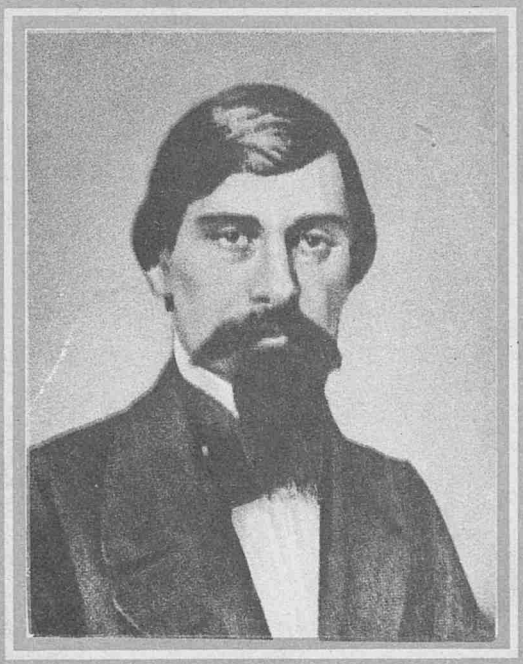

AL. RUSSO

★

SCRIERI POSTUME

TRADUSE DE:

V. ALECSANDRI
AL. ODOBESCU
MIHAIL SADOVEANU

PUBLICATE DE:

PETRE V. HANEȘ

www.dacoromanica.ro

EDITURA SCRISUL ROMÂNESC-CRAIOVA

AL. RUSSO

SCRIERI POSTUME

TRADUSE DE:

V. ALECSANDRI
AL. ODOBESCU
MIHAIL SADOVEANU

PUBLICATE DE:

PETRE V. HANEȘ

EDITURA SCRISUL ROMANESC, CRAIOVA

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

Scrierile postume ale lui Al. Russo.

Începuturile literare ale lui Russo. Trebue puse în legătură cu mișcarea intelectuală din Iași provocată de pregătirea revistei Dacia Literară, care a și apărut în 1840. Mihail Kogălniceanu, întors din străinătate în 1838, după ce a încercat o colaborare cu Gh. Asachi, s'a decis să scoata singur o publicație. Deciziunea a luat-o după consfătuiri cu C. Negruzzi, care locuia la Iași, cu V. Alecsandri și cu Al. Russo. Poetul se 'ntorsese și el din străinătate în 1839 și dobândise un post la sămeșie. Russo se întorsese din Elveția în 1835 și locuise când la țară, când la Iași, dar în 1839 se găsea la Iași. Din acest an datează scrierea lui „La pierre du tilleul" (Piatra Teiului), publicată însă mai târziu (1908); din 1839—1840 există „Jassy et ses habitants en 1840" (Iașii și locuitorii săi în 1840); din 1840 Studii Naționale, câte și trei «în spiritul pe care grupul de mai sus îl stabilise pentru viitoarea publicație a lui M. K., și anume: inspirație din legendele populare (Piatra Teiului, Studii Naționale) și din obiceiurile țării (Iașii și locuitorii săi). Prima bucată cuprinde chiar la urmă câteva rânduri de unde reiese clar că avea să fie în curând publicată (v. mai departe pag. 53): „Soarta a vrut ca amintirile unui călător să ajungă obiect de publicare". Călătorul era R., care, împreună cu V. Alecsandri,

www.dacoromanica.ro

Mihail Cuciureanu şi alţii, făcuseră o excursiune în împrejurimile frumoase ale oraşului Piatra din judeţul Neamţ (această excursiune au descris-o fiecare separat şi au publicat-o, afara de R., care n'a publicat-o). Revista lui M. K. a şi anunţat că operele lui R. vor fi tiparite: „La cantora Daciei Literare vor ieşi în curând Poeziile d-lui Mihail Cuciureanu, Scrierile d-lui R..." (a se vedea în prefaţa volumului Scrieri de Al. R. din colecţia de faţa excesul de discreţie al scriitorului nostru ori-de-câte-ori era vorba de persoana lui).

Din 1842 avem „Palatul lui Duca Voda". Tot între 1839 40 putem pune şi Le rocher du corbeau (Stânca Corbului), tot rod al unei excursiuni, poate chiar al aceleiaşi, — publicată şi ea mult mai târziu. In 1846, R. a scris Soveja, aparută însă tot după mortea lui.

Alte scrieri, apărute şi ele după moartea lui, nu le mai putem data: Poezia Populara, Decebal şi Ştefan cel Mare. Totuşi ţinând seama că R. începe să publice în 1846 şi continuă până în 1856, cu trei ani înaintea morţii, am fi îndemnaţi sa admitem că şi pe acelea le-a scris între 1840 şi 1846.

Dar de ce n'a publicat R. scrieri de atâta valoare, când pentru publicare fuseseră scrise şi când Dacia Literară a şi anunţat apariţia lor? Poate din cauza unor atacuri contra unor stări de lucruri de atunci, poate din cauza unor atacuri personale, ca în contra lui G. Asachi! Sau poate pentrucă R. n'a găsit pentru ele un traducător ca pentru Cântarea României? Dintre ele, „La pierre du tilleul", „Jassy et ses habitants", „Soveja" şi „Le rocher du corbeau" sunt scrise în franţuzeşte, există manuscriptele lor pentru primele trei, iar ultima a apărut într'un ziar francez (urmeaza îndata indicaţiuni bibliografice).

„Poezia Populară", „Studii Naţionale", „Palatul lui Duca Vodă", „Decebal şi Ştefan cel Mare" şi câteva

www.dacoromanica.ro

fragmente din alte scrieri s'au publicat în românește de V. Alecsandri după moartea lui Russo, de sigur traducându-le el, fiindcă limba seamană mult cu limba operelor lui şi se depărtează de a operelor lui Russo. Lipsesc arhaismele şi moldovenismele acestuia şi abunda în schimb neologisme, ca „proporţii arhitectorale", „balcon", „apartament", „remarcabil", „nivel" (în Palatul lui Duca Vodă). Poetul şi-a strecurat şi pe favoritul său „onor" (în Cugetări scrise în închisoarea dela Cluj), pe care R. niciodată nu l-a întrebuinţat.

Aşa se face că tocmai primele scrieri ale lui R. au apărut postum.

Redăm titlurile tuturor cu anume indicaţiuni necesare:

1. POEZIA POPULARĂ apărută cu acest titlu şi cu subtitlul de „Studiu literar" în Foaia Soc. p. lit. şi cult. rom. în Bucovina din August—Octomvrie 1868 şi în Albina Pindului din Octomvrie acelaşi an. S'a publicat de V. Alecsandri, care desigur a şi tradus-o din limba franceză.

2. STUDII NAŢIONALE. Poartă data 1840, dar au fost publicate abia în 1868 în Foaia Soc. p. lit. şi cult. rom. în Bucovina, numerele din Iunie şi Iulie şi republicate în 1873 în Convorbiri Literare. Cuprind anecdote despre haiduci.

3. PIATRA TEIULUI. Poartă data 1839 şi se pastrează încă în original în limba franceză în biblioteca Academiei Române, sub no. 311. A fost publicată în original în ediţia din 1908 a Scrierilor lui R. După această data a fost tradusă de C. Margăritescu şi apoi de M. Sadoveanu. Acesta a publicat traducerea în Biblioteca Minerva. Textul său s'a reprodus şi aici.

4. STÂNCA CORBULUI cuprinde legenda unei stânci din judeţul Neamţ. A fost scrisă în limba fran-

www.dacoromanica.ro

ceză nu ştim prin ce an, dar a fost publicată abia în 1863 în ziarul La voix de la Roumanie. Peste cinci ani (1868) a fost publicată în traducere în Foaia Soc. p. lit. şi cult. rom. din Bucovina, traducere făcută de sigur de V. Alecsandri, iar peste alţi cinci ani, traducerea s'a reprodus în Convorbiri Literare, de sigur tot după stăruinţa lui Alecsandri.

5. IAŞII ŞI LOCUITORII SĂI IN 1840. Originalul francez se păstrează şi acum în Biblioteca Academiei Române sub no. 311. A fost publicat în ediţia din 1908 a Scrierilor lui R. A fost tradus în româneşte de C. Mărgăritescu în 1909 şi apoi de M. Sadoveanu, în Biblioteca Minerva. Textul său s'a reprodus şi aici.

6. SOVEJA cuprinde descrierea drumului dela Iaşi la Soveja, schit în judeţul Putna, precum şi a şederii lui acolo în anul 1846, când a fost surghiunit. Textul francez se păstrează în biblioteca Academiei Române, sub no. 311. Traducerea, datorită lui Al. Odobescu, s'a publicat în 1863 în Revista Română, de sub direcţia sa, după îndemnul lui V. Alecsandri. In 1908 s'a publicat şi originalul francez în ediţia Scrierilor lui R.

7. DECEBAL ŞI ŞTEFAN CEL MARE, o splendidă paralelă între cele două figuri istorice. S'a publicat numai în traducere în Foaia Soc. p. cult. şi lit. rom. din Bucovina, 1868, după stăruinţa lui Alecsandri, care de sigur că a făcut şi traducerea.

8. PALATUL LUI DUCA VODA a fost scrisă în 1842, de sigur în franţuzeste, şi a fost publicată în traducere abia în 1874 în Columna lui Traian, no. 1. Traducerea se datoreşte de sigur lui Alecsandri.

9. [OFIŢERI FRANCEZI IIN MOLDOVA], traducerea din franţuzeşte de Russo a unui fragment din-

www.dacoromanica.ro

tr'o descriere de călătorie la noi a unor ofiţeri francezi. Descrierea este din 1822 şi traducerea din 1856, când R. a trimis-o lui M. K., ca s'o publice în ziarul său Steaua Dunării. Nu s'a publicat însă şi a rămas între hârtiile prietenului său. (Ms. Kog., no. 13, biblioteca Academiei Române). S'a publicat în ed. din 1908 a Scrierilor lui R.

10. CUGETĂRI, SCRISORI, FRAGMENTE:

a) *Cugetări scrise în închisoarea dela Cluj.* Au fost traduse de V. Alecsandri şi publicate în Foaia Soc. p. cult. pop. rom. din Bucovina în 1868, apoi republicate în Convorbiri Literare din 1873.

b) *Alte şase cugetări,* citate de V. Al., când a vorbit despre R. (în aceeaşi revistă din Bucovina).

c) *Scrisoare către V. Alecsandri,* 1846, înainte de a pleca R. în surghiun la Soveja.

d) *Scrisoare către N. Bălcescu,* Sibiu 1848.

e) *Bilet către V. Alecsandri,* 1848, din închisoarea din Cluj.

f) *Protest către consiliul de război din Cluj,* 1848.

g) *Protest către contele Vay,* comisarul guvernului în Cluj, 1848.

Al. Russo şi poezia populară. In „Piatra Teiului", scrisă în 1839, R. vorbeşte cu entuziasm despre jocurile ţărăneşti şi despre cântecele populare.

In aceeaşi bucată citează 4 versuri din balada lui Ion Chetraru, în traducere franceză.

La sfârşitul bucăţii „Le rocher du corbeau", rod, probabil, al aceleiaşi excursiuni, din care a ieşit „Piatra Teiului", ne spune că s'a întors cu o colecţie de doine; iar în cuprinsul bucăţii atrage atenţiunea că ţăranul care conducea excursiunea cânta doine.

In „Studii Naţionale", care poartă data 1840,

www.dacoromanica.ro

strânge la un loc anecdote despre haiduci. Înțelegem din ele că R. culesese balade privitoare la aceștia din urmă.

In Soveja (1846) vorbește de două ori despre cântecele populare: 1) Odată, descriind ținutul prin care trecea, adaugă: „Căci aici e țara tâlharilor, șerpuită de pârae, scăldată de Putna și de Siret, așa de mult lăudate în cântecele bătrânești" (1 Martie); 2) Altă dată ne spune că în acea zi (Duminică 10 Martie) a ascultat toată dimineața cântece oltenești dela țiganii din satul Soveja și le-a înțeles. Apoi a hotărît ca a doua zi unul din ei să vie la schit, unde ședea R., și să-i explice mai pe larg cântecele.

A venit însă nu un țigan, ci un mocan cu cimpoiul și i-a cântat tot felul de arii: moldovenești, muntenești, ardelenești, apoi doina.

Dela acest mocan a cules de sigur R. multe balade populare, fiindcă Alecsandri spune în ediția I a Poeziilor Populare că de la Soveja i-a adus R. Miorița.

In „Poezia Populară", pe care o bănuim ca scrisă tot la Soveja sau nu târziu după aceea, povestește tot o scenă din satul Soveja, dela un iarmaroc, cu lăutari și cântece populare, citează versuri dintr'acestea și se ridică la cel mai înalt ton admirativ.

In 1848, când a stat închis la Cluj, trimițând unor prieteni din Iași informațiuni despre starea lui, îi înștiințează că recită mereu următoarele versuri:

Inchinare-aș și n'am cui,
Inchinare-aș murgului,
Dar mi-i murgul cam nebun
Și de fugă numai bun.
Inchina-voiu ulmilor,
Urieșii culmilor,
Că sunt gata să-mi răspunză
Cu freamăt voios de frunză:

www.dacoromanica.ro

Ulmii că s'or clătina,
Frunza că s'a scutura,
Trupul că mi-a astupa.

Sunt versurile cu care se încheie balada Toma Alimoş (sau Toma lui moş, cum zice el în Studie Moldovană).

In acelaşi an, R. a cules cântece populare din Muntenia, unde a stat câtăva vreme, după fuga din Moldova. Aflăm faptul dela V. Alecsandri. Acesta a trimis în 1880 lui V. A. Urechiă pentru Albumul macedo-român un cântec popular despre Alexandru Machedon, „reîntocmit", zice poetul, „pe cât s'a putut, din câteva fragmente de poezii populare culese la anul 1848 de răposatul meu amic A. Russo în călătoriile sale pe malurile Dunării".

In 1851—52, în ziarul din Iaşi, Zimbrul, apare scrierea lui R. „Studie moldovană". In ea citim de trei ori admiraţie pentru poezia populară: 1) „Cui nu-i place un cântec popular editat de prietenul meu Alecsandri?", — zice autorul. 2) „Mioara, Naframa, Mihail, Bujor, Toma lui moş, Codreanu vor trai cât va fi un Român pe lume". 3) „Incheierea mea este, în puţine vorbe, ceea ce se face pentru Balade, trebue să se facă şi pentru toate tradiţiile noastre: cântece şi tradiţii fac una, ele se tălmăcesc şi se întregesc" — pe atunci Alecsandri pregătea prima sa ediţie de Poezii Populare.

In 1855, în „Cugetări" nu odată recomandă limba firească din cântecele populare, opunând-o limbii artificiale a unor contemporani. In Cugetari, partea II, no. 2 (v. volumul de *Scrieri* din această colecţie, pag. 164) zice: „Toate şcoalele noastre [literare] trebue să pornească dela cânticele ce le hulesc, ca să ajungă la clasici, şi „Simţim că mare avuţie, inspiraţie şi linguistică este în cântecele dispreţuite în Ardeal" (pag. 165).

www.dacoromanica.ro

In acelaşi an, în „Amintiri" şi anume într'a II-a citează 18 versuri din „balada lui Donciu" (v. *Scrieri,* pag. 65).

In Martie 1856 R. trimite lui M. Kogălniceanu o scrisoare din Piatra-Neamţ vorbîndu-i despre ziarul Steaua Dunării. Şi începe aşa:

„M'am dus spre ţară, pentru a răsufla şi pentru a zice ca acel cântic, cântic mai moldovenesc decât toate cânticele:

Vară, vară, muma noastră,
Ie bruma de pe fereastră
Şi zăpada de pe coastă,
Şi o fă iar rotogoală,
Să mă mai dau ici de vale,
Să mai clănţăiu din pistoale.
Să văd soarele lucind,
Să mai văd iarba dând,
Codrii înverzind,
S'aud copilaşii chiuind,
Ciobănaşul fluierând.

R. a început să scrie în 1839 şi a încetat să mai scrie în 1856. In tot răstimpul acesta s'a preocupat stăruitor de problema poeziei populare şi a tradiţiilor, mai stăruitor decât oricare dintre contimporani.

Răsunetul preocupărilor sale n'a fost însă puternic atunci. Il simţim numai în generaţiunea urmatoare lui şi anume la Teodorescu Gh. Dem şi la d-rul Rudow. Cel dintâiu începe prefaţa la marea sa colecţiune de Poezii Populare (1885) cu o citaţie avântată din studiul lui R. „Poezia Populară" şi continuă: „Astfel simţea Al. R. despre marele tezaur al muzei noastre populare şi astfel vorbea mai acum o jumătate de secol (1835—1839)", pag. 5. Am văzut mai sus că studiul lui Russo s'a publicat abia în 1868, nouă ani după moartea autorului, dar cuprinsul ni-l arată compus în anul 1846 la Soveja,

www.dacoromanica.ro

ori nu prea târziu după aceea. Totuşi Teodorescu Gh. Dem. îl datează 1835—1839. Pe ce se va fi întemeiat?

Cu alt prilej, şi anume în prefaţa scrisă pentru volumul „Le romancero roumain" de Jules Brun, spune: „Al. R. se puse a culege din gura lăutarilor legende şi cântece populare. In timpul închisorii lui politice la mănăstirea Soveja, în 1846, el nu încetă să se ocupe cu această operă, glorioasă între toate". Reiese de aici că şi-a întemeiat afirmaţiunile pe bucata Soveja a lui A. R., apărută în traducerea lui Odobescu din Revista Română a acestuia (1863).

D-rul Rudow în „Geschichte des rumänischen Schrifttums" (1892) spune că R. „a cules cântece populare, dar toate s'au pierdut" (sammelte auch Volkslieder doch ist alles verloren, pag. 90). Izvorul acestei afirmaţiuni nu-l cunoaştem.

Gh. Adamescu în „Noţiuni de istoria limbii şi literaturii române" (1899) spune că R. e „acela care a atras cu entuziasm atenţiunea la producţiunile poporului".

Colaborarea Russo Alecsandri. Sa precizăm acum rolul lui R. în culegerea poeziilor populare publicate în prima ediţiune a colecţiei lui V. Alecsandri. In aceasta privinţă iată ce găsim înainte de 1900, dată dela care R. intrat în rândurile scriitorilor români.

Teodorescu Gh. Dem. în prefaţa citată dela „Le romancero roumain" a lui Jules Brun spune: „Al. R. se puse a culege din gura lăutarilor legende şi cântece populare. El îşi încredinţase manuscriptele unuia dintre amicii săi. Acesta, cu talentul său bine cunoscut, dete acestei culegeri lustrul care le lipsea şi le publică în două broşuri, sub aceste titluri: Poezii populare, balăde şi cântece bătrâneşti, culese şi îndreptate de V. Alecsandri (1852—1853, Iaşi).

www.dacoromanica.ro

G. Adamescu, în cartea mai sus citată, spune şi el că R. „a îndemnat şi pe Alecsandri să se ocupe cu strângerea şi publicarea operelor populare".

Izvorul acestor informaţiuni nu ni se comunică. Poate că pe la 1880 1890 ele circulau între cunoscătorii problemelor de literatură populară românească.

Să încercăm a aduce lamuriri, completând pe cele din 1901 din studiul despre Al. Russo.

Am scos mai sus în evidenţă că în „Piatra Teiului" (1839), R. citează în traducere franceză 4 versuri privitoare la haiducul Ion Chetraru. O baladă cu acest subiect nu se găseşte în colecţia Alecsandri, prima ediţie. Intr'a doua ediţie apare o doină, dar fară versurile reproduse de R.

In „Studii Naţionale" (1840), R. relatează o anecdotă despre acest haiduc (v. mai departe, pag. 13—15), reproducând şi versurile din „Piatra Teiului" (date aici în româneşte, ca şi toată scrierea, de V. Alecsandri). Anecdota se sfârşeşte cu unele informaţiuni şi constatări, pe care le vom găsi şi la Alecsandri. Russo zice: „Banda aceasta fu prinsă peste câteva luni. Unul din ei primi să devie calău, pentru ca să scape de moarte, însă el era ţigan. Românul se face ispravnic, se face judecător, dar calău niciodată". Alecsandri spune şi el la 1866 „...el fu spânzurat în câmpul dela Frumoasa de însuşi tovarăşul său Gavril buzatul, ţigan de soiu, care primi a se face calău, pentru ca să-şi scape vieaţa. Aci e locul să facem o observaţie, că niciodată un Român nu s'a dedat la trista meserie de calău".

In 1846, R. cunoştea balada „Păunaşul Codrilor" (Conv. Lit., an. XXXV, 1901, pag. 669), pe care V. Al. o publică în 1849 în ziarul Bucovina.

In studiul „Poezia Populară", scris de sigur între 1846—1848 (deşi publicat abia în 1868), R. atrage atenţiunea asupra unor imagini şi versuri frumoase

www.dacoromanica.ro

populare în termeni pe care-i găsim mai târziu şi la Alecsandri. 1) Russo zice: „Nu poţi să nu admiri calul lui Codreanu, care, când fugea, văile se limpezea". Alecsandri relèvă aceste două versuri: „Astfel murgul meu fugea || Văile se limpezea" şi adaugă imediat: „Imagină minunată de repezimea calului" (pag. 93, nota 5, ed. 1866). 2) La R. găsim scoase în evidenţă versurile: „Aşterne-te drumului || Ca şi iarba câmpului || La suflarea vântului", precedate de această observaţiune: „Nu poţi să stai nesimţitor la auzul armoniei limbii poporului, când Toma Alimoş, zice murgului său". Alecsandri relevă şi el exact aceleaşi versuri şi urmează cu această observaţiune: „In toate baladele unde se pomeneşte de alergari de cai, poeţii poporului se întrec în imagini de o sublimă frumuseţe" (pag. 76, nota 5, ed. 1866).

La R. găsim balada Ghimiciu. La Alecsandri din prima ediţiune n'o găsim, dar o gasim în cea de a doua.

R. a influenţat pe V. Al. şi în modul de a grupa poeziile populare. In „Poezia Populară", el le grupează în: 1) Cântece bătrâneşti, 2) Cântece de frunză, 3) doine şi 4) hore. Alecsandri le-a grupat şi el la început tot în patru categorii: 1) Cântece bătrâneşti (balade), 2) Doine sau cântece de dor, 3) Cântece haiduceşti sau de codru, 4) Hore sau cântece de joc (în Zimbrul, 1851 din 25 Ianuarie, pag. 210). Dar peste 15 ani (1866) a redus grupările la 3, desfiinţând cântecele haiduceşti: 1) Cântece bătrâneşti sau balade, 2) Doine, 3) Hore, — nu mai sta acum sub influenţa prietenului sau, mort din 1859.

Alecsandri a recunoscut ca R. l-a ajutat în culegerea Poeziilor Populare (prefaţa ed. II), dar socotim că a recunoscut prea puţin. Deşi prieten bun cu R., i-a lăsat în umbră activitatea-i în această prrivinţă, deşi s'a luptat barbăteşte să-i apere dreptul

www.dacoromanica.ro

de autor asupra Cântării României. Caracteristice, în această privință, sunt trei fapte: 1) La 2 August 1863, Al. trimite dela Iași la București lui Al. Odobescu manuscriptul operelor „Le Pierre du tilleul" și „Soveja", ca acesta să le traducă și să le publice în Revista Română, iar la 14 Septembrie 1863, în același scop, „Jassy et ses habitants" și sfârșitul Cugetărilor, netipărit în România Literară (1855), din cauza dispariției acesteia (textul Cugetărilor era românesc și nu mai trebuia tradus). Odobescu a publicat fragmentul din Cugetări, a tradus și a tipărit Soveja, dar n'a mai avut vreme să mai traducă și să mai tipărească și pe celelalte, fiindcă și revista sa și-a 'ncetat apariția. Dar de ce Alecsandri n'a trimis și manuscriptul bucății „Le rocher du corbeau" și l-a trimis, în schimb, ziarului francez La voix de la Roumanie? De ce n'a trimis și manuscriptul studiului Poezia Populară? (Scrisorile către Odobescu se află reproduse în studiul despre Al. R. al comentatorului ediției de față). Bănuim că dintr'o considerațiune tot în legătură cu rolul lui R. în desgroparea poeziei populare. Bucata Le rocher du corbeau spunea la urmă — cum am mai relevat — că autorul se 'ntorsese din excursie și cu o culegere de doine, deci era preocupat de astfel de chestiuni; iar studiul „Poezia Populară" îl arată, pe același autor, un serios cunoscător al problemei.

2) De ce tocmai în 1868 a publicat V. Al. acest studiu? Fiindcă ținuse să-i apară și ediția II-a din colecția sa, a cărei însemnătate ar fi fost mult slăbită de apariția anterioară a studiului lui R. De altfel, tot în acel an, Al. traduce și „Le rocher du corbeau" și-l trimite odată cu „Poezia Populară" aceleiași reviste, Foaia Soc. din Bucovina, însoțindu-le de o scrisoare, unde, e adevărat, recunoaște ajutorul dat de R., deși primise mai mult decât ajutor: „Acest

www.dacoromanica.ro

amic al meu care mi-a ajutat la culegerea poeziilor populare".

3) De ce în prima ediţie, Al.. n'a adnotat poeziile şi de ce adnotările din ediţia II-a seamănă deseori prea mult cu observaţiunile făcute de R. în studiul despre Poezia Populară? Fiindcă până la 1852—53, data primei ediţiuni, n'a dispus de manuscriptele lui Russo care conţineau acele observaţiuni.

Are dreptate Ov. Densuşianu, când spune la capitolul despre R. în „Istoria literaturii moderne": „Meritul lui în această privinţă i-a fost numai în parte recunoscut de Al... Colaborarea lui R. este mult mai mare decât rezultă din informaţiile date de Al. Multe din poeziile culese de R. se găsesc în variata colecţiune a lui Al.".

In studiul consacrat lui Al. Russo, comentatorul ediţiei de faţă propunea ca numele scriitorului să fie asociat cu al lui Alecsandri, când e vorba de culegerea şi adnotarea poeziilor populare, iar colecţiunea cunoscută numai sub numele poetului s'o denumim „Colecţia Russo-Alecsandri". Propunerea îşi are, cred, locul şi acum.

Textul „Sovejei". Comentatorul ediţiunii de faţă a publicat de mult Soveja în Biblioteca pentru toţi. Cum de atunci s'a retipărit fără controlul său, atrage aci atenţiunea asupra numeroaselor deosebiri de text, dintre care unele destul de grave, pentru a fi ţinute în seamă la o nouă retipărire:

Textul lui Russo în traducerea lui Al. Odobescu.	*Textul din Biblioteca pentru toţi*
secvestrat	secfestrat
cu	ca
ar putea crede cineva că mă aflu în Siberia, *cu atât mai mult în Siberia,* cu cât...	ar putea crede cineva că mă aflu în Siberia, cu cât...
nevoile	puterile

www.dacoromanica.ro

primblu	plimb
oricărui	fiecărui
De aceea nu *pot crede că* cei de seama mea au scris	De aceea nu cei de seama mea au scris
actori	eroi
Primesc *dimineaţa vizita*	primesc vizita
ştiu *tarăşi* că	ştiu că
censură, *ştiu în sfârşit că legea e dreaptă şi că acolo unde se află* impusă	censură, impusă.
răzvrăteşti	răscoleşti
acestea	aceasta
domniei tale	dumitale
paveul	parcul
cuartal	suburbie
pentru *comploturi de romanţ, pentru* mari măsuri	pentru mari măsuri
ca s'ajungă *mai curând* la culcuş	ca s'ajungă la culcuş
cârmuitori	prefecţi
la *temniceri* la cazaci	la cazaci
cu *vreo* câteva zile	cu câteva zile
socoteala	seama
uniformitatea	conformitatea
otcupului	stăpânului
cu curiozitate, sau ca pre o curiozitate. Nu ştiu	cu curiozitate. Nu ştiu
era şi glumeţ *bătrânul.* Am uitat	era şi glumeţ. Am uitat
neguţători	negustori
la	de

www.dacoromanica.ro

sburlise	slăbise
vornic	mine
s'aprinză	s'aducă
domniata	dumneata
căpitanul şi ceata lui, *dar era voinic om căpitanul, şi inimos tare!*	căpitanul şi ceata lui
dejunăm	mâncăm
Verzii	Verdea
Aci	Mi
priveşte-l *la faţă* şi 'ntreabă-l de vieaţă	priveşte-l şi 'ntreabă-l de vieaţă
are cu ce *mă* reclama	avem ce mai reclama
ofisul domnesc	*afişul* domnesc
ispăşania	ispăşirea
mi-i urît, *Au venit ceva vizite; mi-e urîl* şi de dânsele	mi-i urît şi de dânsele.
mai dau	iveală
alt cuvânt	pretext
parabolă orientală *de însemnat*	parabolă orientală
i se *cam* vede ştirbenia	i se vede ştirbenia
simplitate	simpatie
ca să *să poftească pe nimeni la masă la dânsul, fără ca să* mai vada vreun om	ca să mai vadă vreun om
nesupunere	neruşinare
d'a-sila	deosebire
untrofiţer	subofiţer
oameni	Români

www.dacoromanica.ro

ca s'arunc o privire	ca să privesc
două săptămâni	zece — cinsprezece zile
obidit	obosit
mi-a	nu a
şi *până atunci eu o să mă aşez pe sofa, ca să-ţi* ascult istoria	s'ascult istoria
deteră	dădură
mamă	tulpină
nişte taraci	ţăruşi
cufundă	înfundă
se jucau *pe scenă tainele sau misterele*	se jucau misterele

Limba scrierilor postume. Bucăţile Poezia Populară, Studii Naţionale, Stânca Corbului, Decebal şi Ştefan cel Mare, Palatul lui Duca-Vodă au fost traduse de V. Alecsandri. Limba lor se datoreşte deci acestuia.

Bucata Ofiţeri francezi în Moldova e o traducere facută chiar din franţuzeşte.

Soveja a fost tradusa de Al. Odobescu. Acestuia îi revine deci limba scrierii.

Piatra Teiului, Iaşii şi locuitorii săi s'au tradus de M. Sadoveanu. Limba sa o regasim aici.

Petre V. Haneş

www.dacoromanica.ro

POEZIA POPORALĂ

I.

Datinele, poveştile, muzica şi poezia sunt arhivele popoarelor. Cu ele se poate oricând reconstitui trecutul întunecat.

Din studiul lor ne vom lămuri despre originea limbii noastre, de naşterea naţionalităţii române, de plăcerile naturii cu care este înzestrat poporul şi de luptele ce le-au susţinut coloniile romane pân'a nu se priface în locuitorii de astăzi ai vechei Dacie.

Intre diferitele neamuri răspândite pe malurile Dunării, niciunul nu are, ca neamul românesc, o poezie poporală atât de frumoasă şi atât de originală, atât de variată şi atât de strâns unită cu suvenirile anticităţii.

Născut din sânge meridional, strămutat de subt un soare fierbinte într'o ţară nouă, neamul român a păstrat o închipuire fecundă, vie, graţioasă, o agerime de spirit, care se traduce în mii de cugetări fine şi înţelepte, o simţire adâncă de dragoste pentru natură şi o limbă armonioasă, care exprimă cu gingăşie şi tot odată cu energie toate aspirările sufletului, toate iscodirile minţii.

Să luăm de exemplu aceste versuri dintr'o baladă:

Vieaţa omului
Floarea câmpului
Câte flori p'acest pământ
Toate se duc la mormânt;

Insă floarea lacului
Stă la uşa raiului
De judecă florile
Ce-au făcut miroasele?

www.dacoromanica.ro

Mult am cercetă în literaturile cele mai înaintate şi în operele poeţilor celor mai eminenţi, fără a găsi o ideie atât de minunată şi aşa de frumos zisă. O asemenea ideie este rezumatul cuminţiei omeneşti, relevarea simţului de nemurire, exprimat prin glasul poporului. *Vox populi, vox Dei!*

II.

Poezia poporală este întâia fază a civilizaţiei unui neam, ce se trezeşte la lumina vieţii; iar când acest neam cade din vechia sa civilizaţie, poezia poporală devine *paladium* al limbii şi al obiceiurilor strămoşeşti. Pentru noi, ea este şi o fază şi un paladium.

De vom deschide pe Virgil şi pe Ovid, ne vom găsi, pot zice, acasă la noi. Virgil, istoricul didactic şi poetic al vieţii agricole, autorul *Georgicelor,* descrie însăşi vieaţa câmpenească a Românilor de astăzi. Ovid este izvorul credinţelor mitologice ce sunt răspândite între noi prin poveşti şi tradiţii. In ele găsim, ca şi în gura poporului nostru, fete şi flăcăi schimbaţi în brazi, în păuni, în dafini, dobitoace care grăiesc, păsări măestre etc. etc.

Pe lângă aceşti doi creatori de poezie antică s'au adăogit un al treilea poet, *păstoriul* câmpiilor şi al munţilor noştri, care a produs cea mai frumoasă epopeie păstorească din lume: *Miorița.* Insuşi Virgil şi Ovid s'ar fi mândrit cu drept cuvânt, dacă ar fi compus această minune poetică.

III.

Poporul e un mare neolog, când îi face trebuinţă; el răstoarnă sistemele învăţaţilor, când ele nu sunt întemeiete pe logică, şi îşi formează o limbă curată, expresivă, armonioasă, căci îi place armonia. El cată a cuprinde în puţine cuvinte o lume de

www.dacoromanica.ro

idei, fiind *vorba lungă sărăcia omului,* adică sărăcia gândului; prin urmare tocmai în forma frazelor lui descoperim rudirea limbii noastre cu limba latină.

Poporul înparte poeziile sale în *cântice bătrâneşti,* în *cântice de frunză,* în *doine* şi *hore.*

Cele mai multe balade, ce le-avem, datează dela seculii XVI, XVII şi XVIII, precum: Toma Alimoş, Gruia Grozovan, Codreanul, Ghimiciu, Novac, etc.

Societatea de pe atuncia era războinică; toţi oamenii erau înarmaţi şi în picioare, toate ideile pornite spre luptă cu duşmanii ţării. Principatele noastre de-abia ştiau că au tractate cu ţările vecine; lovirile erau zilnice când cu Leşii, când cu Ungurii, când cu Tătarii, când cu Turcii şi, ce e mai trist, când chiar cu Românii. Arăturile se făceau cu o mână pe coarnele plugului şi cu una pe pală, căci Tatarul sta la pândă în marginea ţării. Când Tatarul prăda în ţară, Românul găsea cu drept să-şi întoarcă paguba cu dobândă; aşa el era mai mult prin Bugeac, decât pe acasă.

Cânticele bătrâneşti adeveresc cronicile, însă cânticele au un ce care te mişcă până'n sufiet; nu poţi sta în neuimire, când auzi pe Gruia Grozovan zicând:

Alei! tu Ghirai bătrân,
Lasă cel hamger la sân,
Că eu sunt puiu de Român
Şi nu-mi pasă de păgân!

Nu poţi să nu admiri calul lui Codrean, care când fugea: *văile se limpezea!*

Nu poţi să stai nesimţitor în auzul armoniei liimbii poporului, când Toma Alimoş zice murgului său:

Aşterne-te drumului
Ca şi iarba câmpului
La suflarea vântului!

www.dacoromanica.ro

Frumoase timpuri de vitejie au fost acelea unde Românul întra în doi ca în doisprezece şi unde hanul Tatarilor trimitea *jalobă* către domnii Moldovei cu rugăminte ca să poruncească Grozovenilor de pe atuncia *de a nu le mai opri calea, când se întorceau cu pradă din Ţara leşească!*

Insă roata norocului se întoarce! Starea Principatelor se schimbă; neatârnarea lor piere; poporul sufere, vitejia lui amorţeşte şi trece dela gloate la cete, dela cete la indivizi, şi prin urmare baladele strămoşilor sunt înlocuite prin *cântece de frunză*, cântece hoţeşti.

IV.

Poezia poporală este nu numai expresia cea mai vie a caracterului naţional, dar ea aruncă şi o lumină asupra comerţului din timpurile trecute:

Măiculiţa tot mă 'ntreabă,
Care muncă mi-i mai draga?
Un cal bun de călarie
Şi arme de Veneţie.

Nici Miron, nici Neculcea, nici Ureche în cronicile lor nu pomenesc de comerţul Veneţienilor şi al Genovezilor cu ţările noastre; însă cântecul poporal îndeplineşte acea lacună cu două cuvinte.

El asemenea arată dragostea nemărginită a Românului pentru frumuseţile naturii, ca o moştenire virgiliană:

Primă-vară, mama noastră,
Ia zăpada de pe coastă,
Iarba verde să mai crească
Sufletu-mi să-mi răcorească;
Să-mi aud ceriul tunând,
Să mai văd turme păscând! etc.

www.dacoromanica.ro

Este dar nevoie de a mai analiza simţirea exprimată în aceste rânduri şi poetica lor frumuseţe?

Este oare vreo întroducere mai minunată în literatura modernă, un tablou mai omeric decât această strofă care începe un vechiu cântec haiducesc?

Sub poale de codru verde
O zare de foc se vede,
Şi 'mprejurul focului
Stau haiducii codrului!... etc.

Este mai simplă, mai colorată, mai frumoasă descriere decât aceasta din balada Badiului?

Pe luciul Dunării
La scursurile Gârlii,
La colţura mării,
Ian, mări, că mi-şi venea...
Un caic lung, şinuit,
Pe dinuntru poleit,
Cu postav verde 'nvălit
Şi 'n caic şedea lungit
Taietorul Francilor,
Macelariul Turcilor!... etc.

Poezia poporală se mai deosebeşte şi printr'o cunoştinţă psihologică, care denotă spiritul observator al poporului.

De voieşte să arate cochetăria femeiască, cântecul zice:

Puica trece şi zâmbeşte
Şi-a mă zari nu voieş e, etc.

In balada Păunaşul Codrului, femeia privind lupta pe moarte a doi voinici, care o iubesc, zice cu mândrie:

Din doi care-a birui
Eu cu dânsul m'oiu iubi,
Barbaţel voios mi-a fi, etc.

La notiţele preţioase despre relaţiile (referinţele) noastre politice şi comerciale, poezia poporală

www.dacoromanica.ro

mai adaugă o largă prescriere de starea morală, de obiceiurile vieţii intime şi de organizarea socială a Principatelor; prin urmare poezia poporală trebue să fie obiectul studiilor noastre serioase, dacă vrem să aflăm cine am fost şi cine suntem.

V.

Albia literaturii noastre e atât de îngustă, că, de-aş zice că nici o scriere nouă nu posedă condiţiile unei scrieri nemuritoare, aş zice un adevăr supărător pentru tagma literaţilor, şi adevărul, de când lumea, umblă cu capul spart, însă mărturisesc că privind babilonia linguistică din zilele noastre, mă îngrijesc pentru viitoriul nostru literar şi mă mângâiu numai cu credinţa că acest viitor îşi va găsi loc de scăpare în poezia poporală!

Imi închipuesc că sunt un străin venit în Moldova sau în Valahia, cu dorinţa de a studia istoria, datinele, natura şi geniul neamului românesc. Cumpăr o bibliotecă întreagă de cărţi scrise în feliurite jargonuri, istorie, poezie, jurnalistică, etc.

Deschid o carte istorică, şi văd în ea nume, date, pomeniri de războaie, însă nicio ideie de mişcare soţială, de instituturi, de gradul civilizaţiei diferitelor epoce. Nemulţămit mă duc să vizitez monumentele, dar nu voiu descoperi un vestigiu[1] din lumea trecută: monumentele lipsesc! Mă întorc deci la limba şi la literatura de astăzi!. Aicia mă cuprind fiori de ghiaţă!

Gramaticile îmi par nişte seci disertaţiuni de linguistică latină, franceză, italiană... însă nu adevărate gramatici româneşti.

Cercetez literatura şi dau de o amestecătură indigestă de limbile neolatine, de o sumă de idei luate fără niciun sistem dela străini, şi prin urmare nu-i găsesc niciun caracter original.

1. urmă.

www.dacoromanica.ro

Unde este dar românismul? Unde să-l caut, pentru ca să-mi fac o ideie exactă de geniul român?

Din întâmplare mă primblu într'o zi printr'un iarmaroc, şi deodată mă cred în altă lume. Văd oameni şi haine ce nu văzusem în oraşe; aud o limbă armonioasă, pitorească şi cu totul străină de jargonul cărţilor. De unde eram la îndoială dacă Românii sunt o naţie sau o colonie cosmopolită modernă, un soiu de Algerie franco-italiano-grecească, începu a întrevedea adevărul.

Iată un om cu fizionomia veselă. El întră într'o colibă de frunze, scoate de sub suman un instrument, ce-i zice *lăută*, şi se pune a cânta. Mulţime de oameni se îndeasă împrejurul lui şi îl ascultă cu dragoste, căci el zice balade strămoşeşti!... Ochii mi se deschid; o naţionalitate întreagă se desvăleşte în graiul, în hainele, în tipul antic, în cântecele acelor oameni.

Lăutarul cântă:

Pe câmpul Tinechiei,
Pe zarele câmpiei,
Răsărit-au florile
Odata cu zorile?
N'au rasarit florile,
Şi-au scos badea oile
De-au împlut văile... etc.

Şi dinaintea mea se desfăşură un tablou care mă încântă; mai pe urmă lăutarul, vrând să mă aducă în extaz, începe balada Mioriţei:

Pe-un picior de plaiu
Pe gură de raiu,
Iată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei... etc.

www.dacoromanica.ro

Şi când el sfârşeşte, toată nedumerirea s'a şters din minte-mi; rămân convins de naţionalitatea română, de geniul român, de adevărata literatură română.

Înţeleg dragostea Românului pentru ţara lui; îl înţeleg de ce zice el:

In neagra străinatate
Dorul m'apucă de spate.

Înţeleg puterea legăturilor de familie, când el suspină în modul cel mai poetic:

Bate vântul printre brazi
Şi-mi aduce dor de fraţi;
Bate vântul printre flori,
Imi dă dor dela surori;
Bate vântul printre munţi
Imi dă dor dela părinţi... etc.

Iată poezie! Iată adevărata literatură, de care se pot mândri Românii!

Fie forma versurilor uneori defectuoasă, ele îmi par mie poleite cu razele geniului. Privighetoarea nu e frumoasă, dar cântecul ei este din raiu.

---

www.dacoromanica.ro

STUDII NAŢIONALE.

(1 8 4 0)

Toate naţiile în decădere sau în stare încă necultă au avut şi au hoţi pe care poeţii şi romanţierii[1] îi idealizează. Spania, Sicilia, Italia, Calabria sunt chiar astăzi cutrierate de bande înarmate, ce se ţin la drumuri, vieţuiesc în codri şi sunt groaza călătorilor. Grecia au avut *clefţii* săi, care, subt pretext de a se răzbuna asupra Turcilor, trăiau mai mult din jafurile făcute asupra creştinilor, şi însă numele de *cleft* este sinonim cu numele de *brav*.

De unde vine această influenţă magnetică, pe care o simţim când se pomeneşte de acei oameni ieşiţi din calea dreaptă? Pentru ce suntem dispuşi a da simpatiile noastre acelor prigoniţi de asprimea legilor? Ne place oare traiul lor svânturat? Am vrea, ca dânşii, să dormim prin păduri cu capul răzimat de rădăcina unui stejar, cu mâna pe oţelele pistoalelor? Am vrea să stăm de pândă pe vârful unei stânce, să ne expunem zilele necontenit la trude, la pericole, la lupte? Ne încântă ideia unui om ce are curajul a se revolta în contra soţietăţii întregi şi a o combate cu singurele lui mijloace, sau în sfârşit există în sufletul nostru un glas tainic, care îndeamnă a lua partea celui mai slab în contra celui mai tare?

Oricum să fie, popoarele au o admirare plină de dragoste pentru unii hoţi şi chiar un cult pentru vitejiile lor, căci tot curagiul naţiilor căzute se concentrează în acei oameni energici.

1. romancierii.

www.dacoromanica.ro

Unii din aceştia au fost împinşi în calea hoţiei prin vreo nedreptate, de care ei au voit să-şi răzbune. Alţii au fost conduşi de spiritul lor neastâmpărat, de natura lor activă, alţii de farmecul codrului care îl atrage pe Român cu o putere neînvinsă. Cine ştie dacă, născându-se în alte timpuri, în alte locuri şi în alte condiţii, ei n'ar fi ajuns oameni însemnaţi prin fapte măreţe!

Moldova are şi ea analele sale, scrise pe frunzele codrilor; şi ea are eroii săi de drumul mare, ale cărora balade sunt *cu drag* cântate de popor, căci poporul vede în ei pe nişte apărători meniţi a restabili cumpăna dreptăţii.

Ţara Muntenească *(numită astfel în glumă, căci cea mai mare parte din ea nu este decât un şes)* au avut asemenea hoţi înfrăţiţi cu poporul. La anul 1830 a fost prins şi executat în Bucureşti unul din ei. Lume multă asista la acel crunt spectacol, iar când drama fu săvârşită pentru satisfacerea soţietăţii, un ţăran se puse în genunchi lângă trupul mortului şi începu a plânge amar.

— „Ce ai?" îl întrebară cei care-l încungiurară.

— Ce să am? Mă doare sufletul, căci acesta mi-a fost binefăcătoriul meu.

— Cum?

— Acum e o lună, îmi aram ogorul; unul din boi căzu mort de osteneală şi de căldură!... Incepui a-mi smulge părul de desnădăjduire, când omul ăsta, Dumnezeu să-i ierte păcatele, îmi zise: „Ţine, sărmane, şi nu te mai căina[1]; cumpără-ţi alt bou..." şi îmi dete 12 galbeni fără a aştepta măcar să-i mulţămesc[2].

---

1. plânge, văita.

2. A se vedea Alecsandri, poezia „Groază".

Faptul că şi aici R. se ocupă de haiducul Groază ar putea fi un indiciu mai mult că i se poate atribui şi scrierea Groază haiducul (volumul *Scrieri*, tot în colecţia de faţă).

www.dacoromanica.ro

Ori fi vreo patruzeci de ani, de când o bandă de trei hoţi vestiţi domnia Moldova; pe atunci nu exista poliţie, şi comunicaţiile între ţinuturi erau foarte grele, prin urmare acel triumvirat prăda ţara în ziua mare fără grijă de poteri. El era compus de Bujor şi de doi boieri din cele mai întâi familii!

Prinşi în sfârşit de arnăuţii hătmăniei[1], Bujor, *mojicul*[2], fu spânzurat, iar nobilii, privilegiaţi până 'n momentul morţii, fură descăpăţânaţi[3] în câmpul Copoului. Cu toate acestea cronica pretinde că doctorul Gall ar fi cumpărat scump capul lui Bujor pentru ca să-l studieze, şi că n'a dat nici o leţcae[4] pe tidvele boiereşti.

Acest Bujor şi-a primblat vitejia prin Valahia, prin Bucovina şi prin Basarabia fără frică de catane[5] sau de cazaci, iar când se arăta în Moldova poporul zicea:

S'a ivit Bujor în ţară...
Pe ciocoi mi-i bagă 'n fiară, etc.

Şi atunci boierii mergeau cu câte doi, trei arnăuţi plini de arme din cap până'n picioare.

Cuconul A... ducându-se la Bacău cu nevasta d-sale, care dormea în trăsură, se văzu deodată oprit în mijlocul drumului. Bujor cu şase tovarăşi îi aţinea calea.

Arnăutul de pe capră vru să se posomorască, însă nu-i dete vreme unul din hoţi, căci îl smunci de sus şi-l culcă în ţărână sub genunchiul său.

— „Ce vreţi?" întrebă boierul.

— Ca să ştii ce vrem, cucoane, află că eu sunt Bujor.

1. administraţiei militare.
2. om de jos, de rând.
3. li s'au tăiat capetele.
4. niciun ban cât de mic.
5. soldaţi.

www.dacoromanica.ro

— Bujor?

— Bujor!

— „Am înţeles", adăugi boierul. „Iată punga, însă vă rog să nu-mi treziţi nevasta".

— N'ai grijă, noi nu spăriem femeile... Câţi galbeni ai cu d-ta?

— 150.

— Numai?

— Numai!

— Cu zimţi?

— Impărăteşti.

— Prea bine... Mulţămesc... Unde mergi?

— La Bacău.

— Să spui ispravnicului închinăciuni[1] din partea mea. Hai, incalecă, flăcău, şi călătorie bună.

Surugiul de cuvânt[2] se asvârli pe cal; arnăutul se acăţă pe capră cu sprâncenele posomorîte şi boierul răsuflă mai uşor.

— „Staţi", răcni Bujor...

— „Ce mai este", întrebă boieriul îngrijat.

— M'am răsgândit, că poate să ai nevoie de parale la drum; iată zece galbeni dela mine.

Zicând acestea, Bujor aruncă galbenii în trăsură. Caii plecară cu fuga, iar cucoana, trezindu-se şi văzând monedele de aur împrăştiate pe perne, începu a râde întrebând dacă a căzut vreo ploaie cu bani, în vreme cât dormise.

— „Da"[3], răspunse bărbatul ei; „mi-au căzut din senin nişte Bujori de gălbănaşi".

* * *

Lăutarii ţigani, ca vechii rapsozi, cântă poporului baladele sale strămoşeşti pe un ritm monoton şi melancolic. Poporul le ascultă din copilărie până la

1. salutări.
2. numai decât.
3. în text „dar".

www.dacoromanica.ro

adânci bătrâneţe, fără a se sătura de ele, precum nu se satură de apa limpede a izvoarelor, căci poezia e pentru dânsul o apă răcoritoare, care-i îndulceşte inima.

Care sunt însă autorii acelor balade? Poporul însuşi, poporul întreg!... De aceea poezia lui cuprinde atâte frumuseţi, care încântă şi minunează auzul. Un singur om nu ar avea o comoară aşa de bogată în imagini poetice, în idei măreţe, în simţiri duioase.

Câte odată se întâmplă ca hoţii să fie şi poeţi; ei atunci îşi fac cântecul după plac şi îl răspândesc în ţară prin gurile lăutarilor. Ioan Petrariul din ţinutul Neamţului a compus însuşi balada lui cu câtva timp înnainte de a muri:

Cine trece lunca mare?
Ioan Petrariul călare
Cu celmaua despre soare...
Cu trei rânduri de pistoale... etc.

La anul 1834, o brişcă înhămată cu trei cai venea despre Siret către pădurea Strungei. In brişcă se vedea un om cărunt, desbrăcat de surtuc şi cu toate acestea aburit de căldura admosferei: el era maiorul Bacinschi.

Maiorul Bacinschi a fost un tip în soţietatea noastră, însă un tip original şi plăcut. Polon de naştere, el fusese de tânăr înrolat în oastea rusească, făcuse campaniile Franţei[1] şi ale Italiei sub comanda lui Suvarov, şi la 1834, după încheierea păcii între Turcia şi Rusia, el se aşează la Moldova în calitate de staroste rus.

Câţiva ani mai în urmă, maiorul fu numit şeful corpului pompierilor, pe care-l organiză prea bine. Cine nu-şi aduce aminte de maiorul Bacinschi alergând la foc, când călare pe calul său roib, când călare pe o saca, când în uniformă, când în halat,

1. în text „Franciei".

www.dacoromanica.ro

după cum îl apuca vremea. Adevărul este că pompierii noştri făceau minuni sub direcţia lui.

Maiorul Bacinschi era un *bon vivant,* şi avea un bogat repertoriu de anecdote variate, pe care le povestea într'o limbă moldo-ruso-leşească de multă originalitate. Toţi îl iubeau în societatea Iaşilor şi toţi voiau să-l aibă la petrecerile lor, căci el aducea pretutindene acea veselie plăcută ce izvorăşte dintr'o inimă bună.

Ajungând în deal la Strungă, maiorul se opri puţin ca să se răsufle caii şi privi cu mulţămire întinsa panoramă, ce se desfăşura sub ochii lui! *„Precrasnai!"* zise el după obiceiul său, şi lăsând brişca pe deal, începu a coborî singur în vale cu puşca în mână. Păsările ciripeau în umbra copacilor; cimbrii răspândeau în aer un miros plăcut, însă soarele era nesuferit; maiorul se puse jos sub un tufan de măcieş, aşteptând ca să vie trăsura. Deodată tufarul se deschide şi dete drumul la vr'o 12 indivizi, care înconjurară pe vechiul militariu.

— „Domnule!" îi zise unul din ei, „nu cumva se întâmplă să ai vreo pungă de prisos?"

— „Şto?" întrebă maiorul.

— A! eşti Rus? *No davai rubla,* căpitane!

Maiorul înţelese şi scoase din buzunar vr'o câţiva sorocoveţi.

— „Par'că ai şi un ceasornic", observă hoţul... „adu-l încoace... Nu-i vr'un lucru... o ceapă... al meu e mai boieresc". Hoţul scoase din sân un *breguet* de aur.

— „Vrei să schimbi cu mine?" întrebă maiorul.

Hoţii începură a râde, iar căpitanul lor zise:

— Eşti maiorul Bacinschi, te cunosc eu dela Iaşi... ai scăpat de foc casa unui neam al meu din Păcurari. Na-ţi o carboavă de drum.

— Dar cine eşti d-ta?

www.dacoromanica.ro

— Eu sunt Ion Petrariul!

— A, *precrasnai!* D-ta hoţ, dar om cinstit!

Banda aceasta fu prinsă peste câteva luni. Unul din ei primi să devie călău, pentru ca să scape de moarte, însă el era Ţigan!

Românul se face hoţ, se face ispravnic, se face judecător, dar călău niciodată![1]

1. Despre maiorul Bacinschi a mai vorbit R. şi în bucata Holera dar indicându-l numai cu iniţiala (v. volumul *Scrieri*, tot în colecţia de faţă).

www.dacoromanica.ro

DECEBAL ŞI ŞTEFAN CEL MARE

STUDIU ISTORIC

Strălucite şi mult măreţe figuri sunt ale acestor doi eroi în cadrul istoric al Daciei vechi şi al nouei Dacie! Închipuirea se pierde în sbor, când cearcă a se urca până la înălţimea lor, şi însă numele unuia dintre aceşti bărbaţi legendari este în toate gurile, pe când celălalt este acoperit cu vălul uitării.

Fanatismul patriotic şi ignoranţa atribue lui Ştefan tot ce i se pare minunat, tot ce-i este necunoscut: orice zidire veche, un pod de piatră dărâmat, o movilă de pământ râdicată în mijlocul unui şes întins, o ruină de cetate, biserici, schituri etc... tot zice Românul, e făcut de Ştefan Vodă.

Dar istoria este mai nepărtinitoare; ea ne arată imaginea maiestoasă a lui Decebal strângând cu o mână rana deschisă în pieptul său şi cu cealaltă chemând popoarele în contra poporului-rege.

Ştefan e un luceafăr luminos; Decebal este un soare întunecit; însă umbra lui Decebal se întinde mai departe decât lumina lui Ştefan.

Ştefan este un om gigantic ce împle ochii; Decebal se înalţă în zarea trecutului ca o zeitate nevăzută şi neînţeleasă.

Şi unul şi altul au avut acelaşi ţel, aceeaşi idee sublimă: neatârnarea patriei lor! Amândoi sunt eroi, însă Ştefan un erou mai local, un erou moldovan, când Decebal este eroul lumii!

In vălmăşagul seculelor trecute nu e rar de a vedea unele staturi[1] mici susţinându-se şi mărindu-

1. state.

www.dacoromanica.ro

se chiar prin ajutorul politicii. Astfel Ştefan, amenințat din toate părțile de hoardele sălbatice ale Tatarilor și de nenumăratele fiare asiatice ce năvăliseră în Europa la glasul lui Mahomet al II-lea și al lui Baiazid, poreclit *Fulgerul;* atacat fără răgaz de Leși[1] și de Unguri, sub pretext de oarecare drepturi fictive, Ştefan, zic, se opuse dușmanilor când cu puterea, când cu dibăcia unei ingenioase diplomații. El se uni cu Leșii ca să bată pe Unguri, cu Ungurii ca să alunge pe Leși și cu amândouă aceste neamuri ca să reziste Turcilor.

Ințelept, viteaz, neadormit, el izbuti a face dintr'o țară de păstori o țară de războinici spăimântători, și, cu singurele lui mijloace, el fulgeră pe Baiazid *Fulgerul,* combătu cu succes pe Matiaș Corvinul, smulgându-i o parte din Ardeal, mătură Leșii de pe pământul românesc luând Podolia și Pocuția și puse stăpânire pe șesurile goale ale Bugeacului și chiar pe o parte din câmpiile Valahiei (Țării Românești).

In mijlocul tăcerii de moarte în care lumea era cufundată pe timpul lui August, se vede rădicându-se deodată în fața imperiului roman un om nou și un popor nou, pe care vechii cetățeni ai Romei îi numea barbari.

Insă șeful barbar se numește Decebal. El are o inimă ce ar putea cuprinde lumea întreagă, el se sprijinește cu mândrie pe arcul libertății. Popoarele stau în mirare cu ochii țintiți asupra acestui barbar care se măsură cu împăratul, găsindu-se deopotrivă cu dânsul, și care umilește Roma silind-o să-i plătească tribut. Domițian Dacicul, Particul etc., seacă comorile sale, ca să cumpere pacea dela Decebal, însă Decebal sgâlțâe puternic colosul roman, fără a-l putea răsturna; el combate cu

1. Poloni.

www.dacoromanica.ro

neîncetare influenţa romană, mărirea romană, domnirea romană şi în fine cade glorios sub braţul divului[1] Traian.

Moartea lui este ultimul sacrificiu ce-l face poporului său: el se ucide pe ruinele patriei sale!

Decebal e ca stelele acelea călătoare ce se zăresc pe cer, fără a se şti de unde vin şi unde se duc. Necunoscuţi pe lume, el şi poporul său, până în momentul când încep lupta cu Roma, ei dispar în curând şi de abia numele lor rămâne înscris în unele pagini de ale lui Tacit.

Ştefan şi Decebal au fost oameni de aceia care nu au nici strămoşi, nici moşteni.

Decebal mort, Dacia cade, fecioară încă, în trista condiţie de provinţă[2] depărtată. Ştefan coborît în mormânt, Moldova, pe care el o râdicase la culme, se întunecă încet, încet, pierde rangul său, drepturile sale, hotarele sale cele vechi şi nu mai conservă decât numele său şi suvenirile Domnului Ştefan.

Remarcabilă asemănare de destinuri ale ţării la două epoce atât de depărtate, după moartea acestor doi oameni!

Ştefan şi Decebal au lăsat testamenturi patriotice. Testamentul lui Decebal a fost moartea lui... Ştefan, prevăzând moartea ce amerinţă[3] patria sa, a dictat cu limbă de moarte povăţuiri izvorîte din durerea inimii şi din luciditatea cugetării celei mai înalte.

După unsprezece secole, Ştefan a râdicat spada sângeroasă care căzuse din mâna lui Decebal. Cine oare va fi chemat a râdica spada purtată cu atâta glorie de Ştefan cel mare?

Şi când?...

1. dumnezeescului.
2. provincie.
3. ameninţă.

www.dacoromanica.ro

PIATRA TEIULUI

LEGENDĂ

— Fragment dintr'o călătorie în Munţii Moldovei —

I.

Mulţi dintre compatrioţii noştrii s'au dus, se duc şi se vor mai duce poate în străinătate. Călătoria e un lucru frumos şi bun, care ne desvălue, cu mult mai bine decât cărţile, vieaţa intimă a civilizaţiilor. Puţini sunt care să nu fi măsurat geometriceşte lungimea Praterului, dela cea din urmă casă de pe Jägerzeile până la rotondă; care, oricât de încăpăţânat le-ar fi fost tactul lor muzical, să nu fi simţit fără voie piciorul lor drept bătând măsura, pe când ascultau pe Wasser-glanz, pe-o frumoasă lună plină, unul din acele dulci valsuri ale lui Lanner ori Strauss, care leagănă într'o uşoară somnie bătrâna şi molateca Viena.

Foarte mulţi dintre tinerii noştri, întorşi la căminul părintesc, vorbesc despre întâmplările pe care Italia le-a semănat în calea lor şi amintirile acestea sunt ca o palidă răsfrângere a parfumului frumosului ei soare. Care dintre noi n'are la îndemână o anecdotă auzită la Paris, o aventură la Viena, o lovitură de stilet la Veneţia, un ceas de dragoste la Florenţa şi o plimbare în golful Neapolului, în voia unei vele latine, care se leagănă capricios la lumina miilor de facle a voluptoasei cetăţi, scânteind ca stelele atârnate de bolta cerească, electrizat de o mândră napolitană cu iubirea arzătoare ca un Sirocco din ţara ei, cu ochii aruncând

www.dacoromanica.ro

flăcări, adese tot aşa de grozave ca ale Vezuviului. Apoi un drum printre sfărâmăturile şi bucăţile împrăştiate ale columnelor de marmoră, ale fântânelor secate şi ale arcurilor de triumf din întristata Romă! Cine nu şi-a muiat mâna, plecat pe marginea luntrei, în limpedea undă a frumosului Leman, cel cu contururi gingaşe, ca gâtul unei lebede, cu vile răcoroase şi vesele pe ţărmurile-i fericite, a acelui frumos Leman care slujeşte de oglindă Muntelui Alb[1], ca unei bătrâne cochete, mare şi poetic prin el însuşi şi mai mare de când, în entuziasmu-i de poet, Voltaire zicea: „Lacul meu e întâiul!". Cine n'a trecut printre însemnările-i de călătorie efectul soarelui în cascada dela Giessbach, cine n'a admirat şi n'a descris un sfârşit de soare la Rhighi, cine n'a simţit *nimicnicia* omenirii şi micimea omului în faţa uriaşilor Alpi cu piscuri de nea, cu brâul de verdeaţă întunecoasă, ca un simbol de nelămurit?

Mai mult, noi, oameni fericiţi, abia răsăriţi la faţa pământului, ne-am dus să ne plimbăm trândăvia ori nefericirile până şi prin pădurile feciorelnice ale Lumii-Nouă; şi după ce am străbătut o parte a lumii, după ce am grămădit nume de oraşe şi atâtea poziţii geografice, numai ţara noastră nu ne-o cunoaştem, ţara noastră care, după gazeta zilei, ar fi măsurând 500 de mile pătrate. De ce oare? Ca Moldovan ce mă aflu şi pentru amorul meu propriu, n'aş vrea să fiu şi eu cuprins în deslegarea problemei puse...

S'ar putea oare să fie cineva aşa de nedrept şi să spue ori să creadă că Moldova ar fi un ţinut de stepă, în care soarele se trudeşte în zări fără sfârşit, în care verdeaţa slabă şi pălită te întristează? Nu, Moldova cuprinde tot felul de vederi, vesele, întunecoase, câmpeneşti, îmbogăţite

1 Mont Blanc.

www.dacoromanica.ro

Coperta manuscriptului „LA PIERRE DU TILLEUL" (*Ms. 311*, din biblioteca Academiei Române, fila 93).

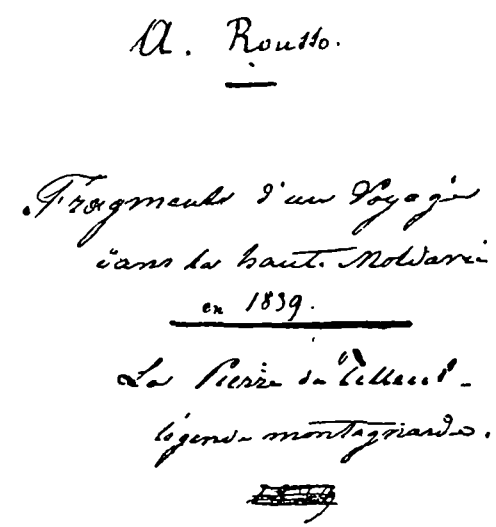

A. Rousso

Fragments d'un voyage

dans la haute Moldavie

en 1839

La Pierre du Tilleul

légende montagnarde

www.dacoromanica.ro

de podoabele naturii. Mai are apoi un caracter de suavă melancolie, ca parfumul unei flori delicate. Are un nu ştiu ce primitiv în prietenia colinelor ei, care te fac să-ţi uiţi vieaţa cu necazurile-i de fiecare clipă şi te adorm într'o blândă şi mută admirare. Visare a sufletului, care-ţi adoarme durerea subt un văl de uitare, găseşti pe costişele-i singuratice, în fânaţurile-i deşerte, în pădurile acelea care nu cântă decât pentru ele; din toate izvorăşte parcă o cântare sublimă de păreri de rău şi de resemnare, de amară milă, apoi de zâmbet şi mai amar încă. In tăcerea câmpiilor ei simţi poezia unui bocet, apoi lacrimile întristate şi necontenite ale aceluia care singur se plânge pe sine; parcă vezi pe un om cum moare şi-şi întoarce ochii topiţi către soarele vesel pentru alţii, dar palid şi fără raze pentru dânsul. Parcă vezi în icoanele[1] ce te înconjoară stângerea tinereţii, melancolia unei luciri slabe pe un lac liniştit. Stărueşte în natura aceasta singuratică o simţire adâncă de descurajare, o veşnică vorbire cu sine însăşi a unei păreri de rău, a unei dureri, apoi o privire sfioasă, în ceaţa zării, către viitor! Simţi parcă în bocetul înăbuşit şi fără contenire svâcniri de nădejde, prăpăstii de îndoială, melodioase cânturi de slavă, o poezie fără nume, care te pătrunde, pe care o respiri cu aerul, dar care n'ar putea fi tălmăcită în nicio limbă omenească, ceea ce marele poet a numit „Voci interioare"[2], sfătuind între ele, vorbindu-şi o limbă necunoscută, faţă de care limba noastră omenească nu-i decât o palidă copie.

Amintirile istorice, legendele castelelor, care sunt farmecul călătoriilor în Elveţia, de pildă, unde sunt? Nu lipsesc nici acestea: sapă urmele răspândite ici-colo şi o să ai a scutura pulberea

1. In original *paysages*.
2. Voix intérieures.

www.dacoromanica.ro

de pe vreo cetate romană; o să găseşti săgeata unui arc dacic, ori frântura unei săbii a lui Traian, un turn, un pod, câteva lespezi cu vechile lor inscripţiuni latine, singurele anale pe care ni le-au lăsat neamurile de odinioară; amintiri mari şi simple, ca şi natura care le înconjoară, tăcute, cu gândirea gravă, singuratice şi împrăştiate în furtuna tulburărilor care au frământat biata noastră patrie. Vei găsi locuri sfinţite de oasele străbunilor ori de vitejiile lor. Fă-ţi drum din gândirile tale, ori aruncă în trecere o privire de admiraţie înlăcrimată spre Neamţ, lasă altă lacrimă în locul acela cu nume poetic care se chiamă Valea-Albă, pe unde rătăcesc umbrele războinicilor lui Ştefan!

Ce-mi pasă mie, Moldovean ruginit, de scenele voastre din Italia, de serile voastre pariziene, de amintirile voastre din străinătate, de fantomele voastre nemţeşti, *de comediile voastre imitate şi de povestirile voastre traduse şi adaptate!* Zugrăviţi-mi mai curând, o icoană din ţară, povestiţi-mi o scenă dela noi, pipărată ori plină de poezie, o mică scenă improvizată, căci bunul şi răul, simplul şi emfaticul, adevărul şi ridicolul se întâlnesc la fiecare pas. O să găsiţi în nevinovatele credinţi populare oricâtă fantezie voiţi, iar în năravurile amestecate ale claselor de sus, stofă destulă. Şi în loc să-mi plimbaţi prin Iaşi un personaj de-al lui Balzac, care s'ar îneca în glodul dela noi, daţi mai bine eroului nostru o giubea largă, un anteriu din vremurile vechi şi bune, în vorbire o lăudăroşie naivă, în felul de a se purta o asprime firească şi puneţi în juru-i vieaţa orientală, alcătuită din despotism casnic şi din traiu patriarhal. Apoi pe un divan, ori în căruţă de poştă, ori în rădvan, dacă-i dă mâna, faceţi-l pe acest Moldovan să lucreze, faceţi-l să se mişte prin ţara lui.

Imitaţia necugetată ne strică mintea şi inima

www.dacoromanica.ro

şi încet-încet va ruina şi patriotismul, dacă este patriotism! Imitaţia care ne face să dispreţuim ce e naţional şi pământul nostru ne încarcă creierul de idei cu neputinţă de pus în legătură cu lucrurile vieţii zilnice.

Dacă din întâmplare ar cădea în Iaşi o broşură tipărită la Paris, ori chiar la Cernăuţi, intitulată: Un drum prin Moldova, schiţă ori altceva, în care autorul ar spune cam acestea într'o frază lungă şi sforăitoare: „Intr'un ţinut nestiut al Europei, ori necunoscut bine, am găsit un popor bun şi naiv încă, poetic în tradiţiile lui de obârşie, poetic chiar prin sălbatica-i neştiinţă, un popor cu bun simţ, din care ai putea să faci tot ce vrei, impresionabil, locuind o ţară pe care destinul a înfrumuseţat-o şi a îmbogăţit-o; e o comoară măreaţă de tablouri nouă acest popor, această ţară, în care oamenii sunt azi ca şi 'n ziua în care natura a sfărmat tiparul în care i-a creat, această ţară cu împestriţarea raselor ei deosebite, cu dialectele ei, cu îmbrăcămintea şi obiceiurile ei..." atunci, ca deşteptaţi dintr'un vis, am găsi şi ţara noastră vrednică de ceva.

Eu cel care vorbesc acum şi *critic*, şi eu multă vreme am petrecut, nu *criticând* această biată ţară, dar necunoscând-o. Câte odată cugetam privind cu ochianul în zări de pe dealul Copoului: „Aş vrea să fiu lângă stânca aceea uriaşă, înroşită de cele din urmă luciri ale soarelui, pe care o văd în depărtări, atârnând parcă din cer..." dar n'aveam decât o dorinţă nedesluşită, aşa cum îţi vine câte odată în mijlocul leneviei care ţese vieaţa noastră ieşană şi care-i face farmecul.

www.dacoromanica.ro

II.

Şi iată că într'o zi las din nevoie sgomotele nedesluşite ale oraşului nostru, zumzuind ca un stup gata de roit, desfăşurându-şi strălucirea, glodul, gunoaiele şi luxul, jidovii murdari şi pretenţiile ridicule; şi părăsind rohatca şi îndreptând din surghiunul meu un rămas bun acestui târg, pe care-l iubesc şi-l urăsc, văzând cum se şterge în zare cea din urmă clopotniţă, încercam o simţire ciudată, nu de părere de rău, nu de plăcere, dar şi de una şi de alta, amestecate cu curiozitatea şi cu râvna fantastică de a merge înainte şi în acelaşi timp dorind să ştiu ce fac prietenii mei cei buni; adică mai curând dorind să fiu de faţă nevăzut la vieaţa aceea de liniştită turburare, să bag de seamă la toate mişcările acelei vieţi de mici nimicuri, de prefăcătorii mărunte, de mici cancanuri şi vorbe rele, de taine mărunte care se şoptesc la ureche şi pe care tot târgul le ştie, de toate lucrurile mici care alcătuesc temeiul îndeletnicirilor şi plăcerilor capitalei noastre.

Şi'ntr'adevăr că nimic din toate acestea nu găseam în Dacul spătos care sta călare ca o stană pe calul lui, numai braţele i le vedeam mişcându-se, iar ţipătu-i sălbatec nu sămăna de loc cu glasurile eleganţilor[1] noştri.

Vă rog să mă iertaţi deocamdată de toate cugetările, observaţiile şi tablourile, căci şi-aşa mi-i destul de greu să-mi păstrez cumpăna în gingaşa căruţă în care mă aflu. La fiecare hop stau gata să călătoresc în aer: e foarte plăcut. Până la Piatra surugiul m'a răsturnat numai de două ori. Am făcut adânci studii mineralogice şi nemărginit progres în psihologia oamenilor.

1. In original *dandys*.

www.dacoromanica.ro

4 Septemvrie. Am venit foarte răpede, şi-i de mirare când te gândeşti la caii care fac slujba. Iată-mă la Piatra, ori mai curând deasupra Pietrei. Iată cele dintâi căsuţe care stau atârnate pitoresc pe coastele Chetricicăi[1], ca nişte capre. Opreşte, Dacule, nu ştii tu că adierea aceasta de vieaţă care suflă dela munte a uscat lacrimile copilăriei mele, a desmierdat visurile mele de tânăr şi mă găseşte iar, după lungă despărţire, tânăr îmbătrânit[2] cu fruntea brăzdată, cu inima sfărâmată, desamăgit. Cât de repede trec zilele iluziilor! Cât de frumoase erau visurile mele şi gingaşe, ca şi trăsăririle acelea uşoare pe care le stârnea piatra mea pe undele Ronului! Lasă-mă să răsuflu! O, te recunosc adiere dulce! Cât de bine îmi umpli pieptul! De pe ce piscuri ai cules miresmele tale? Suflă, haide, joacă-te în părul meu, răcoreşte-mi fruntea înfierbântată! Te salut ca pe un credincios prieten pe care-l socoteam pierdut, ca pe o amintire a zilelor frumoase, care a venit să-mi zâmbească! E multă, multă vreme de când nu ne-am văzut!

7 Septemvrie. O plimbare pe podul de pe Bistriţa. Am fugit din groapa aceasta rău mirositoare, care se chiamă Piatra. Să răsuflăm aici. Da, Bistriţa limpede şi măreaţă vine şi-şi sfarmă valurile de stâlpii podului, aducând cu ea aerul răcoros al munţilor. Soarele în asfinţit se joacă cu undele. Iată-l cum le aureşte ca pe nişte solzi, iată-l într'un snop de raze lăsându-se la vale şi de câte ori valul bate ţărmul, parcă rămâne o rază la mal. Intre munţii care o strâng, ape lunecă pe subt o plută uşoară, pe care o cârmueşte un copil, repetându-şi refrenul, modulat ca şi plângerea pitulicei, enigmă dureroasă de îndoială, de nădejde de prelungă tristeţă, trăgănat, pe care munteanul îl şuieră

1. Pietricica, munte lângă Piatra-Neamţ.
2. Russo era de 20 ani!

www.dacoromanica.ro

de când începe să rostească cuvântul de mamă! Intunecată şi îmbrăcată cu brazi bătrâni, cu coastele brăzdate de râpe, care se prefac la topirea zăpezilor în şuvoaie mânioase, rostogolindu-se cu tunete, şi trezind în fuga lor nebună ecourile, se prelungeşte la stânga lanţul Cernergurei, numit aşa fel în limba figurată a ţării, pentrucă culmea lui cea mai înaltă stă aproape totdeauna învăluită de aburi; din dreapta între Cozla şi Chetricica, care par două străji puse de paza oraşului încă din copilăria lumii, se desfăşoară Piatra. Incet-încet sgomotele tac; numai clipotele undelor, pe care vântul întărit le bate de ţărm, se mai aud şi vuietele necunoscute ce străbat noaptea şi înfioară pe ciobanii care se chiamă şi-şi răspund de pe munţi.

Intinerar. Piatra, care a răpit Nemţului[1] prerogativa de a fi capitală, deşi, prin vechimea lui, acest târg ar avea dreptul întâietăţii, are însemnătate prin comerţul ei mai ales. E schela lemnelor de construcţie, care coboară din Carpaţi pe Bistriţa; altfel e urît târg, neprietenos, murdar, rău clădit şi plin de ovrei. Pentru un om obişnuit cu capitala, care n'ar avea ce face în Iaşi, o şedere de două-trei zile aici nu-i displăcută. Străinii cu vază sunt foarte bine primiţi, sărbătoriţi şi, ciudat lucru, cinstiţi. Femeilor din Piatra le-a mers vestea pentru frumuseţea lor. Se pare că clima e prielnică desvăluirii ei. Altfel, cu adevărat petreci numai în casa domnului prefect şi a preşedintelui tribunalului judiciar. Aici te găseşti ca între cunoscuţi şi asta îţi face plăcere, căci la urma urmei te plictiseşti să tot râzi de ridicolele femeilor, de îmbrăcămintea lor de bal mascat, de pornirea lor în a maimuţări modelele şi traiul în mare şi de obiceiul ce-l au de a râde de oamenii pe care nu-i cunosc — Moravuri de provincie prea plăcute de descris. — In Piatra grozav ţin oamenii

1. Târgul Neamţului.

www.dacoromanica.ro

la etichetă. — Curiozităţi: Podul de pe Bistriţa, proprietatea domnului general Lucescu — plimbare măreaţă — Clopotniţa şi biserica sfântului Ion, zidite de Ştefan, proteul popular al gloriei naţionale. — Partide de plăcere la mânăstirea Bistriţa, unde se vede mormântul ctitorului ei Alexandru cel Bun. Când mă aflam în Piatra, nu se vorbea încă de planul de a întemeia o fabrică de hârtie. Dorim domnului Asachi, pe care n'am cinstea să-l cunosc, izbândă pentru această patriotică operă.

Poezie. Deşi până azi Piatra nu s'a prea deosebit în frumoasele arte, o zicătoare veche a ţinutului place străinilor:

Bistriţă, apă dulce,
Care be, nu se mai duce.

Avem de a face cu poezie primitivă, în care nu mă pricep. Şi într'adevăr, nu ştiu dacă înrâurirea apei şi primirea ce ţi se face te leagă de Piatra. Piatra trebue să rămâe în amintirile mele, căci aici am văzut din nou, am atins şi am simţit munţii.

11 Septemvrie. Aici intrăm în inima muntelui. La stânga nu se văd decât coaste acoperite de brazi, şi piscuri ascuţite, cele de mai multe ori ascunse în nouri. La dreapta, pe ţărm,unde e aşternut drumul, muntele se abate catre miazăzi şi lasă slobodă câte o bucată de pământ sbârcită, unde plugarul îşi samănă păpuşoiul, inul şi cânepa, singura bogăţie a acestor ţinuturi. La jumătate de leghe de Piatra, munţii se lărgesc deodată şi alcătuesc o trecătoare pitorească, unde se vede faimoasa mânăstire Bistriţa, care slujeşte de hagialâc şi de petrecere paşnicilor localnici ai Pietrei. Nu departe de mânăstire, cele două lanţuri de munţi se apropie încet-încet şi nu lasă lângă locul numit Viişoara decât o trecătoare strâmtă, plină de stânci uriaşe,

www.dacoromanica.ro

prin care Bistriţa îşi face loc vuind înăbuşit. Aici avem de ales două drumuri:

Unul, trecând Bistriţa. La stânga stă un monument veşnic al călătoriei pe care măria-sa Domnitorul a făcut-o în munţi. Cu această împrejurare din satele pe care le udă Bistriţa au fost scoşi oameni la beilic. Fără îndoială că au îndurat multe necazuri oamenii, că fiecare bătaie de cazma a fost însoţită de multe sudălmi, pe care Moldovenii le au la îndemână cu prisosinţă; dar azi, când necazurile au încetat, când (ceea ce de când lumea nu s'a văzut în aceste ţinuturi) trăsurile şi căruţele, de bine de rău, pot umbla pe aici, sudălmile au făcut loc binecuvântărilor şi, mai ales, unui tract spornic. Viişoara e o crâşmă urîtă, aşezată pe un dâmb oblu, la poalele căruia bat valuri fără hodină. Ii zice aşa, pentrucă odată un călugăr bătrân dela mânăstirea Bistriţa a sădit aici un cârlig de viţă, care a prins rădăcini şi a rodit struguri — lucru nevăzut la Piatra şi în munţi. Din pricina vremii, ori din lipsa de îngrijire, via s'a uscat, a pierit, însă locului aceluia i-a rămas numele şi are să-i rămâe pentru totdeauna.

Cărarea de coastă e largă tocmai cât poate păşi calul. Incercam un fel de plăcere neţărmurită, văzându-mă astfel deasupra prăpastiei, în fundul căreia se sbate Bistriţa verzue, acoperită de spumă. Ca o ultimă înfrumuseţare a icoanei, natura, cu puternicu-i braţ, a sămănat la faţa apei stânci, care, ca Scylla şi Charybda celor vechi, par că-şi aşteaptă prada. La fiece opintire a calului îmi ziceam: un pas greşit acuma, şi rămas bun lumii! rămas bun plăcerilor, şi prietinilor, petrecerilor, şi balurilor iernii, care mi-s aşa de dragi, când muzica te ameţeşte, când te înăbuşi în saloane, pe când afară ninge în fulgi mari şi vântul biciueşte geamurile îngheţate, când, ca într'o seră, parfumurile ţi se

www.dacoromanica.ro

urcă la cap; rămas bun în sfârşit acestor zâmbete femeeşti poate îndreptate altora, dar ce-are a face — rămas bun observaţiilor mele tăcute, care, urmând jocul înfăţişării celor mai de seamă actori, vin să-şi ia loc lângă atâtea altele, în portofoliul meu... Toate acestea mă vor despăgubi poate de truda călătoriei mele.

Fericire, bucurie, plăcere nu există decât prin contrast! Ce preţ aş pune pe vana fericire pe care până azi n'o cunosc decât din nume, dacă într'adevăr m'aş servi de ea? Numai durerea cunoaşte bucuria; şi cred că trebue să fie tare nesărată o vieaţă de plăceri necontenit înnoite. Astfel, după tulburarea fără voie care mă cuprinse trecând pe poteca Viişoarei, răsplata a fost în adevăr măreaţă. La dreapta, munţii se depărtează din nou şi fac loc unui tăpşan udat de câteva şuviţe de apă şi închis de pădure amesticată. La stânga un lanţ de munţi înalt şi lung, de pe culmile căruia se svârl şuvoaie bolovănoase; sub noi, Bistriţa mugind într'una rostogoleşte valuri spumoase pe subt podul umblător, legănându-l; apoi, sguduită deodată, apare la cotitura unei stânci o plută, pe care stă un băietănaş cu mâna pe cârmă. În urmă caravana care se înşiră spre potecă, cu călătorii cei mai leneşi ori cei mai fricoşi călări, cu alţii trăgându-şi calul de căpăstru şi alţii în sfârşit, mai cu cap, cu cozile cailor în mână, lăsându-se târîţi, spre a fi scutiţi de truda urcuşului. Ar fi de făcut o descripţie întreagă.

Când am trecut întâia oară prin aceste locuri, era o vreme cumplită; ai fi zis că-i haosul; o ploaie cu găleata, glod, ceaţă, de nu se vedea om pe om; toată natura, azi aşa de verde şi frumoasă, nu era atunci decât o pânză nelămurită. Se auzeau sgomotând fioros valurile tulburate ale Bistriţei. Vântul şuiera prin codri şi, din vreme în vreme,

www.dacoromanica.ro

răcnetul unui plutaş trăgând la mal, se râdica deasupra glasului vijeliei cu o izbucnire sălbatică. Ceea ce se povesteşte despre Bistriţa în ceasurile-i rele te cutremură: poduri, case, mori, copaci, totul rupe şi duce; şi când vin zilele de linişte, ţărmurile sunt acoperite de sfărâmături, de plute, de stânci uriaşe, de trupuri sdrobite de plutaşi!

Poteca Viişoarei dă pe un plaiu sterp, presărat cu câţiva rari mesteceni şi câteva colibe; drumul dosit de o ridicătură dă de-a-dreptul la un izvor, adăpostit subt un cerdac. Sus, deasupra unei icoane grosolane a Maicii-Domnului, stau scrise patru stihuri, care n'au alt merit decât că sunt poezie de ocazie: întemeietorul, un călugăr, pofteşte pe drumeţi să-şi potolească setea şi să se roage pentru sufletul lui.

De aici drumul urcat la o mare înălţime deasupra Bistriţei se strecoară prin păduri de frasini care ascund vederea, până ce deodată se luminează la coborîşul răpede, care se chiamă Scăricica.

Aici vederea e fără pereche. Poteca e strânsă la dreapta de o coastă repede încununată de un mănunchiu de copaci, la stânga de o prăpastie oablă, în fundul căreia mugesc undele albăstrii ale râului; în faţă, munţii aburind parcă înalţă văzduhul şi soarele care răzbate prin brădeturile culmilor argintează spuma valurilor. O poezie nespusă stăpâneşte priveliştea aceasta. Albastrul întunecat al munţilor, şuvoaiele care saltă în arcuri din coastele lor, se desfac cu putere deasupra unui şes larg şi înverzit, liniştit şi zâmbitor, cu nenumărate ogoare de păpuşoi, care-şi leagănă spicele în voia vântului uşor. O plută singuratică trece răpede: o întovărăşeşte ecoul care răspunde cântecului plutaşului. In fundul zării departe, sprijinită parcă pe vârful Chetricicăi, scânteiază pentru cea din urmă oară crucea argintată a clopotniţei

www.dacoromanica.ro

Sfântului Ion şi, dincolo, în faţă, târgul oprit întâiu de un piept, desfăcut dintr'un brâu lung de munţi, care se abat în partea din potrivă, se întind pe şesul larg, în fundul căruia se zăresc cele dintâi case ale Pângăraţilor, iar mai aproape, dincoace de Bistriţa, se vede satul Vaduri. Poteca strâmtă a fost deseori teatrul unor tragice catastrofe şi numai de puţină vreme s'a hotărît stăpânirea să aşeze un parmaclâc în lungul prăpăstiei:

Inşelat de întunerec un negustor tânăr, care se ducea în munţi, plecând târziu din Piatra, căzu în groapa adâncă ce se vedea la marginea drumului şi care mănâncă din zi în zi din poteca. Steaua lui cea bună l-a apărat: a căzut pe moale de sus, dela o înălţime de zece metri, pe o surpătură proaspătă de năsipiş.

Faimoase sunt locurile acestea şi prin tâlhării, şi într'adevăr că ar fi greu să se găsească un loc mai potrivit pentru asemenea meserie.

Scăricica îşi merită numele pentru iuţeala povârnişului, pentru îngustimea ei şi pentru prăpăstiile care o înconjoară. De puţină vreme a fost deschis un drum. Poteca veche n'o pot compara decât cu cărarea de pe Filia, care coboară de pe Montanvert[1] la izvoarele Arveronului; dar nici comparaţia asta nu poate da ideia; oricât de răpede ar fi Filia, ea totuşi ocoleşte coastele muntelui, pe când aici cărarea dă deadreptul pe un răpezuş de prund şi năsip, care-ţi fug de sub picioare. Aşa încât... dacă vreodată am ştiut ce-i ameţeala... apoi am ştiut atunci când urcam Scăricica. De la poalele Scăricicăi, udate de un pârâu limpede şi rece ca ghiaţa, care lasă între pietre un mâl negru, în care scânteiază firişoare de argint, începi a merge fără nici o trudă urmând un drum împotriva cursului Bistriţei. Aici îţi iei rămas bun pe o bucată de vreme dela Arvul moldovenesc, care

1. In Franţa la Chamonix, la poalele lui Mont Blanc.

www.dacoromanica.ro

vine din dreapta, dintr'o strâmtoare, îi întorci spatele şi intri în Pângăraţi, aşezat într'o vale, pe unde curge sgomotând uşor pârâul răpede care dă numele satului.

Pângăraţii nu-ţi înfăţişează nimic deosebit, afară de mânăstirea pitorească, aşezată pe coasta unui povârniş răpede. Inconjurată de frasini bătrâni, cu turnuleţele ei, cu zidurile-i nalte şi groase, mânăstirea avea înfăţişarea unei cetăţi. Pângăraţii e şi întâiul popas, — de aici până la Piatra sunt două ceasuri bune de drum.

Aici începi a te simţi cu adevărat în munţi. Poteca pietroasă începe să fie tot mai grea. Munţii se apropie, brazii îşi scutură mireazma răşinoasă, vulturii bat stâncile cu aripile lor, şi caravana înaintează tăcută. Totul se schimbă — oamenii, vorba, portul şi obiceiurile.

La jumătate de ceas, după ce treci de sat, ajungi în faţa grohotişului, pisc prăpăstios pe care trebue să-l treci. Indată ne coborîm de pe cai şi începem un urcuş anevoios pe un pământ fugar, în care picioarele se încurcă în glod şi pietre. Mai adaugă înfăţişarea întunecoasă a împrejurimilor, urme de surpări, adâncituri aspre.

Este alt drum, al Domnitorului, primprejurul muntelui, dar trebue şase ceasuri încheiate ca să se poată sui până în vârf un car cu şase boi, aşa încât cei călări se folosesc mai bucuros de potecă.

III.

Am auzit deseori oameni comparând Carpaţii noştri cu munţii Şviţerei, deşi cei care spuneau asta n'au văzut niciodată, nici măcar în vis, frumoasa Elveţie. Eu ce să spun? Intr'adevăr munţii noştri sunt frumoşi, măreţi, arătând mii de vederi

www.dacoromanica.ro

pitoreşti, dar singuratice, care-ţi plac numai dacă eşti într'adevăr îndrăgostit de aşa ceva, şi acoperite de valul acela nebulos de melancolie, care alcătueşte deosebirea peisajelor noastre, vederi, dar nu tablouri largi, puncte când strânse şi încadrate parcă anume, când desfăşurându-se în depărtare cu păşunile lor grase, aşa cum natura le-a sămănat în Elveţia. Este şi măreţie şi sublim în culmile ce se înalţă încununate de brazi întunecoşi cu coastele mâncate de şuvoaie, care acoperă văile de stânci şi ruine, dar nu-i măreţia Alpilor. In faţa munţilor noştri sufletul se lasă dus de visare: ca 'ntr'o elegie fără sfârşit, parc'ai vedea măriri căzute, ori suflete rănite de atingerea lumii, care au încercat desamăgirile vieţii.

Am crezut multă vreme cu mulţi oameni că drumurile, călătoriile, înveselesc. Astăzi cred dinpotrivă că întipăresc în sufletul nostru un fel de simţire de nedesluşită şi atrăgătoare tristeţe. In trăsură, plecat puţin pe un cot, îmi place să-mi aţintesc ochii în zări. In mişcarea regulată, toate amintirile îmi vin una câte una. Mă cufund în trecut şi visez la zilele duse. Toate micile întâmplări care alcătuesc vieaţa unui om se desfăşoară domol. E un farmec vieaţa aceasta de oboseli şi de lene, de mişcare şi de somn, care învederează sistemul lui Xavier de Maistre, în care trupul nu-l simţi decât după câteva sguduituri mai tari ale căruţei, în care omul blând legănat soarbe aerul cu plăcere şi-şi deschide sufletul impresiilor pe care i le stârnesc icoanele ce se perindă; o vedere veselă îl face să surâdă; o stâncă cumpănită deasupra unei prăpăstii, un brad străvechiu pe care braţul vijeliei l-a desrădăcinat şi care îşi întinde ramurile pe pământ ca un atlet învins, îl umplu de melancolie. Călătoriile în Moldova, la munte mai ales (căci la şes, civilizaţia s'a amestecat în toate) samănă cu

www.dacoromanica.ro

hagialâcurile la Meca, ori cu acelea pe care odinioară creştinii cuvioşi le făceau la locurile sfinte. Se fac totdeauna în caravană mare, cu caii încărcaţi de merinde, cu oamenii înarmaţi cu puşti şi cu pistoale, cu săbii şi iatagane. Din vreme în vreme vezi pe câte un călător întârziat ocolind coasta unui munte, căţărându-se pe piscul unei culmi, ori trăgându-şi calul de căpăstru la un coborâş... Apoi toţi drumeţii din convoiu veseli, vorbind, râzând, fumând, îşi trec de-a călare din mână în mână o ploscă cu băutură, aceea aşa de înviorătoare, care se chiamă rachiu şi care e aşa de trebuitoare şi aşa de obişnuită în munţi. O observaţie prea adevărată şi al cărui temeiu dovedeşte o patriarhală moştenire din vremurile vechi şi bune, care pare născută firii Moldovanului, este aproape egalitatea care domneşte pe drum între stăpâni şi oamenii lor. In călătorie, la noi, ca şi robii celor vechi în vremea Saturnalelor, cei mici au dreptul să înceapă vorba, să facă observaţii, să râdă, să-şi amestece glumele şi sudălmile cu ale stăpânilor, cu o încredere de copii răsfăţaţi. Intorşi acasă, toate intră în obişnuita rânduială, fără ca aceasta binevoitoare slobozenie să fi adus atingerea respectului şi supunerii, Lămuriţi şi D-v, cum vă place, de unde vine asta. Când caravana ajunge la un izvor, toţi călătorii descalecă şi de data aceasta cu ierarhică rânduială — dobitoacele mai întâi, apoi stăpânii, după aceea ceilalţi oameni îşi potolesc setea. Iar când întâlnesc o munteancă rotunjoară, rumănă ca o răsură, încălecată bărbăteşte pe căluţul ei, toţi cu veselie îi răspund la prietenească salutare, adăogând şi-o glumă în doi peri.

In ţinuturile acestea primitive şi sălbatice şi omul are ceva deosebit. Nu vezi aici mijlocul gros şi spinarea adusă a plugarului, nici încetineala adormită a ţăranului câmpiei. Munteanul e sprin-

www.dacoromanica.ro

ten, potrivit cu legăturile lui, mai mult muschi decât carne, vesel din fire, glumeţ şi plin de pătrundere. Obiceiurile sălbatice se potrivesc cu îmbrăcămintea lui. E violent, sgomotos, încăpăţânăt până la răscoală şi iubitor mare de rachiu, pentru care îşi da jidovului toată munca şi mai mult chiar de cât poate munci. De o energie grozavă, totuşi îl îmlădiezi, când ştii să-l iei cum trebue. Muntenii[1] totdeauna au avut în Moldova faima de zurbagii. Chiar azi, când stăpânirea i-a strâns mai de-aproape şi tot sunt încă departe de liniştea locuitorilor dela şes. Vecinătatea graniţei le-a uşurat totdeauna îndrăzneala. Dacă un proprietar vrea să pedepsească pe cineva, omul, în timpul nopţii, mânându-şi de dinapoi vitele, trece dincolo! Aşa încât ei se poartă ca dela egal la egal cu subprefectoraşii de plasă. Ciocnesc un pahar cu cazacii, a căror sabie şi galoane le au în mai mare cinste. Afară de proprietari, tuturor celorlalţi oameni, care ar veni între ei, fără deosebire, le spun *ciocoi*. Deosebesc numai pe cei îmbrăcaţi în vechile straie moldoveneşti, care au multă trecere nu numai pe lângă munteni, dar şi pe lângă ceilalţi locuitori ai ţării. Hainele acestea le privesc altfel, le respecteaza: amintirea lor e încă vie, şi afară de asta au şi-o prejudecată, care leagă hainele acestea de adevărata boierie.

In deobşte munteanul e frumos, cu privire îndrăzneaţă. La dânsul nu întâmpini supunerea dobitocească a plugarilor. Pe lângă aceasta e şi mare vorbitor. De altfel, ca pretutindeni în Moldova, fiecare sat îşi are cârmuirea lui. Cu toate că sunt destul de filosofi în ceea ce priveşte preoţii, totuşi aceştia au cea mai mare înrâurire în afacerile satelor. Salbatici ca şi băstinaşii Americei, muntenii aceştia niciodată n'au pierdut din vedere codrii lor

1. Oamenii dela munte.

www.dacoromanica.ro

şi piscurile nouroase şi în limba lor simplă zic capitalei noastre *Satul lui Vodă*.

Spunea un bătrân cu barba lungă unui târgoveţ cu pantaloni şi redingotă: „Voi, ciocoii, veniţi în munţii noştri să ne înşelaţi, şi să ne furaţi, după aceea vă duceţi în Satul lui Vodă şi vă faceţi case aşa de mari, încât de pe ele poţi ajunge cu mâna la cer".

Munteanul e mare iubitor de chefuri lungi, cumătrii şi nunţi. La un asemenea prilej, ulcioarele de vin şi măsurile de rachiu, rachiu stricat, două părţi tutun şi una piper, trei zile umblă din mână în mână într'o grămădire deasă de bărbaţi, femei şi copii. In voia bună a chefurilor acestora să cercetezi firea bună a munteanului. După ce tinerii s'au săturat de jucat mândrele dansuri naţionale — împresură cu toţii pe cimpoiaşi ori pe bardul muntean cu scripca ştirbă şi cu arcuşul de el alcătuit — lăutarul care, ca şi trubadurii de odinioară, umblă din sat în sat, din crâşmă în crâşma, din petrecere în petrecere, şi pentru un adăpost, un pahar de rachiu şi puţintică plată, zice cântecele bătrâneşti ale haiducilor de demult. E ca o legătură de dragoste între cântecele de vitejie şi mulţimea care ascultă cu luare-aminte. Adesea, în clipe de înălţare, sunete dumnezeeşti prin măreţia şi melancolia lor se prelungesc pe strunele vechi, ca ecouri în văi, şi o lacrimă se prelinge din ochii vicleni ai lăutarului. Poezia aceasta feciorelnică a baladelor noastre populare e în adevăr sublimă. Din cântecele acestea, din poveştile acestea în stihuri, izvorăşte ca o mireasmă a ţării, o mireasmă veche, răspândită pe întregul pământ moldovenesc, în ele găseşti obiceiurile bătrâneşti şi simţi farmecul nespus al cernitelor ei zile. Cântecul cel mai cu nume azi e al lui Chetraru. La partea aceea aşa de mare şi de naivă, unde un drumeţ întreabă:

www.dacoromanica.ro

Cine trece 'n lunca mare
Cu trei rânduri de pistoale
Care stralucesc la soare?
Ion Chetraru călare,
Din ţinutul Neamţului, ş. a.

ascultătorii, între care s'ar găsi la nevoie o sută ca Chetraru, întovărăşesc cântecul lăutarului cu glasuri murmurate. Iar alăuta sună mai duios, cântăreţul lasă să-i cadă pe ochi pletele lungi şi întovărăşeşte în tact, ca într'un suspin dureros, cântarea monotonă.

Printre toţi ţăranii dela munte, locuitorii dela Hangu se deosebesc prin bogăţia, cinstea şi liniştea lor. Satele cele multe aşezate pe amândouă malurile Bistriţei, întinderea, numărul oamenilor au făcut nume mare acestui ţinut şi numele de Hangan, e un nume obştesc pe care-l poartă toţi muntenii şi chiar mocanii din Ardeal, care vin să ierneze la şesuri. Hanganul, cu deosebire de ceilalţi fraţi ai lui, e liniştit, cumpănit, domol la vorbă şi cu temeiu în ce spune. Aceasta se datoreşte oblăduirii cuminţi a prinţului Cantacuzino. Afară de 4½ ori 5 lei de cap, după cât ştiu, pe care vornicia satului îi orânduieşte după stare fiecăruia şi afară de câteva clăci fără însemnătate, ţăranul e slobod să facă ce-i place, numai vechilul prinţului să aibă la cunoştinţă toate învoielile, ca omul să nu se încurce niciodată. Astfel prinţul e în acelaşi timp şi oblăduitorul şi privighetorul[1] supuşilor lui. Ispravnicul nu se amestecă.

Vechilul orânduieşte totul.

Când întrebi pe un ţăran:

— Al cui eşti dumneata?

El îţi răspunde cu oarecare fudulie:

— A cneazului.

— Şi de unde eşti, voinicule?

—„De la Hangu" — îţi răspunde mândru.

1. conducătorul, şeful.

www.dacoromanica.ro

Prinţul Cantacuzino e un fel de zeu tutelar al Ceahlăului. Cuvântul Cneaz e rostit ca ceva sfânt dintr'un capăt la cellalt al muntelui. E patriarhul Ceahlăului.

In munteni vezi pe băstinaşii dintru început ai ţării: au în vinele lor sânge scitic. Trupul, trăsăturile vioaie ale feţei, fruntea mică, asprimea vorbirii şi o mulţime de cuvinte care n'au curs decât pentru dânşii şi a căror obârşie e pierdută — apoi multe obiceiuri deosebite de ale plugarilor, moravuri mai poetice, o grămadă de eresuri şi de poveşti pe care din străvechi le păstrează şi pe care le amestecă cu rânduielile şi ideile creştine — dovedesc aceasta.

IV.

O frumoasă şi sălbatică înfăţişare are şesul lung care porneşte dela Buhalniţa şi se pierde dincolo de satul Hangu, — mărginit de doi munţi, între care curge Bistriţa. Mai largă şi mai îngustă pe măsură ce munţii se depărtează ori se apropie, Bistriţa, urmându-şi pornirea capriciilor ei, când izbindu-se de o stâncă, svârle în snopi argintii valurile-i spumate; când, urmărind un povârniş mai domol, îşi rostogoleşte în solzi pânza scânteietoare; apoi măreaţă, bătând molcom cu undele ei ţărmurile înflorite, fuge la vale scăldând cotiturile coastei printre ogoare, fânaţuri ori poiene, ducându-se să deştepte aiurea alte ecouri. De pe o piatră, rătăcită în mijlocul apei, ori de pe ţărmul pe care-l scaldă ea, mii de păsări mărunte,cu penele negre lucind şi cu guşa albă, cărora oamenii din partea locului le zic *pescari,* se cufundă necontenit şi ies pe luciu bătând din aripi. Domn între toate măgurile

www.dacoromanica.ro

care alcătuesc parcă în juru-i o strajă de onoare, Ceahlăul măreţ, care şi-a păstrat dela Daci numele de botez, cunoscut abia în câteva colţuri întunecoase ale geografiei moderne, sub numele de muntele Pion, îşi înalţă capul pleşuv către soare şi răspândeşte apoi în juru-i cu dragoste bogăţiile bătrânelor lui coaste înverzite, până la câmpia pe care între toate parcă o iubeşte — ca pe o fiică mai mare a lui.

Stranie ursită a lucrurilor: ca şi oamenii, lucrurile neînsufleţite au aceeaşi soartă. Din pricină că vederile acestea n'au avut pictor, nici poet, pentrucă itinerarii mincinoase n'au arătat artiştilor amatori cărări necunoscute spre locuri feciorelnice şi sălbatice, atinse numai de paşii sfioaselor căprioare, a sperioşilor cerbi şi a pletoşilor ciobani, din această pricină nici poeţii, nici pictorii, nici călătorii n'au venit să le salute.

Frumos în frăgezimea şi tinereţea lui, desfăcându-se pe nesimţite dela poalele Ceahlăului, şesul larg al Hangului se desfăşoară cu ogoare bogate cu livezi verzi, cu sate pitoreşti, tăiat ici colo de aţe subţiri de apă cu dulce murmur, care merg să sporească limpezile unde ale Arvului moldovenesc. La stânga se înalţă, cu gingăşie tăiat, un runc verde, întâia treaptă a Ceahlăului, ascunzând văilor capu-i pletos, care, văzut dela depărtare de 80 de leghe, samănă cu zidurile fabulosului turn al lui Babel! La dreapta Bistriţei, culmi acoperite cu păşuni, pe care pasc sute de turme, se ridică treptat-treptat făcând loc la râpe adânci, albiile obişnuite ale şuvoaielor mânioasse, care lasă de obiceiu pe urmele lor sfărâmăturile smulse munţilor şi pădurilor, şi se împreunează deasupra Hangului la trecătoarea Dealul-Doamnei, — zisă aşa pentru acelaşi lucru pentru care singurului drum de trăsuri, care trece prin aceste ţinuturi, i se zice

www.dacoromanica.ro

drumul Domnitorului, în amintirea călătoriei pe care Măriile lor au făcut-o pe aici. Molatic şi parfumat, ca o frescă, — legănat parcă de şuvoaiele lui, ţărmul stâng al Bistriţei îmbrăţişează cu dragoste largile poale ale Ceahlăului, şi adună parcă capricios, la o cotitură depărtată, satul Răpciuni — unde câteva căsuţe albe se adăpostesc la umbra brazilor care le-au văzut înălţându-se. Râul, oglindind piscurile care-l înconjoară, ca un brâu înflorit şi larg îi încing mijlocul. Uşoară ca o săgeată, o plută — schelet întocmit din coastele bătrâne ale munţilor, — se răpede în salturi pe povârnişul apei şi ecoul valurilor şi ecoul glasului aspru al cârmaciului, care duce pluta, se pierd în depărtări. Apoi când soarele îşi grămădeşte focurile în văi, când ogoarele şi fânaţurile, cetinele coastelor împădurite şi crucea de alamă a unei umile chinovii, scânteiază, şi când zarea se tulbură şi împrăştie pe munţi vălu-i de aburi, te crezi ca'ntr'un vis al închipuiri, în care, dormitând uşor, sufletul singur parcă se bucură şi se lasă dus ca de o leneşă voluptate.

Dacă nu vrei să urmezi drumul nou, ci treci podul îndrăzneţ aruncat peste Bistriţa, aproape în faţa curţii boiereşti, dai prin frumosul sat Răpciuni, zâmbind în verdeaţă; şi după ce ai lăsat în stânga într'o întunecată adâncătură săhăstria dela Hangu, care în veacul nostru prea pozitivist nu mai e cercetată decât din nelegiuită curiozitate, apuci pe malul Bistriţei şi mergi în drept cu drumul cel mare care urcă şi coboară, se pierde şi se arată iar, urmând frământările munţilor sterpi în care e săpat. Priveliştea se schimbă şi după ce ai trecut prin vad Bistricioara mâloasă şi iute, care-şi cară prin ţara ungurească undele, după ce ai lăsat îndărăt sătişorul Călugăreni, poteca nu mai înfăţişează deoparte decât o râpă adâncă, care se prelungeşte până la apa tăcută şi rece, largă şi ver-

www.dacoromanica.ro

zue aici, şi de cealaltă parte un clin răpede. Ş'aici, printr'un capriciu, muntele împădurit din stânga se trage domol îndărăt, alcătuind un arc regulat, şi Bistriţa aruncându-se deodată de partea ceastălaltă, cu un vuet adânc, încheie cercul cu zidurile înalte ale râpei ei drepte.

Cam la trei bătăi de puşcă, în faţa unei adâncituri, unde din nou cele două râuri vrăjmaşe se apropie, se zăreşte stând drept, căruntă, ca un turn singuratic, o stâncă uriaşă care pare că răsare din şes şi se svârle îndrăzneaţă spre culmi. O ramură săracă de teiu, pe care o clatină vântul, se caţără pe coastele ei. Înaltă de patruzeci de picioare, aşezată pe o temelie rotundă, potrivit tăiată, mulţi călători, ca şi mine, la întâia ocolire, o vor lua de departe drept o clădire îndrăzneaţă, rămasă din străvechi vremuri; dar când te uiţi la aşezarea ei în şes, departe mai mult de 500 de paşi de orice înălţime, când i-ai pipăit cu mâna cununa dintr'o bucată, în crăpăturile căreia vremea a aruncat un fel de muşchiu gălbuiu, rămâi tăcut şi mic în faţa măreţului uriaş; ai de-a-face cu una din stâncile scăpate din mâinile titanilor trăsniţi, ori chiar cu un titan ameninţând iarăşi Olimpul, subt o nouă formă. La treizeci de picioare de pământ, o muchie mai ieşită a stâncii alcătueşte ca un fel de cerdac, deasupra căruia se înalţă creasta, puţintel încovoiată şi încununată de o mladă plecată de teiu, care a şi dat pietrei numele lui, mai mult spre a face să se uite alt nume grozav, pe care ciobanii nu-l rosteau decât în şoaptă şi făcându-şi cruce ca buni creştini.

Ca un adevărat „turist" care a cercetat Şviţera, ţara turnurilor, şi ca un om care ştie pe de rost pe Dumas, descălecai repede de pe cal şi scoţând din buzunar cuţitul, spre marea uimire a însoţitorilor

www.dacoromanica.ro

mei şi a unui ţăran care se alăturase de noi, sgâriai pe zidul curat un nume necunoscut.

— „Boierule", strigă ţăranul svârlindu-şi în sus căciula de oaie, „nu vezi colo lângă rădăcina teiului, ceva care samănă cu un baltag"?

— Unde, voinice? Colo, sus? Nu văd nimica.

— Nu se poate, boierule; este.

— Ei, şi ce lucru grozav e coada aceea de baltag?

Săteanul mă privi cu un fel de batjocură, pe care o ghiceam subt respectul pe care ţăranii îl arată de obiceiu boierimii, — şi batjocura se vădi mai ales în titlul pe care mi-l dete el după aceea:

— „Domnule", urmă el„ „pot să-ţi spun în două vorbe istoria mănunchiului aceluia pe care eu şi toţi muntenii îl vedem".

„A fost odată în munţii noştri un voinic între voinici, groaza graniţelor; ispravnicii, zapciii, cazacii şi toţi ciocoii îi ziceau hoţ, iar ciobanii îi ziceau „Vasile cel mare". După ce Vasile cel mare — (pe capul lui se pusese 1000 de galbeni) — schimba câteva focuri de puşcă cu ispravnicii, după ce prăda vreun călugăr bogat şi pustia câteva sate ungureşti la graniţă, după ce spărgea o mânăstire şi dobora cu baltagul lui ascuţit pe vreun cazac încăpăţânat, — venea cu tovarăşii lui aici lângă piatra asta, şi se luau la întrecere, să vadă cine-a svârli mai sus baltagul. Intr'o zi, bărdiţa s'a înfipt în capul uriaşului şi-a rămas în ramurile teiului; şi acolo-i şi astăzi!"

Mă prefăcui c'o văd, — dar ciceronele meu vedeam eu că nu mă iertase.

— „Ia ascultă, voinicule", începui eu iar după o tăcere lungă şi tot privind stânca, după ce toate celelalte forme fuseseră împlinite; „poţi să-mi spui de unde a venit piatra asta pe pământul Hangului, — căci, după cât mi-i socotinţa, n'ei fi adus-o dumneata"?

www.dacoromanica.ro

— „Ferească Dumnezeu!" strigă omul cu nevinovăţie, făcându-şi cruce.

— Atunci de unde-i?

— Apoi când te-i sui pe Ceahlău, ai să vezi dumneata singur de unde a fost smulsă de altă mână, nu de-a mea.

— Şi altceva nu mai ştii despre dânsa?

— „Ba da,domnule, cum nu?... dar..." Şi munteanul se scărpină după ureche.

— Ei, spune....

— Apoi asta-i poveste necurată, şi popa nu ne lasă s'o spunem....

— Ia ascultă, prietene, tare aş vrea să aflu ce nu te lasă popa să spui; uite banul ista, să-l dai popei să-ţi citească o molifţă, şi istălaltul, ca să mă pomeneşti când îi cinsti un pahar de rachiu...

— Atuncea îngădue să-mi fac întâiu cruce, căci, vedeţi dumnea-voastră, istoria asta i-o istorie grozavă pentr'un creştin, pentru un locuitor din valea asta pe care o hrăneşte Bistriţa....

— Bine, fă-ţi cruce, dar grăbeşte-te....

M'am lungit în iarbă, cu capul răzimat de stâncă, cu luleaua în mână şi cu ochii îndreptaţi spre crâşma pitorească din Gura Largului, şuvoiu lat şi mânios pe vremea desgheţurilor, care se lasă în vale dintr'un gâtlej întunecos, bântuit noaptea — zic muntenii — de duhuri necurate, care se arată drumeţilor întârziaţi.

Daco-Romanul — căci acuma-i hotărît că noi suntem un amestec de urmaşi ai Romanilor cu coborîtorii lui Decebal — îşi duse mâna la cuşma uşor plesnită într'o parte la vârf, aşa cum se vede într'un tablou al domnului Asachi, primi banii, îi puse cu grijă, după ce-i privi şi pe faţă şi pe dos, în chimiru-i larg, şi se pregăti în picioare să-mi spue povestea.

Era un flăcău frumos munteanul, subţire'n mijloc, cu pieptul păros descoperit, ochii îi scânteiau

www.dacoromanica.ro

de vieaţă şi cutezare; de pe capu-i ras de trei degete deasupra frunţii mici şi uşor încruntate, scă pătau plete lungi castanii, care căděau pe umerii lui largi. Faţa-i sălbatică era deschisă, ca la toţi oamenii dela munte, cu un zâmbet amar totuşi, care nu se vede numai la munteni, ci la toţi ţăranii Moldovei. O pornire firească, ori o amintire le pune această pecete. Un chimir lat de piele de căprioară, cuprinzând tot ce este trebuincios munteanului; un cuţit frumos, o lulea, o pungă şi un amnar lung legat de cingătoare c'o cureluşă ori cu un lănţugel de fier, — strânge în jurul coapselor o cămaşă lungă, cu mâneci largi, cusută la gât cu arnici felurit colorat şi căzând peste iţarii groşi. O traistă cu merinde i-atârnă de gât, opinci, un baltag şi un suman scurt, aruncat în voie pe umăr, îi întregeau îmbrăcămintea. Nu-i asta oare îmbrăcămintea primitivă, pitorească şi îndămânoasă, obiect de mirare pentru rarii călători care ne cercetează? Căci totul e nevinovat, simplu şi frumos în poporul acesta incult; el însuşi şi obiceiurile-i de om primitor şi cu inima deschisă, credinţele-i şi eresurile-i din vremi păgâne amestecate cu tainele creştinismului, vieaţa-i aspră şi sbuciumată, bunul lui simţ, cu învăţăminte cuminţi, pe care, deşi lipsit de învăţătură, i-l dau obiceiurile patriarhale, tradiţiile de vremuri mai bune şi deprinderile-i libere. Nu-i oare ruşine ca nişte străini să-şi fi aruncat mai întâi ochii asupra poporului nostru, pe când ai noştri petrec copiind pe străini şi calcă în picioare şi nu bagă în seamă o comoară aşa de bogată?

E cu neputinţă să dau simplicitatea energică a vorbirii daco-romanului, ale cărui plete aruncate pe spate fâlfâiau în voia unui vânt uşor, venind dinspre Bistriţa. Vorbirea moldovanului e scurtă, ca şi a latinului, vioaie şi înflorită, cu amestecu-i de idiome scitice. A încerca să traduci dintr'o

www.dacoromanica.ro

limbă, însamnă să abaţi un pârâu din albia-i de muşchiu; în canalul curat săpat, apa nu mai are murmurul de altădată, nici adierile-i singuratice.

V.

Când soarele rumeneşte piatra aceasta întunecată, ori o păsărică fără grijă cântă pe o ramură subţire a teiului deşteptarea zorilor, noi trecem pe aici fără grijă, şuierând. Dar când umbra umple încet-încet văile, şi muntele în limba lui spune poveşti tainice brazilor bătrâni, iar Bistriţa, înainte de a adormi, îşi suspină rugăciunea de sară, — atuncea din coastele uriaşului scapătă vuiete adânci, glasuri nelămurite, blesteme grozave, ca la o beţie mare, şi scrâşniri de dinţi, care înspaimântă împrejurimile. Chiar Ceahlăul răspunde înăbuşit; râsete de spaimă, ca ale pedepsiţilor din iad, deşteaptă în cutremur toată suflarea.... şi la lucirile focurilor, ciobanii văd tremurând cum se înalţă o stafie uriaşă. Apele Bistriţei fierb şi bat înfiorate ţinuturile cu spumă sângerată, mugesc vânturile, brazii îşi încovoaie crestele mândre, fiarele urlă în codri, şi luna pălită se ascunde dincolo de zări....

— Pentrucă, vezi dumneata, piatra asta-i piatra dracului!

— Cum a dracului? Dar atunci de ce-i zice a teiului?

— De ce? Odată, un cioban vrednic, cum se găsesc mulţi prin părţile noastre, şi-a pus în gând să scape stânca din ghiarele necuratului. Într'o zi, şi-a luat baltagul pe umăr, şi-a pus în glugă merinde pe o săptămână — şi a coborît, s'a dus în pădurile dela şesuri. De acolo a adus un puiu de teiu, care prin munţii noştri nu se află. Şi după ce a dat

www.dacoromanica.ro

la pământ brazii cei vechi, care împresurau pe atuncea stânca blestemată, s'a aburcat voinicește până deasupra. Cățărându-se de crengi, înțepenindu-se cu mâinile și cu picioarele, a răsădit sus teiul, — dar jos nu s'a mai coborît... Mlada a prins rădăcini, dar de atâtea veacuri iacă cum o vezi, tot închircită a rămas....

— Ei, și ce s'a întâmplat cu ciobanul?

— Nu se știe, domnule.

In vremea de demult, oamenii uitaseră înțeleapta vieață a părinților, părăseau slujba Domnului și trăiau în ticăloșie și nelegiuire, uitând până și de pedeapsa dintru început dată de Dumnezeu. In vremea aceea, diavolul s'a dus într'o zi la Dumnezeu. Domnul l-a privit cu toată cinstea, așa cum se cuvine să se poarte între ei cei mari. Caci adevărat e că Dumnezeu e stăpânul cerului și al pământului, dar diavolul se luptă și el pentru stăpânirea pământului cu vrednicie și chiar și domnește el în lume ș'o poartă cum îi place, iar Dumnezeu e stăpân numai cu numele, și are dreptul să orânduiască mersul vremii, primăvara, vara și celelalte, în care, de altfel, și diavolul își vâra coada destul de des. Amândouă mărimile purtau pe față pecetea grijilor și îndeletnicirilor lor. Dumnezeu era cu obrazul întunecat din pricina nelegiuirilor din zi în zi mai mari ale oamenilor, ochii însă-i erau plini de bunătate și era gata să ierte. Iar diavolul sta dârz și înțepat, zâmbind cu răutate, căci trebile lui mergeau mai bine decât oricând și în împărăția lui furnicau ispravnicii, zapciii, ciocoii și alți oameni de toată mâna. S'au pus la masă, și după ce-au băut acolo câteva paliciuri de vin de Cotnari și de Odobești, li s'au mai descrețit frunțile, și au prins a vorbi de una, de alta.

— „Doamne", zice diavolul, umplându-și a patra

www.dacoromanica.ro

oară paharul. „Ferice trebue să fie ţara unde se face vinul ista de Cotnari".

— „Nu prea", răspunse Domnul, „abia acum începe să se desmorţească, dar i-a merge mai bine după cât nădăjduesc".

— Hei, şi istalalt vin de Odobeşti nu-i rău, are dulce miroaznă.

Au mai cinstit ei aşa câteva butelci, după aceea au prins să vorbească politicale — aşa precum se obişnuieşte la mese boiereşti. Dumnezeu se jeluia de orbirea oamenilor, de stricăciunea tuturor de sus până jos, de minciună, de lene, de făţărnicie — căreia boierii îi zic „politeţe" — de nerușinarea femeilor, de sgârcenie şi destrăbălare, de îngânfare, care se reazimă nu pe destoinicie, ci pe parale. Iar diavolul dimpotrivă arăta — şi ştia el de ce — că toate merg strună şi că tocmai omenirea e cel mai de căpetenie lucru pe care l-a făcut Dumnezeu pe lume. După cum se ştie, smerenia nu prea-i partea diavolului.

Cam ameţit de băutură, a început să strige:

Ştii ce", Doamne? Măria-ta eşti prea bun, de te mai necăjeşti cu asemenea ticăloşi...

Da, meştere satana, ticăloşi cât vrei, dar sunt copiii mei.

— Halal copii, n'am ce zice. Dar mai degrabă-s ai mei, căci, deşi le-ai trimis potop, războaie şi arhangheli, ei mai degrabă urmează sfaturile mele.

Dumnezeu a tresărit, apoi a spus cu linişte:

— Tocmai asta mă mâhneşte mai mult.

Diavolul deocamdată n'a răspuns nimic, ochii lui însă scânteiau năpraznic. Cu glas tremurator şi prefăcut vorbi:

— La urma urmei, Stăpâne, toţi oamenii aceştia sunt nişte nemulţămitori şi nişte răi. Ia uită-te cum merge lumea: bisericile cad în risipă, călugăraşii se duc şi popii nu mai cred. Duminica nu se mai

www.dacoromanica.ro

înalţă tămâe la cer. Să fiu în locu-ţi, Stăpâne, le-aş trimite iar, ca'n vremile vechi, o pedeapsă, să le vie mintea la loc. Ştii, Doamne, că mie îmi place să te slujesc. Dacă binevoieşti — pot să mă însărcinez cu pedepsirea oamenilor.

Diavolul, potrivind ura pe care o are el asupra neamului omenesc cu făcuta mâhnire a lui Dumnezeu, voia să-şi potolească ura aceasta sdrobind pe oameni. Pe puterea lui punea el mare preţ.

— „Ei, Stăpâne", zice iar, văzând că Domnul tace, „ ce zici? Primeşti?".

— Primesc, răspunde Dumnezeu, dar c'o tocmeală.

— Bine, să vedem.

— Dacă nu-i izbândi, să nu ceri ajutor dela mine.

Diavolul zâmbi cu dispreţ.

— Asta — jur.

— Pe ce juri, diavole?

— Chiar pe mine, Stăpâne.

Diavolul se socotea măreţ în clipa aceasta, şi obrăznicia lui sporea.

— Mai mult chiar — adăoga el eu ţi-oiu pedepsi pe ticăloşii aceştia chiar fără să mă slujesc de toate puterile mele.

Şi grăind, apăsă asupra vorbelor acestea.

— Da ştii tu, jupân satana, că eşti cam lăudaros pe ziua de azi?

— Se poate, dar e aşa cum spun eu.

— Nu cred.

— Cum?

— De ce mijloace vrei tu să te serveşti?

— De unul singur, de potop.

— Ia lasă, dragă, oamenii nu se mai tem de apă, de când au iscodit vapoarele.... Potopu-i lucru vechiu...

— Tare bine, îl întineresc eu.

www.dacoromanica.ro

Ia ascultă, îţi mai spun încă odată că n'ai să faci nimic.

Ba mă pun rămăşag că fac.

— Pun şi eu prinsoare că nu faci...

— Bine, dar pe ce ne prindem?

— „Ascultă", zice Dumnezeu, „mă ştii darnic şi blajin. Toţi au slăbiciuni — şi slăbiciunile tale sunt obrăznicia şi o fudulie fără pereche. Dacă pierzi rămăşagul, uit tot ce s'a petrecut între noi şi te fac iar mai mare între îngeri".

Atunci, cu neruşinare, Satana a slobozit un râs prelungit; şi oamenii de pe pământ socoteau că a tunat în ceruri.

— Ia ascultă, jupâne satana, ştii ca eşti obraznic?

— Mă rog de iertare, Stăpâne, dar la noi în iad uiţi cum să te porţi cu lumea.

— Atuncea adă-ţi aminte de-acum înainte.

— Iartă-mă iar, Stăpâne, dar pe când hotărîm ziua?

— De azi în trei zile.

Tare bine; am două zile şi douăzeci şi patru de ceasuri fără câteva clipe, — mai mult decât îmi trebue.

După vorbele acestea, întovărăşite de un zâmbet drăcesc, satana şi-a luat rămas bun dela Dumnezeu, şi desfăşurându-şi aripele uriaşe îşi dădu drumul în văzduh, şi se duse să stea de vorbă cu nişte filosofi fără nicio para în pungă, care cu orice preţ voiau să adune pe pământ bunătatea din vremurile vieţii, şi mai ales râvneau împărţirea bunurilor.

Şi a treia zi, noaptea, era vreme de furtună şi munţii păreau că se clatină din temelii. Vuietul văilor se amesteca cu mugetele tunetului; prin pânza luminoasă şi răpede a fulgerelor, cădea ploaia cu găleata. Şuvoaiele crescute deodată se rostogoleau din măruntaiele munţilor, mânioase; în drumul lor

www.dacoromanica.ro

nebun şi rătăcit duceau bucăţi de stâncă şi brazi întregi, desrădăcinaţi de vijelie. Sgomotând cu grozave răsunete, brazii pârâiau în codri, dărâmaţi ca subt lovituri de secure, şi vântul prăvălit în hău mugea cu îndrăcită mânie.

Dar încet-încet furtuna se domoleşte, ploaia conteneşte. Luna, gânditoare şi mâhnită, ca o mireasă părăsită, îşi mişca încet faţa argintată deasupra Ceahlăului şi se ascundea în dosul vreunui nour, rămăşiţă a furtunei, pe care un vânt uşor îl mâna către Miazănoapte. Florile scuturau ca boabe de mărgăritar picăturile ploii, răspândind mireasmă dulce şi subţire, ca după vijelie. Ramurile se ridicau încet, şi glasul depărtat al şuvoaielor tăcea din vreme în vreme. Umbra uriaşă a Ceahlăului bătrân se lungea pe vale, însă ca o înfiorare pentru fire... Ici-colo raze pălite de lună străbăteau printre nouri, albeau undele fugare şi intrau iar în ascunzişul lor din văzduh. Intreaga fire, aşa de frumoasă de obiceiu, aşa de gingaşă, cu miresmele ei, cu zâmbetele ori cu plângerile ei, care picurau după furtună de pe orice frunză părea în noaptea aceea în stăpânirea unei uimiri nespuse, ca un om care ar trece nepăsător pe lângă o femeie frumoasă.

In vremea asta, pe malul drept al Bistriţei, deasupra Buhalniţei, pe piscul Grohotişului, un cioban, deşteptat de furtună, îşi aţâţa iar focul, ca sa-şi usuce opincile. Un câne dela stână, mânios, porni o plângere grozavă de urlete, cuprins ca de cumplită spaimă. In ţarc, oile, berbecii şi caprele se sbăteau. Ciobanul slobozi chiote lungi şi cumplite — Hu-hu, — care alungă fiarele. Răsunetul tremurător se deşteptă în munţi; din râpă în râpă, vuetul se prelungi; dar în loc să se svârle spre pădure, cânele, cu coama sbârlită şi cu spume la gură, se ghemuia în cioban. Caprele şi oile nu mai aveau astâmpăr. Ciobanul îşi făcu cruce de trei

www.dacoromanica.ro

ori, socotind în gândul lui că nu-i lucru curat. Se uită în juru-i, şi deodată, pe nesimţite îşi aţinti privirile, ca fermecat, asupra Ceahlăului.

Luna cobora încet-încet după o stâncă, valea era cufundată în întuneric, numai fruntea pleşuvă a Ceahlăului luminată, se desfăcea albă din umbra nopţii, care stăpânea poalele muntelui, îi cuprinsese şi coastele şi se urca încet-încet spre vârfuri. In spre partea văii, pe marginea stâncii, care încununează Ceahlăul, era aşezat cineva negru, mare. Alene, aplecat într'o rână, cu mâna dreaptă se sprijinea de un bolovan, adus în sus, anume pus acolo spre a sluji de parmaclâc aşezăturii. Ochii îi scânteiau, ca focuri rătăcite pe munţi, şi căutau spre vale plini de răutate. Umbra lui se zugrăvea pe stâncile mai înalte care împresură muchia spre ţara ungurească, creştea şi scădea pe măsură ce trupul se mişca. Şopotul izvorului limpede şi rece care ţâşnea dintr'o stâncă, părea că-l leagănă mângâietor în gândurile lui. Noaptea era târzie; se zărea geana de ziuă.

Un sgomot grozav se auzi, şi cu mâna tot răzemată de stâncă, umbra svâcni în picioare. „Hai!" zise, „a venit ceasul, am câştigat rămăşagul; a mea e lumea". Aici iar rătăci un zâmbet drăcesc pe buzele ei. „Şi poate", urmă, „poate n'are să ma mai pună în capul cetelor îngereşti..."

La vorbele acestea, diavolul (căci el era) îşi desfăcu aripile.

Rădicând dintr'o clătinătură stânca, pluti o clipă pe deasupra Ceahlăului. Se îndreptă spre gura Bistriţei, — când o chemare ascuţită sună în văi. Era cântecul de veghe al cucoşului. Şi ştii dumneata, domnule, că noaptea e a diavolului de cu sară până la cântători. Iacă aşa. Diavolul se cutremură, îşi descleştă ghiarele, şi stânca pe care o vezi a căzut greu.

www.dacoromanica.ro

Trei zile şi trei nopţi a plouat cu mânie. Şuvoaiele duceau departe pe Bistriţa revărsată bucăţi de case, brazi fărmaţi, ştejari uriaşi şi trupuri sdrobite. Numai piatra a rămas pe loc şi se împotriveşte şi fulgerului, când trăzneşte pe vârful ei.

Diavolul îşi făcuse planul să oprească Bistriţa din cale, şi apele, crescând într'una din clipă în clipă, să reverse şi să înece lumea.

Câte odată, în nopţile urîte, se aşează iar pe stânca de sus. Atunci, ca o vrajă, toate tac, şi focurile se sting...

Daco-Romanul îşi isprăvise povestea. Eu mai stătui încă câteva clipe în faţa uriaşului, în admirare, trăgând din ciubucu-mi drag şi suflându-i în nas liniştite şi măreţe învăluiri de fum. Apoi după ce mai trecui odată cu cuţitul peste numele pe care-l scrijeluisem, de teamă să nu se şteargă prea curând, mă svârlii pe cal, lăsându-l în sama diavolului.

Pe când treceam în vad Bistriţa, ca să mergem să facem cunoştinţă cu rachiul prinţului Cantacuzino dela crâşma din Gura Largului, ţăranul meu îmi zise:

— Ciudat lucru ai mai făcut şi dumneata, domnule...

— Ce lucru, măi voinice?

— Apoi ce făceai cu cuţitul dumitale...? frumos cuţit, n'am ce zice...

— Imi însemnam numele.

— Şi pentru ce?

— Pentru ca alţi călători, ce-or veni după mine, să-l vadă.

— Muncă prăpădită, domnule, ori vrai să şăgueşti...

De douăzeci şi cinci de ani, de când cunosc Piatra Teiului, deşi trec pe-aici o mulţime de boieri şi de

www.dacoromanica.ro

ciocoi, n'am văzut pe unul măcar oprindu-se, dar încă să-şi scrie numele!...

Cititorule şi respectabil public, pentrucă soarta, care orândueşte aşa de ciudate lucruri când îşi dă osteneala, a vrut ca amintirile unui călător, îngropate în portofoliul lui, şi care nu-s cu adevărat frumoase decât în amintire, să ajungă obiect de publicare, declar, părăsind orice amor propriu, că eu mă dau frumuşel deoparte şi las pe diavolul să se descurce cu dumneavoastră cum o putea. Treaba lui şi a dumneavoastră. Am zis.

www.dacoromanica.ro

STÂNCA CORBULUI

— Legendă culeasă la Bicaz —

Vizitând valea Bicazului, care dă în valea Bistriţei, caii noştri se'nşirau pe cărări înguste şi pietroase, conduşi fiind de un călăuz muntean. Acesta era tipul românului din Carpaţi, tânăr, vesel, sprinten, dibaciu, lipsit de învăţătură, însă înzestrat cu bunul simţ al strămoşilor noştri. El îşi purta calul în joc şi ne povestea în graiul său poetic vieaţa lui de copil al munţilor, vânătorile sale la urşi şi chiar îndrăgirile inimii lui, spunându-ne tot odată numele piscurilor şi admirând ca noi măreţele aşezături stâncoase, care ne înconjurau ca un amfiteatru uriaş.

Strâmtoarea în care curge pârâul Bicazului este una din cele mai frumoase din Carpaţi. Natura pare că a voit a aduna la un loc tot ce a putut crea mai graţios, mai pitoresc şi mai grozav.

Tablou magic şi demn de penelul lui Salvator Rosa! Soarele asfinţind într'un ocean de lumină înfocată. Câţiva plăieşi trecând printre copaci. Câţiva vulturi sburând roată împrejurul vârfului Ceahlăului şi jos, lângă o înaltă stâncă, caii noştri adăpându-se în apa limpede a Bicazului!

— „Priviţi", ne zise călăuzul nostru, „acea pădure neagră ce se întinde în dreapta şi în stânga, colo în zare spre Ceahlău... Ea este linia hotarului Moldovei şi în ea facem ades vânat la căprioare, la urşi... ba chiar şi la Unguri câte odată.

— La Unguri?

www.dacoromanica.ro

— Da! Plăieşii noştri, din timpurile vechi şi până în timpurile de azi, au preschimbat glonţuri cu catanele nemţeşti... Hei! mulţi brazi ascund la rădacina lor trupuri omeneşti şi printre răsunetele spărioase, ce ies noaptea din codri, trebue să fie şi glasurile celor ucişi.

— Bine, dar pentru ce acele uciderî?

— Pentru ce?... Pentru un cuvânt, pentru o căprioară care trece hotarul, pentru ura în contra Secuilor, ce ne pradă pământul pe nesimţite...

Această expresie energică a prădării pământului ne făcu să ne gândim cu mâhnire la nepăsarea guvernului care permite vecinilor de a strămuta necontenit linia de frontarie a ţării în paguba noastră.

* * *

Unul din noi, însă, mai mult admirator de podoabele naturii, decât de faptele oamenilor, întrebă pe călauzul nostru cum se numea stânca dreaptă ca un zid, lângă care ne aflam.

„Piatra Corbului", răspunse el.

Are vreo legendă?

Ce să aibă, domnule?

— Are vreo istorie, vreo basnă, vreo...

— Ah! înţeleg. Are, ca toate stâncile câte le vedeţi.

— „Spune-o, spune-o", ziserăm cu toţii, apropiind caii noştri de ai lui.

Românul îşi clătina pletele, ţinti ochii sai vultureşti pe vârful stâncii şi povesti:

Stânca asta încununată cu plopi şi mesteacăni, precum o vedeţi, a fost martoră unei întâmplări foarte jalnice, de care se pomeneşte la noi din neam în neam.

Cică pe timpul strămoşilor, un străin, pribegind dela dealul Corbului despre Borsec, a venit să se

www.dacoromanica.ro

aşeze la Bicaz. El îşi dură o căsuţă mai de-o-parte, pentrucă pe aicea pe la noi, fiecare cătun e locuit de un singur neam şi străinii nu sunt primiţi în sânul lui.

Pribeagul avea o fată, căreia Bistriţenii îi daseră numele de Corbiţa, întru aducerea aminte a dealului, unde ea se născuse... Ce fată! Ce bujor de copilă! Cică era sprintenă ca o căprioară! Cică guriţa ei era un fagur de miere. Cică ochii ei străluceau ca focurile ce le aprind ciobanii noaptea în întunerecul codrilor.

Mulţi flăcăi umblau să-i vâneze dragostea. Mulţi cântau doine în childa[1] ei, dar din toţi numai unul, un plăieş cu pletele lungi şi cu chipul de făt-frumos, avu norocul să cadă drag Corbiţei. Părinţii lor se primiră a se încuscri şi îi logodiră după obiceiu.

Pe atuncea, spun bătrânii, că se făceau adese năvăliri de Tătari în ţară şi că în urma lor rămâneau numai cenuşă şi sânge. Păgânii dracului! Cică mâncau carne de cal şi beau lapte de iapă.

Intr'o zi, o ceată de Tătari, pătrunzând în munţi, ajunseră până în valea Bicazului, prădând, ucigând tot ce era în calea lor. Tatăl Corbiţei şi logodnicul ei căzură morţi lângă copila pe care ei voiau s'o apere, căci Tătarii auziseră de frumuseţea ei şi aveau de gând s'o ducă poclon hanului dela Bugeac.

Corbiţa însă scăpă ca apa printre degetele lor şi o apucă la fugă spre munte, urmărită de Tătari ca o ciută hăituită de lupi. Biata fată alerga pe după stânci şi din când în când se oprea puţin, ca să se mai răsufle, dar n'avea vreme să 'nghită măcar o duşcă de aer, căci Tătarii îi călcau din urmă.

Corbiţa, înspăimântată, nebună de groază şi de durere, se îndreptă spre stânca asta şi ajunse

1. pilda, — gândind la ea.

www.dacoromanica.ro

curând pe marginea ei. Aici ea se opri o clipă şi căută în urmă. Tătarii se apropiau cu fuga.

Atunci ea căzu în genunchi şi se rugă lui D-zeu să-i vie în ajutor... Zadarnică rugăminte... Mâna unui Tătar se întinse s'o apuce, însă ea, ridicându-se drept în picioare, cu părul despletit în vânt, cu ochii aprinşi, cu faţa albă ca un crin, zise: „Atunci s'ajungeţi voi, când îţi pune mâna pe Corbiţa!" — şi deodată ea se aruncă în prăpastie. Trupul ei se cufundă în apa Bicazului, sdrobindu-se de bolovani, iar Tătarii rămaseră încremeniţi şi fură ucişi chiar pe muchia stâncii de o ceată de plăieşi, care alergaseră în ajutorul Corbiţei.

De atunci locul acesta se numeşte Stânca Corbului.

In zilele de sărbători, pe când fragii sunt copţi, fetele de prin cătunele învecinate se adună pe piscul stâncii şi cântă doina Corbiţei; iar în nopţile luminoase ale primăverii, păstorii zăresc adese o umbră albă clătindu-se pe vârful stâncii şi apoi lunecând de-a-lungul ei până în apa Bicazului.

Călăuzul tăcu, lăsându-ne subt o impresie adâncă. Şi nu ştiu cum se întâmplă, căci în noaptea aceea, somnul nostru, legănat de vuetul valurilor Bistriţei, fu totodată şi frământat de visuri neplăcute. Pare că o stâncă mare ne apăsa pieptul, în vreme ce o ceată de Tătari ne ameninţau scrâşnind din dinţi şi o copilă gingaşă întindea mâinile spre noi.

www.dacoromanica.ro

IAŞII ŞI LOCUITORII LUI IN 1840.

Iaşii au început de câtva vreme să aţâţe curiozitatea publicului european, nu în chip excentric, prin el însuşi, ci ca scaun al principatului nostru[1] şi deci ca un punct al marei chestiuni a orientului.

Până în 1830, oraşul acesta, — aşa de interesant prin moravurile tuturor popoarelor care au călcat pământul celor două principate, dela dacul rătăcitor şi sălbatic, dela romanul de pe Tibru, dela toate hoardele nomade care-şi croiseră prin vechia Dacie pierdută o cale sângerată, spre a se năpusti în inima imperiului[2], până la musulman, leah, şi ungur, până la grec şi în sfârşit până la rusul de azi, care se pretinde regeneratorul nostru politic, moravuri necunoscute, adaptate la moravuri necunoscute, obiceiuri barbare altoite pe obiceiuri antice, patriarhalismul pastoral topit în servitutea feodală, misterele creştinismului încrustate pe miturile păgâne, superstiţiile poetice ale evului mediu încrustate în secătuitoarea necredinţă a veacului, tot ce-i vechiu şi ce-i nou, occidentul şi orientul, topite într'un tot nedespărţit, cimentat de vremi şi împrejurări aşa fel, încât clădirea s'ar dărâma, daca ai scoate o singură piatră, — Iaşii, încă odată, până în 1830 nu erau cunoscuţi lumii decât din buletinele armatelor imperiale ruseşti şi, în cercurile literare, din câteva relaţii scurte şi nu tocmai exacte ale câtorva călători, baronul Troot şi alţii. Un italian,

1. al Moldovei.
2. roman.

www.dacoromanica.ro

Al. Russo — Facsimile No. 1

Inceputul din „IASSY ET SES HABITANTS.. (*Ms. 311*, din biblioteca Academiei Române fila 6)

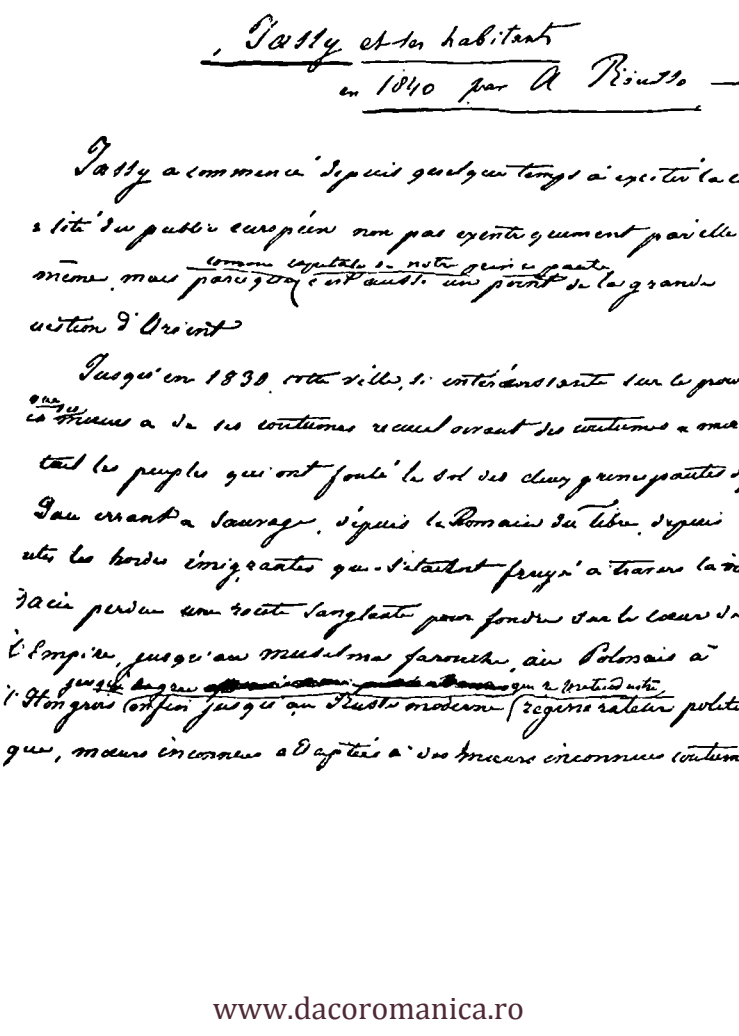

Jassy et ses habitants

en 1840 par A. Rousso

Jassy a commencé depuis quelque temps à exciter la curiosité du public européen non pas excentriquement par elle-même, mais parce que, comme capitale de notre principauté, c'est aussi un point de la grande question d'Orient.

Jusqu'en 1830, cette ville, si intéressante sur le point de vue de ses moeurs et de ses contumes, recueil vivant des contumes et moeurs de tous les peuples qui ont foulé le sol des deux principantés depuis le Dace errant et sauvage, depuis le Romain du Tibre, depuis toutes les hordes émigrantes qui s'étaient frayé à travers la vieille Dacie perdue une route sanglante pour fondre sur le coeur de l'Empire, jusqu'au Musulman farouche, au Polonais, à l'Hongrois, jusqu'au Grec, enfin jusqu'au Russe moderne qui se prétend notre régénérateur politique, moeurs inconnus adaptés à des moeurs inconnus contumes,

www.dacoromanica.ro

de numele căruia nu-mi aduc aminte, care petrecuse în Moldova cu nădejdea vană de a strânge răpede avere, în povestirile lui amestecă amărăciunea desamăgirilor lui personale; consulul Wilkinson, afara de câteva personalităţi [1], inexact; unul singur, un neamţ, cu numele Wolf, în lucrarea lui a rezumat cu discernământ şi cu gust moravuri, istorie, caracter, guvern; dar cartea aceasta acum e veche, şi, afară de oarecare lustru local, toate s'au schimbat. Wolf era bun pentru vremea în care scrie, astăzi însă, când se judecă şi se privesc lucrurile dintr'alt punct de vedere, ar duce în rătăciri, fără voie, pe cititorul care n'ar putea să-l pue faţă în faţă cu propria-i experienţă.

Totuşi dela tratatul de Bucureşti, din 1812, dela lupta libertăţii şi emancipării elenice, a cărei primă scânteie pornită de pe malurile Prutului a făcut să izbucnească imensul vulcan al Eteriei, în sfârşit dela cel din urmă războiu împotriva Turcilor, oraşul nostru ieşi puţin din adâncul întuneric, din care nu l-a putut scoate nici moartea lui Potemkin.

Tradiţiile populare, fragmentele informe şi risipite ale câtorva cronici vechi se contrazic fără încetare, şi se contrazic mai ales cu un rest de inscripţie găsită, nu de mult, pe o marmoră ciuntită, în săpăturile vechiului fort roman *Caput Bovis,* la Galaţi. Tradiţiile duc întemeierea lui la nişte vremuri foarte depărtate: Cantemir, care e autoritate în ceea ce priveşte Moldova, pune obârşia lui în sama lui Ştefan al V-lea cel Mare, şi vorbeşte astfel în capitolul IV al *Descrierii Moldovei.*

„Acesta este scaunul Ţării, pe care l-a mutat Ştefan-Vodă acolo din Suceava, ca să poată apăra ţara mai bine din mijlocul ei, de către năvălirile Turcilor şi ale Tătarilor, pentrucă el prea bine

1. chestiuni de persoane.

www.dacoromanica.ro

vedea că nu putea să se apere aşa lesne din Suceava, deoarece este depărtată de hotarul turcesc. Mai nainte de aceasta era târgul numai ca un sat prost, întru care abia se aşezase trei ori patru gospodari, şi avea şi o moară în care era un morar bătrân, căruia-i zicea Ion (sau după cum se zice în limba proastă, *Iaş)*. Numele acestui om, Domnul l-a dat oraşului pe care l-a făcut, întru care a zidit întâiu şi o biserică întru cinstea sfântului Nicolai, care este acum biserica cea mare, şi după aceea şi alte palaturi pentru dânsul şi pentru boierii lui a clădit. Iar Radu-Voevod l-a împrejmuit cu zid...."

Astăzi nu se mai zăreşte nici urmă de ziduri şi alte înfrumuseţări de care vorbeşte Cantemir, afară de ruinile impunătoare ale Palatului Domnilor noştri — care însă nu e vechiu şi a ars în 1827, în focul ce a distrus aproape în întregime târgul. Dintre biserici, vrednică de luare-aminte e Trei-Ierarhi, prin îndrăzneaţa-i structură gotică şi prin sculpturile bizare care-i împodobesc zidurile din afară, — cu atât mai mult, cu cât asemenea monumente sunt rare la noi. Cu privire la biserica aceasta, se povesteşte de un fapt destul de curios:

Evlavia Domnilor şi boierilor împodobise Trei-Ierarhii — mai cu osebire între toate celelalte biserici. Zidurile pe dinăuntru erau bogat zugrăvite şi aurite. Pe vremea Eteriei greceşti, Turcii, pătrunzând cu putere înăuntru, îi deteră foc, socotind în neştiutoarea lor lăcomie că zidurile erau de aur masiv; dar văzând că aurul nu curge, stânseră ei singuri focul.

Iată acum pe ce se întemeiază cea din urmă părere, care pune în sama Romanilor zidirea oraşului nostru şi care ar părea probată prin restul acela faimos de inscripţie găsit în ruinile cetăţii *Caput Bovis:*

www.dacoromanica.ro

— — — HOC GRAT — — —
— — — NUNTIA — — —
— — — (LEG: ESSENS)
— — — QVARES HAN — —
— — — C. ROG — — —

Un patriot luminat, d. Săulescu, profesor la Academia din Iaşi, a demonstrat că legiunea *Iassii,* tăbărînd în acel loc, s'a alcătuit aici un târg, care încet încet, ca şi alte oraşe dace, a dobândit dela Roma privilegiul de a fi recunoscut oraş municipal sub numele de *Municipium Iassiorum.*

Simţimântul domnului Săulescu şi acel al lui Cantemir, oricât de depărtate ar părea unul de altul, se pot totuşi împăca destul de bine. E fapt cunoscut că după năvălirea popoarelor, legiunile dace şi dunărene au fost retrase şi ţara rămăsese fără apărare. Iaşii, ca şi atâtea alte târguri, se supun soartei, şi aşezat fiind la marginile împărăţiei şi a Daciei, în drumul hunilor, slavilor şi tătarilor, se stânse cu desăvârşire. Aşa fel Ştefan cel Mare a putut să fie întemeietorul lui. Dată fiind lipsa de istorici, dat fiind întunericul neştiinţei şi al barbariei, nu-i de mirare să fi rămas ca o tradiţie nedesluşită numele Iaş, atribuit unui morar, — nume pe care Ştefan l-a dat târgului său, fără să ştie că aşa îi zicea de veacuri. Când eroul leşilor, Sobieski, a pustiit Iaşii în retragerea lui din 1867, — se mai puteau vedea încă urme de ziduri.

Dar lăsând feluritele păreri asupra întemeierii şi obârşiei Iaşilor, şi încercările veacurilor, cărora sunt supuse toate lucrurile omeneşti, după eterna lege, — să aruncăm o privire asupra aşezării, asupra moravurilor şi locuitorilor lui, asupra amestecului de inovaţii altoite pe vechile datini, care alcătuesc un fel de mijlocie pitorească între moravurile asiatice şi moravurile occidentului. Iaşii sunt ca maşinile acelea complicate, cărora trebue să le cunoşti

www.dacoromanica.ro

amănuntele şi resorturile ascunse, fără să-i pricepi ansamblul.

Regulamentele nouă care stăpâneau Moldova, atingerea cu armatele ruseşti, care au brăzdat principatele, vizitele câtorva călători, roiul acela de tineri care au petrecut în oraşele europene în mijlocul unei vieţi şi al unor obiceiuri diametral opuse obiceiurilor şi vieţii liniştite şi aşezate din patria lor, au schimbat faţa Iaşilor, introducând alte vederi, alte idei şi un alt fel de a privi lucrurile. Ca în orice ţară pe cale de regenerare, sunt la noi două principii care stau în luptă, o luptă înăbuşită, însă uriaşă şi necontenită, între bătrân şi tânăr, între obiceiul căzut şi veşted şi inovaţia cutezătoare, plină de putere şi de vieaţă, o luptă pe moarte între vechiu şi nou, în care biruinţa greu câştigată va fi a celui din urmă.

După părerea mea, aici e un vrednic subiect de cugetare pentru observatorul filosof: de-o-parte geniul unui secol care nu se sprijină decât pe amintirea trecutului; şi de-alta, geniul unui secol al vremii nouă, puternic şi nervos, — deşi e înfăşurat în scutecele copilăriei şi a imitaţiei necugetate. In punctul acesta am ajuns noi astăzi. Las pe altul mai dibaciu decât mine să aleagă nuanţele. şi să deducă urmările necesare şi fireşti.

Tocmai în clipa regenerării noastre politice şi intelectuale a apărut printre noi d. *Girardin*. Scrisorile lui au dat Europei noţiuni precise, eloquente, însă nu destul de întinse. D. Girardin a dat probă de un nou tact de observaţie fină, limpede, răpede ca gândul şi adevărată, — dar domnia-sa a petrecut prea puţin printre noi, ca să poată vedea contrastul oraşului nostru bizar. Moravurile, obiceiurile noastre, caracterul nostru sau acela pe care ni-l dau împrejurările ar fi un material nou, original; şi cu toate că până acum n'a apărut nimic în

www.dacoromanica.ro

această privinţă, trebue să nadăjduim că va veni într'o zi un Român care va umbla prin ţară, cercetând toate pietrele, toate mănăstirile, întrebând amintirile înmormântate, întorcând poalele redingotei şi antereului, benişul şi jiletca, calpacul umflat şi pantalonul modern, spre a le întreba de taina amestecului lor şi de soarta care le aşteaptă.

E supărător pentru noi că după d. Girardin am primit vizita domnului La Battu. Puţinele lucruri care privesc Moldova — cu părere de rău o mărturisim, — sunt neexacte. S'ar părea că cei opt cai care purtau răpede pe d. La Battu prin principate, l-au împiedecat să vadă ceva, şi frica de friguri, alungându-l din Iaşi după puţine zile, l-a făcut să nu-şi mai poată revedea notele. De altfel aşa fac mulţi călători; câte odată proverbele au mult bun simţ.

Iaşii se întind domol pe spinarea uşor înclinată a unei coline lungi, îşi cufundă brâul în râuşorul Bahluiului, mâlos în cursul lui; ca şi la izvor, şi se întinde până în mahalaua zisă a Tătăraşilor, unde oraşul se opreşte deodată, lângă o râpă adâncă străbătută de o aţă de apă gălbuie şi murdară, deseori secată. Nimic mai pitoresc primăvara decât privelişte a pe care o înfăţişază de departe acest Tătăraş, faimos între toate mahalalele oraşului, din pricini pe care nu-i nevoie să le mai înşirăm aici.

Grămezi de căsuţe albe şi cochete stau împrăştiate ici şi colo, înconjurate de pajişti verzi, de grădini, de arbori, câteva biserici contrastând cu micimea căsuţelor, înalţă cruci argintii; şi deasupra crestei dimpotrivă un tufiş de copaci pe verdele câmpului stăpâneşte totul. Dacă ar fi o punte de sârmă peste râpă, ar fi Friburgul din partea de miazănoapte, fără sălbatica şi limpedea Sarină. Ori-

www.dacoromanica.ro

ce iluzie însă încetează pe dată ce încerci a intra în dedalul acelor aşa zise străzi.....

Iaşii înşişi este un monstruos amestec de clădiri masive ori elegante, de palate şi de magherniţi împrejmuite de ogrăzi nemăsurate; pe uliţele lui furnică lucruri dela ţară, lux îmbielşugat, echipaje năpezi, livrele, toalete pariziene ori vieneze, sdrenţe franco-moldave, fizionomii vesele, aspre, originale, felurit îmbrăcate, ca pentru bal mascat. Populaţia lui de 60.000 de suflete e tot aşa de felurită ca şi costumele, şi un observator de moravuri, stând la fereastră o jumătate de ceas, ar avea de observat destul, ca să poată face cunoştinţă cu zece popoare şi să călătorească totodată în Franţa, în Germania şi în Orient.

Ici deosebeşti pe ovreiu cu antereul negru dintr'o stofă căruia poporul îi zice *pieleą-dracului,* lipit pe trup, cu cuşma blănită de osebite forme, cu cei doi zulufi indispensabili coborînd în lungul tâmplelor şi încurcându-se de obiceiu într'o barbă soioasă, pe care niciodată n'o rade. Pantalonii de nanchin, legaţi la genunchi cu nişte şuşăniţi care atârnă; călţuni şi papuci, care au fost odată albi, completează pe ovreiu, afară de şărlătăniile, şiretlicurile şi înşelăciunile lui, care par a-i alcătui caracterul naţional. Totuşi ovreiul, această fiinţă degradată şi rătăcitoare, alungată de pretutindeni, vârîndu-se şi plictisind, fiinţa aceeasta pe care societatea a pus-o la index, şi totuşi nu se poate lipsi de ea (la noi, se 'nţelege), — îţi insuflă milă: ovreiul e bătut şi batjocorit de mulţime, josnicia lui târîtoare stă în faţa netoleranţei şi a prejudecăţilor sălbatice ale norodului, el n'are demnitatea amară a raselor decăzute; frica lui a ajuns proverbială. Ovreicele sunt cunoscute în toată creştinătatea pentru frumuseţea lor, — numai trebue să

www.dacoromanica.ro

ai grijă să le speli, să le feredueşti şi să le parfumezi; altfel e zadarnică orice iluzie.

Colo stă armeanul, adevărat copil al leneşului orient, grav şi tăcut ca un turc, cu picioarele încrucişate pe tarabă; îmbrăcămintea lui mai păstrează nepreţuitii şalvari, în care la nevoie s'ar putea ascunde zece parizieni de-ai noştri, giubeaua largă şi anteriul elegant şi uşor. Dacă nivelarea înnoirilor a pătruns în magazia lui, stă lungit pe divan, cu un aer stângaciu, fumând şi vânzând paşnic tutun turcesc, care aici se fumează în cantităţi uriaşe.

Ici vezi pe lipoveni, vechi sectari pribegiţi din Rusia. O ramură a lor numeroasă, fugită, sub numele de rusnaci, a populat Galiţia. Sunt oameni nalţi, sălbatici la înfăţişare; şi-au păstrat îmbrăcămintea, adică o bluză în cadriluri, coborînd peste nişte pantaloni largi, zişi „pantaloni căzăceşti", şi poartă barba „mujicilor", sunt birjari, grădinari, zidari şi beau foarte mult, precum arată şi o zicătoare moldovenească.

Uite dincolo neamţul, liniştit şi meşter, lucrând conştiincios la părechia de ghete, şi care, neavând bere de Ratisbona, îi place totuşi să tragă planuri de războiu pe masa umedă şi judecă campaniile lui Napoleon, deşertându-şi paharul de vin moldovenesc. Pentru dânsul toţi muşteriii sunt *măria-ta, înălţimea voastră,* ori *domnul conte* şi *domnul baron;* are mare dragoste pentru conţi şi baroni, măcar că la noi nu se află aşa ceva.

Pe ici pe colo sunt semănaţi mii de indivizi, greci, sârbi, bulgari, neamuri corcite, care sunt lăutari, pitari, hangii ori mai curând crâşmari-bucătari, mijlocitori, în luptă de moarte cu Ovreii care se amestecă în orice meşteşug, în haine bizare, împrumutând dela un popor comanacul, dela altul surtucul, de ici antereul cu pantaloni cu chingi.

www.dacoromanica.ro

In sfârşit vin copiii *faraonilor,* enigmaticii egipteni, ori bohemieni, cum le zic franzujii, *gitanos, zingari* în spanioleşte, *ţigani* pe moldoveneşte, care au dat gata pe un tinerel fruntaş al literaturii naţionale[1]; amestecaţi cu sânge indigen ori cu alte rase curate, cu feţele severe şi întunecate, vorbind pe nas, cu pieptul descoperit, nepurtând alt veştmânt decât ceea ce trebue pentru a nu călca cele dintâi principii ale bunei cuviinţi, cu femeile lor neruşinate şi înspăimântător de murdare, popor ciudat cu care vieţuim de veacuri fără să-l cunoaştem încă, nenorocit şi gol, trăind totuşi vesel şi fără grijă subt cortul nomad, furând, cântând din scripcă prin crâşme, necunoscând altă religie şi altă patrie decât şatra şi cerul. Deşi reduşi la o robie adesea mai mult închipuită decât reală, ţiganii rătăcitori, adevăraţi beduini ai deşerturilor, sunt mai puţin dispreţuiţi decât ovreii, pe care-i dispreţuesc. Porecla umilitoare de ţigani, care avea în ea tot ceea ce închipuirea castelor mândre voia să arăte mai josnic, nu mai este în zilele noastre aşa de temută. Ţiganii se apropie pe nesimţite de localnici; cea mai mare parte din cei care locuesc în oraş sunt potcovari, lucrători, slugi în casele stăpânilor lor şi lăutari minunaţi; dacă ar fi sa credem ceea ce spune d. G., — apoi sunt mai buni muzicanţi decât *Couna, Schultzer, Verner* şi alţii, care desfătează Iaşii. Ţiganii aceştia aşezaţi şi-au uitat limba lor.

Cu căciula pe o ureche, nalt şi voinic, cu vorba deschisă, pitorească şi energică, vine daco-romanul, care a păstrat dela părinţii lui Daci îmbrăcămintea şi dela Romani graiul.

Odihna oraşului, belşugul prăvăliei, el le dispreţueşte; lui îi trebue aer; copil al lui Cincinatus,

1. M. Kogălniceanu publicase în 1837 broşura *Esquisse sur les Cigains.*

www.dacoromanica.ro

lui îi trebue stuhul satului, îi trebue boi, vaci, oi, turme mugitoare, ori plugul hrănitor. O pădure de păr lung, castaniu, ras ori scurt tăiat deasupra unei frunţi de mărime mijlocie, umbreşte un cap expresiv pe un gât mic, însă cu muşchi puternici, împlântat şi el pe un bust potrivit... In mişcări e domol; e liniştit — însă fără milă, brutal şi sălbatic, ca un puhoiu revărsat, când se răscoală pentru dreptul lui; ca un miel, când ştii cum să-l iei; ignorant, nu din vina lui, ci din pricina unui lanţ lung de împrejurări, păstrând totuşi în ignoranţa lui un bun simţ preţios şi o judecată dreaptă, adesea filosof, cu atât mai surprinzător, cu cât mai puţin te aştepţi la aşa-ceva; ascunzând sub învălişul acesta, care pare gros la prima vedere, simţimântul soartei lui nedrepte; de altfel slobod în critica lui, îşi strigă cu glas tare tânguirile. Să dăm cârmuirii de azi dreptul ei: pe cunoştinţa caracterului şi simţimintelor poporului moldovenesc a aşezat orânduielile dintre proprietari şi vecini şi cum la noi ţăranul nu e proprietate şi poate să se mute unde-i place, proprietarul care-şi înţelege interesele are totdeauna grijă să se poarte bine cu muncitorul de pământ. Imbrăcămintea daco-romanului e simplă, ca şi moravurile-i pastorale; o cămaşă lungă cu mânici slobode i se scoboară până deasupra genunchiului, acoperind vara izmene largi şi iarna iţari strâmţi, încreţiţi pe picior, — şi peste acestea un chimir lat de piele de căprioară, împodobită cu felurite alămuri, după gusturi; un cuţit lung face parte numai decât din îmbrăcămintea lui; mai adaogă la asta o lulea scurtă şi o pungă cu băieri; şi cele dintâi încălţări pe care le-au născocit ciubotarii localnici[1], opincile străvechi, îi apără picioarele. Pe ploi şi vreme rea, el aruncă în voie pe umeri un suman scurt, strâmt, dintr'o stofă de

[1] în textul traducerii găsim *pământeşti*.

www.dacoromanica.ro

lână impermeabilă, pe care o fabrică el singur; iarna, ca şi ţăranii ruşi, poartă cojocul, care e o blană de oaie, cusută şi înflorită cu roş şi galben.

Alăturea de daco-roman, umblă femeia lui; după o datină moştenită fără îndoială dela vrednicile matroane romane, poartă capul împodobit cu un ştergar lung, pe care biserica îl impune în clipa solemnă a cununiei, şi care totuşi nu ascunde totdeauna amatorilor o faţă albă, fragedă, obraji rumeori, ochi vii, smalţul curat al dinţilor şi zâmbetul ruşinoş şi cochet al ţărancelor. Fetele umblă cu capul gol — drept pe care abia aşteaptă să-l piardă. Imbrăcămintea ş'a unora ş'a altora se alcătueşte dintr'o cămaşă foarte curată, lungă până la glesne; o bârneaţă le încinge mijlocul scoţând şi rotunjind sâni elastici, şi prinzând o catrinţă închisă la culoare, aşezată cu muşteşug şi aşa de strânsă pe şolduri, încât le zugrăveşte foarte bine toate formele bogate. Un picior când micuţ, când mare, după capriciul naturii, de obiceiu gol, intră într'un papuc. Cercei, şiraguri de hurmuz, amestecate cu salbe, fac parte din găteala lor. Vă încredinţez că sunt unele mândruţe de acestea strânse în catrinţi, care te pot face să-ţi pară rău că în Moldova, unde sunt destule obiceiuri şi frumoase privilegii, poporul n'a vrut niciodată să recunoască gingaşul „drept al seniorului".

Neamurile acestea amestecate vorbesc fiecare în limba lor: ruseşte, nemţeşte, greceşte, leşeşte, şi 'n alte idiome stâlcite şi barbare ale tuturor limbilor şi ale tuturor timpurilor; peste toate stăpâneşte românească, limba limbilor pentru popor. Boierii cei mai de sus au dat limbii franţuzeşti stăpânire în saloane şi în corespondenţele intime; de graiul moldovenesc se slujesc la tribunale şi cu oamenii lor; iar greceasca o vorbesc numai acei care nu pricep nici franţuzeşte, nici moldoveneşte. După pilda

www.dacoromanica.ro

doamnelor elegante şi *fashionabile,* boierimea de a doua mână nu vorbeşte decât de Balzac şi Soulié, de Lamartine şi Hugo, de Kock şi Dumas; mai ales pe Paul de Kock îl adoră! Păşind pe urmele boierimii de al doilea rang, boierii de treapta a treia, a patra, a cincia, etc. (căci nu ştiu bine câte spiţe sunt la scara boierimii), n'au ajuns decât la clasici, aşa încât o să auzi în Iaşi pe toată lumea vorbind franţuzeşte fără să 'nţelegi un cuvânt. Cei cărora le plac echivocurile au de lucru în Iaşi. Gramaticii găsesc o limbă minunată cu inversiuni poetice, cu construcţii îndrăzneţe, neauzite, amestecată cu nemţeşte, greceşte, ruseşte şi moldoveneşte. In general noi suntem vrăjmaşii *purismului.* Accentul grotesc şi schimonosirea de cuvinte a Nemţilor şi mai cu seamă a Ţiganilor şi Ovreilor sunt puse zilnic la bir, şi de ele se leagă, cu vorbe vesele şi cu două înţelesuri, o mulţime de anecdote locale, expresive, dar cu neputinţă de tradus. Avem şi noi Englejii noştri.

Intre toţi oamenii aceştia se amestecară, care sus, care jos, o mulţime de profesori şi de artişti de tot felul şi din toate ţările, aducând şi ei figurile şi costumele lor între aceste costume şi figuri heteroclite. Dintre ei, prea puţini se întorc la pereţii lor[1], pentrucă pe nesimţite iau şi ei înfăţişarea ţării şi caracterul pământesc[2]. In sfârşit peste toate, înconjurată de toate prestigiile aristocraţiei de naştere, de bogăţie, de demnităţi, de slujbe, pluteşte rasa nobilă, rasă cu deosebire amfibie, care îşi petrece jumătate de vreme în droşcă, şi cealaltă parte alene pe un divan moale.

Inchipuiţi-vă acum amestecătura tuturor acestor rase, popoare, caste, cu culoarea lor locală, cu costumele pestriţe, cu moravurile lor particulare, cu

1 acasă la ei.
2 local.

www.dacoromanica.ro

înfăţişările foarte deosebite, într'o atingere zilnică, întâlnindu-se, salutându-se pe uliţi, grămădindu-se într'o anticameră, strângându-şi mâna într'un salon, fără uimire, nici curiozitate. Înfăţişaţi-vă pe cazacul cu pantaloni largi şi cu fireturi roşii bând c'un ţigan pe jumătate gol, pe grenadirul din oştire cu un ţăran, un cavaler modern umblând în trăsură alături de o antichitate, a cărei haină este un vis al închipuirii pentru alte popoare; un boier cu anteriu dând o audienţă interesată unui ovreiu ori armean. Caste, popoare, rase cu trăsuri distincte, care ar merita fiecare câte o carte! Păcat că literatura indigenă nu exploatează mina fecundă pe care o are sub ochi şi petrece scâlciind producţiile străine! Poate aici e momentul prielnic să strecurăm câteva linii ale unuia dintre *Dumaşii* literaturii moldoveneşti, e o traducţie *ad-litteram* şi nimic mai mult:

„Nimic", zice d. N., într'o spirituală critică a societăţii ieşene, „nimic nu-i mai plictisitor decât „oraşul Iaşilor pentru un călător străin, care n'ar „avea un nume cu particula *de,* şi care ar fi mai „ales împovărat de afaceri şi nu şi-ar putea îngădui „să cultive pe locuitorii semi-civilizaţi ai acestei „capitale. Dar dacă călătoreşte ca poet, ca artist, „dacă are avantajul să fie colaboratorul vreunui vo- „devil monstruos, care s'a jucat la teatrul de va- „rietăţi ieşean, dacă numele lui a fost tipărit în „coada câtorva versurele, într'o culegere sau în- „tr'un foileton în *Journal des Débats,* ce fericit mu- „ritor! Indată e bine primit, sărbătorit, plimbat, „cocolit; găseşte plăceri în societăţile acestea semi- „europene; se obişnueşte să bea cafea turcească, „să fumeze dintr'un ciubuc lung, vede chiar multă „poezie în forma işlicului (căruia un rus, om de „spirit, i-a zis *l'éteignoir du bon sens)* şi în îm- „brăcămintea antică, şi strigă şi el între bărbile

www.dacoromanica.ro

„bătrâne şi cărunte, numind *vandalism* mâna gro-
„zavă a inovaţiilor care le atacă. In sfârşit, dacă e
„tânăr şi nu tocmai urît, n'o să se poată opri ca
„să nu mărturisească că străzile oraşelor Europei,
„trase la linie, au prea multă monotonie, pe când
„Iaşii, având puncte nouă de vedere din zece în
„zece paşi, arată o admirabilă varietate. După ce
„a umblat până la glezne prin colb, cu riscul de
„a fi călcat de căruţi şi droşti, scapă într'o uli-
„cioară întortochiată a unei mahalale, ajunge la o
„căsuţă cunoscută, unde era aşteptat, îşi scoate
„galoşii la scară, intră obosit, sdrelit, şi vede că
„i se înfăţişază tablaua cu dulceţi! Ce bun obi-
„ceiu!

„La epoci apropiate, trei focuri grozave au distrus
„Iaşii. Ar fi putut fi reclădit pe un plan nou şi
„regulat, dar nimeni nu s'a sinchisit, şi după a noas-
„tră părere foarte bine s'a făcut. „Ce! să-mi clădesc
„o casă pe linie dreaptă, aşa ca sgomotul trăsurilor
„şi a gurilor-cască să-mi strice somnul de după
„masă?!" Ieşenilor le place liniştea şi un moale
„*farniente*, care alcătueşte cea mai mare parte a
„existenţei lor; osteneala îi ucide. De ce să umblu
„pe jos, dacă am trăsură? Ce răspuns poţi găsi la
„o judecată aşa de dreaptă?

„Oricum ar fi, bunul nostru oraş începe a-şi
„schimba straiul oriental; la drept vorbind ne pare
„rău, căci e urît aşa, pe jumătate în haine europe-
„neşti, jumătate cu şalvari roşii, întocmai ca ofiţerul
„acela pe care l-am văzut când cu formarea mili-
„ţiei, cu pinteni, c'o şapcă roşie, şi c'o sabie în-
„cinsă peste o blană roasă".

Atâta am găsit în repertoriul indigen, cu privire la localitate.

Dacă din întâmplare faci o plimbare sentimentală pe colinele care încing Iaşii la apus; dacă-ţi dai osteneala să urci până la feluritele mănăstiri,

www.dacoromanica.ro

şi cu deosebire la Galata, care, o spunem cu umilinţă, ţine de Sfântul Mormânt, dacă te opreşti la câţiva paşi dedesuptul ruinelor palatului Ipsilanti, căzut în zorii lui ca şi stăpânii, uimirea ce te cuprinde e mare, pe cât de frumoasă e panorama pe care o desfăşoară Iaşii. Poetule, ascuţeşte-ţi creionul; artist, pregăteşte-ţi penelul.— ...Apropiat de coborîşul răpede al colinei, privirea se cufundă într'o largă şi nemărginită vale cu covor de iarbă, încărcată la hotarul ei din sus de bălţi întinse, pe faţa cărora vântul clatină pământufurile gingaşe cu puf auriu ale unei păduri de stuh; din vreme în vreme, sboruri de raţe şi singuratice gâşte sălbatice, speriate cu nepusă masă de vreun vânător neamţ, se înalţă, chemându-se cu strigăte aspre. Mâlos, Bahluiul ieşind din balta pe care a format-o străbate domol câmpia, scăldând, la dreapta şi la stânga, fâneţe şi imaşuri, pe care pasc turme de oi, de vaci şi de bivoli hâzi, bălăcindu-se toată ziua în noroiu; apoi atinge din fugă poala murdară a mantiei Iaşilor. Culcată alene pe colina ei, ridicându-se în amfiteatru, moale şi voluptoasă, într'o poză de curtizană, orientala cetate a Iaşilor zâmbeşte cochet de departe admiratorilor săi,— surâs foarte perfid când o cunoşti de aproape,— şi răsfrânge fără altă simetrie decât capriciul întâmplării crucile nenumăratelor ei clopotniţe în razele soarelui; zidurile albe, care se zugrăvesc în partea de sus a amfiteatrului desemnează orizontul; întunecatele şi pitoreştile ruine ale palatului vechiu pe o esplanadă prăpăstioasă, în josul căreia se adăpostesc bordeie umile, contrastează cu înfăţişarea proaspătă şi curată a locuinţelor care le împresoară. Apoi la dreapta, vezi cum se alungeşte ca un şarpe în creţuri încolăcite şi fantastice un şir de coline, ale căror coaste şi vârfuri sunt ocupate de mănăstiri ascunse în vii

www.dacoromanica.ro

şi de căsuţe boiereşti. Intre aceste coline, subt o înfăţişare sombră, ruptă brusc din lanţ şi înaintând în promontoriu, se zugrăveşte graţioasă şi veselă *vila domnească*. Pe nesimţite, platoul înclinat al Iaşilor şi colinele acestea se apropie aicea şi strâmtând valea nu mai lasă decât o privire îngustă spre cerul albăstriu şi îndepărtat al Rusiei. Dar niciuna din toate aceste împrejurări nu înfăţişează acele grădini zâmbitoare, acele pavilioane pitoreşti şi lămpi vesele, care fac pe cei ce se plimbă să le placă împrejurimile Vienei, atrăgând mulţimea naivă a târgoveţilor, aici totul e sălbatic, câmpenesc şi incult. Rareori zăreşti câte un neamţ flegmatic cu pantaloni albi şi haină veche, care socoate să găsească pe aici Hitzing ori Brigitenau.

In deobşte popoarele-copii sunt puţin pornite să se bucure de frumuseţile naturii; tot aşa e şi cu Ieşenii, aşezaţi mai aproape de natură, decât de civilizaţie. Din pricina unei manii, pe cât de proastă, pe atât de ridicolă, Moldovenii boieri urasc tot ce le aminteşte de ţară; mania aceasta au adus-o de contrabandă, aşa bănuesc, cu multe lucruri bune de altminteri, câteva din somităţile noastre călătoare. Cum vrei dumneata să mă plimb? Dacă n'avem plimbări! — Blestem! Dar tot ce vă înconjoară nu e alcătuit din locuri frumoase, puncte de vedere când sălbatice, când înveselitoare; şi de păduri cu blânde taine, e adevărat fără artă, fără alei ajustate şi năsipite, dar cu ascunzişuri umbrite de stejari, de tei mirositori, îmbălsămate de macieşi şi toporaşi. Şi valea sfârşită cu iazul zis al Mitropolitului, aşa de poetic, aşa de plăcut în sălbătăcia lui, aşa de melancolic în asfinţit, când razele tremurătoare ale soarelui îşi stâng în el ultimele lor focuri! Cu mare cheltuială, stapânirea a plantat o grădină regulată, cu boschete, cu bănci, cu pavilioane, cu drumuşoare bine îngrijite, pe care

www.dacoromanica.ro

picioarele delicate ale cucoanelor noastre pot să le atingă fără a-şi face rău. Ei bine, cea din urmă dată când am fost acolo, am găsit pe un biet neamţ care, fumând tutun turcesc, era disperat că nu găseşte bere *Drei König,* bucătăriţa unui vecin al meu şi doi ori trei cavaleraşi, slujbaşi prin birouri, — altă rasă cu instincte particulare între rasele şi semi-rasele ciudatului nostru oraş. Domnitorul a deschis publicului grădina lui dela Socola, o grădină ca un trandafir de îngrijită, cu sere, cu ape ţâşnitoare şi răcoroase, cu izvoare care murmură, cu pârae în cascadă. In cele dintâiu zile era îmbulzeală şi toată fantastica bogăţie de costume se plimba grav în grupe pestriţe pe aleele cotite; acuma întâlneşti acolo numai târgoveţi cu caţaveică şi pantaloni strâmţi urmărind cu ochi miraţi plimbările frumoaselor lebede; somităţile puţine, care mai vin, plimbă un obraz morocănos şi plictisit, şi asta mai mult din politică decât din gust. Oare din pricina permisiunii care s'a afişat că nu e învoită plimbarea decât de două ori pe săptămână, — să se fi încetinit înflăcărarea schimbătoare a publicului? Se poate. E şi asta în natura noastră, să părem nepăsători faţă de lucruri adese dorite, de care însă ni se hotărăşte să ne bucurăm la zile ori ceasuri anumite. De altminteri o grădină, oricât de mare ar fi, dacă e închisă şi are margini, ne-ar expune semeţia noastră aristocratică să umble pe jos şi să se amestice cu făpturi obişnuite să se uite de jos la noi, atingându-ni-se hainele, am simţi atinsă mândra noastră demnitate şi, după cum se ştie, nu trebue să dăm prilej *prostimii,* astăzi plecată, să se uite mai de aproape la noi. Aşa încât boierimea a preferat grădinii publice, grădinii dela Socola, Copoul, aristocraticul Copou, pe care această boierime nerecunoscătoare îl acoperă de un ridicol care trebue să cadă numai

www.dacoromanica.ro

asupra ei, pentrucă se bucură de el fără să-l înţeleagă. Copoul e o pajişte uşor înclinată, atârnată între râpa Cârligului şi larga vale a Bahluiului, pe care o domineză măreţ, oprind privirea asupra oraşului, asupra colinelor înconjurătoare, cu mănăstirile singuratice ca nişte măriri decăzute, şi asupra leicei întunecate a Socolei, alcătuită din coborîşurile verzi ale dealurilor. Mai mult lungă decât lată, această pajişte ţine de partea de sus a târgului, apoi se întinde întâi goală şi neroditoare, şi se pierde în păduri tufoase. Ca şi gloriile în ruină, ori mai curând ca generaţiile caduce ale societăţii noastre, care nu mai trăiesc decât din amintiri risipite, Copoul n'are nici umbrare măreţe, nici tufişuri singuratice, nici alei cotite; ci este o câmpie lungă cu iarbă arsă, pe care roţile boiereşti întipăresc urme numeroase sara. Şi toată această simplicitate, la sfârşitul zilei, când obişnuiţii se plimbă în grupe izolate şi când vântul aduce miresme de flori şi parfumuri trecând prin părul frumoaselor noastre cucoane, când lumina îndoielnică se amestecă cu azurul sombru al munţilor şi răspândeşte aerul acela de voie-bună şi de poezie cu neputinţă de exprimat, sămănând cu energia unui om pe moarte, ale cărui puteri sporesc în clipa când au să tacă pentru totdeauna, — Copoul îşi ridică par'că glasul şi murmură imnurile nopţii în domoala mişcare a căleştilor vieneze, care-şi măsoară umbletul după pasul prietenilor. Copoul care împărţeşte pe şesul lui vanităţi, pretenţii ridicole, antice şi moderne, oameni mari şi boierime, femei cu sufletul înfocat şi celebrităţi ale zilei, — este rând pe rând poetic, suav, tablou de moravuri, îmbrăcat cu haina bizară, care poate sluji de cheie caracterului naţional.

Dar pentru cea mai mare parte, Copoul este teatrul unde tânărul debutează în lume, sentimental

www.dacoromanica.ro

culcat într'o elegantă caleaşcă, cu obişnuita ţigară în vârful buzelor, cu mâna sprijinită alene pe bastonaşul elegant şi arătând trăsurilor care se încrucişează cel dintâiu pantalon al său, croit de d. Ortgier, croitor de Paris, pălăria vieneză dela Magazinul Mécouli et Comp., ori dela fraţii Bogus, aşa zise pălării venite dela Paris, după anume comandă. Copoul mai este arena în care cucoanele noastre, mari şi mici, tinere şi bătrâne, urîte ori frumoase, se întrec în strălucirea toaletelor.

In sfârşit e Tuilleriile, Câmpiile Elisee, pădurea Buloniei, bulevardele Iaşilor! Ce de mai toalete proaspete, ce de feţe gingaşe, ce de mai femei graţioase, ce de cochete, şi câtă caricatură, Doamne sfinte!

Locuitorul Iaşilor este — cel puţin aşa crede el — adânc blazat faţă de toate, fără a cunoaşte ce-l înconjură şi fără a se cunoaşte pe el însuşi; boala plictisului îl chinueşte! Şi care să fie pricinile? Eu le găsesc: întâiu în vieaţa turcească, vieaţa de nelucrate, de lene, în care inteligenţa veşnic' doarme, vieaţa care nu ştie să-şi ascuţească prin activitate şi muncă plăcerile şi zilele ei uniforme. Noi nu trăim; noi vegetăm într'o înţepeneală letargica, între slujbe uşoare şi venituri îndestulătoare, pentru a ne ţine în acelaşi fatal *dolce farniente;* al doilea, în dezastrosul ridicul de a dispreţui tot ceea ce *miroase* a moldovenesc, ceea ce îndeamnă să ne jertfim plăcerea pentru amorul propriu de a arăta că totu-i rău; al treilea, în ignoranţa societăţii noastre care opreşte energic orice mişcare involuntară a gândirii, a maşinii. Pornind de aici, vedem că ignoranţa e o lepră ruşinoasă, care păteză toate treptele sociale ale ţării, şi amestecată cu nesăţioasa iubire de argint devine o plagă de nevindecat. Această ignoranţă adâncă, răspândită, obştească, întovărăşită de toate prejudecăţile rutinei,

www.dacoromanica.ro

de vorbăriile fără rost, de pedantismul ridicol, înnăbuşa glasul celor câţiva oameni, puţini, şi a celor câţiva tineri care au agonisit în străinatate bogaţii intelectuale. Din respect pentru amorul propriu ori părul cărunt al unei rude, trebue să taci; pentru a nu călca cele dintâi principii de politeţă, nu ai decât liberul zâmbet sardonic al celui care se respectă, când auzi scăpând năzdrăvănii necontenite din gura unei cunoştinţe onorate, ori a unei persoane pe care, din pricina unei legături intime, trebue s'o respecţi. Aşa încât tinerii care nu se pot hotărî să treacă drept ţâcniţi — sau, după termenul tehnic ieşan, drept *berbanţi,* — se găsesc în chip necesar într'o poziţie falsă; ascunzându-şi simţirile şi felul lor de a vedea lucrurile, prefăcându-şi tonul, falsificându-şi mişcările, la urma urmei ajung să se dea după curent, ajung să-şi piardă una câte una credinţele nobile pe care le primiseră cu învăţătura, şi după o bucată de vreme, observându-se, văd cu mirare că nu se mai recunosc. Pe nesimţite se strică; învăţătura lor se toceşte prin ea însăşi, pentrucă nu mai găseşte ecou, şi atunci caută să-şi înşele gusturile. Cu aerul, respiri lenea şi letargia; facultaţile adorm, ş'ajungi ca şi ceilalţi: maşini care umblă, beau, dorm, *vorbesc de rău,* — ş'atâta tot. In sfârşit, cu toate aceste prefaceri, la unii domoale, la alţii răpezi la vedere, ca decorurile de operă, dacă scapă acestor tineri oarecare semne de desgust, vreo vorbă care să contrazică moravurile locale, vreo mişcare involuntară împotriva absurdităţilor în fiinţă, dacă-şi înfrânează obiceiuri respingătoare pentru cel ce nu-i obişnuit, apoi cad în dispreţul opiniei publice. Ignoranţa, ca toate micimile, cu idei mărginite, strâmte şi cicălitoare, atinsă de tainicul ei amor-propriu, îşi urcă în par susceptibilitatea încăpăţânată şi ajunge *preţioasă;* le dă tinerilor acestora lovitura măgarului, cu o vorbă perfidă prin

www.dacoromanica.ro

înţelesul care se leagă de ea şi pe care o socoteşte quintesenţa ironiei fine: *franţuzul! neamţul!* Ceea ce însemnează anume că sunt rău crescuţi, pentrucă, la şase sute de leghe de Iaşi, n'au fost învăţaţi să stea drept, ţapeni ca nişte caporali, înaintea tatălui, mamei, mătuşei şi unchiului lor; pentrucă n'au fost deprinşi să-şi pue buzele pe mâna celui dintâiu venit, fie ea curată ori murdară, pentrucă n'au fost opriţi să aibă o opinie, o părere a lor; pentrucă n'a fost înnăbuşită în ei francheţa, desvoltând, în acelaşi timp, fineţa şi făţărnicia, care la noi sunt toată ştiinţa vieţii şi toată educaţia. In sfârşit, ca ultimă lovitură de măciucă, bătrânii repetă cu emfază fiilor şi nepoţilor cum că nu ştiu nimica. „Aţi deprins şi voi două-trei vorbe franţuzeşti şi vă credeţi învăţaţi!" Asta o spun pe tonul demnităţii unui mare senior; şi — bizară contrazicere! — oamenii aceştia preţuesc învăţătura după numărul mai mare ori mai mic de limbi, pe care ajunge cineva să le vorbească; pentru dânşii, ştiinţa şi arta, cugetarea şi sentimentul sunt lucruri necunoscute. Ce să zici faţă de aceste lucruri? Trebue să taci, să te strângi în tine însuţi. Dar să vezi călcat tot ce-ai crezut mare şi nobil, să te vezi dispreţuit de ignoranţă şi de stupiditate, nu-i oare un martiriu?

Nu este nicio vieaţă în Iaşi. Ideile nouă, primite fără voie, introduse ca prin surprindere, şi urma, încă puternică, a obiceiurilor vechi, alcătuesc un haos nedesluşit, în care totu-i încurcat. Avem părinţi şi rude care au apucat alte vremuri şi trebue să-i respectăm, ar fi şi nedrept să sfărâmi dintr'odată afecţiunile atâtor vieţi.

Societatea europeană se sprijină în primul rând pe familiaritatea afectuoasă şi pe reciprocitatea sentimentelor care există între membrii unei familii, izvor prim, din care iau ei caracterul de blândeţe,

www.dacoromanica.ro

de uşoară nepăsare, de politeţă lesnicioasă şi slobodă şi gustul sociabilităţii, care e necunoscut în ţinuturile mai apropiate de Orient. Părinţii noştri însă au fost crescuţi în maximele turceşti, adică: fiul nu e prieten al tatălui său, ci i-i primul rob, pe care trebue să-l strunească cu atât mai tare, cu cât într'o zi trebue să-i scape. De aici respectul acela silit, tăcerea poruncită, înţepeneala aceea imposibilă întipărită pe frunţi, care se cer copiilor; tinerii de aceea ajung falsi şi stupizi — nenorocite extremităţi! Printr'o reacţiune firească, robul, la rândul lui, devine tiran. Urmarea educaţiei aceştia este izolarea indivizilor. Ajunşi în sfârşit mari, fără legăturile acelea, aşa de dulci dela şaisprezece ani, cu inteligenţa şi imaginaţia niciodată deşteptate, cu inima goală, ei nu mai fac decât legături de interes; oamenii aceştia fără copilărie n'au nici amintire, nici viitor; au numai prezent, dar un prezent material, fără forme, cu totul pozitiv. „Fă cum au făcut şi părinţii tăi", asta e fraza banală. Ei ţin la respectul silit: „Vreau ca copiii mei să se teamă de mine; de iubit, m'or iubi pe urmă, dac'or crede de cuviinţă..." îmi spunea într'un rând o mamă; „De ce să nu facă şi el ca noi şi ca strămoşii noştri? Noi nu trăim în Franţa, domnule". Vorbele acestea rezumă sistemul de educaţie domestică şi pot sluji de lămurire caracterului obştesc al cetăţenilor noştri.

Aşa se explică monotonia aceea, singurătatea, golul spăimântător pe care-l simţi — gol, cu atât mai adânc, cu cât inovaţiile au aruncat ridicolul lor asupra petrecerilor de altă dată, când bunicii noştri, ducându-se călări la palat ori la judecătorie, se opreau la colţul unei uliţi ca să bea la crâşmă un pahar de rachiu.

In niciun oraş din lume nu s'a putut aplica mai bine vorba: *a căuta să-ţi omori vremea*. Cei dintâi

www.dacoromanica.ro

tineri veniţi din Franţa şi Germania au pus în mişcare societatea noastră şi au căutat să răspândească o primă şi slabă scânteie de lumină. Dar o societate pe care au consacrat-o veacurile nu se preface aşa de răpede. Boierii cei bătrâni, lume aparte, ţin la obiceiurile vechi, cum ţinem noi la obiceiurile nouă, cu putere, cu disperarea unei cauze ameninţate de apropiata şi inevitabilă descompunere. Boierii mai din coace s'au deşteptat înaintea reorganizaţiei sub influenţa vechii stări de lucruri, şi mai ţin la trecut, deşi mai slab; iar noi, fii ai unei epoci de civilizaţie, care ne-am încălzit la focarele Europei, nu ne-am eliberat încă de prejudecăţile noastre de rang, de drepturi, de interese, de mică vanitate, uitate în străinătate, pe care însă cu placere le găsim la întoarcere: noi mai găsim încă farmec în vechile abuzuri care lovesc şi'n justiţie şi'n judecată, şi născuţi cu civilizaţia, noi avem o scăpare minunată în obiceiurile şi deprinderile ţării împotriva lucrurilor care ar putea să stânjenească bunul nostru plac. Şi toţi câţi suntem, parizieni pretenţioşi, republicani sviţereni, cumpliţi studenţi dela Heidelberg şi Stuttgart, toţi suntem mari reformatori cu gura, până ce vor veni şi faptele să răspundă. Boierii bătrâni şi partizanii lor privesc cu dispreţ tinerimea, ca şi cum ea n'ar fi chemată să-şi joace rolul.

La noi nu este vieaţă publică. Sfera plăcerilor e foarte mărginită iarna şi fără nicio urmare în vremea verii. Boierii cei bătrâni, în afară de tribunale, de partida de wist şi de macaua prea iubită, la care îşi minează familiile mângâindu-şi cu plăcere bărbile lungi, iar cei tineri răsucindu-şi mustaţa — sunt nuli pentru societate; se mulţămesc să fumeze ciubuc după ciubuc, să ia dimineaţa şi după somnul de după prânz dulceţi (minunat obiceiu!) şi să soarbă cafeaua turcească, batjocorindu-şi cu toată

www.dacoromanica.ro

energia moldovenească ţiganii şi slugile. Tinerii, dacă se întâmplă să se adune câte odată doi ori trei, se aşează metodic în jurul unei mese de joc şi merg pe urmele babacilor ori cască, blestemând nevătămătorul Iaşi, care nu le poate da nicio petrecere. Trebue să mai adăogim la numeroasele ridicule ale oamenilor noştri de duh şi faptul că învinuesc ţara de lipsa ei de mişcare şi nu se gândesc că chiar ei sunt cea dintâi pricină. Trufia aristocratică găseşte atâtea placeri secrete în izolarea aceasta! Printr'o fatalitate oarbă şi foarte convenabila, pentrucă toate familiile cu trecere sunt înrudite mai de departe ori mai de aproape, înţelegerea a fost surghiunită din oraş. Fiecare casă e o cetaţue înarmată cu ţepi, limbile ascuţite ale tuturor partizanilor, atât femeeşti, cât şi bărbăteşti. Uşurătatea şi vorbele rele sunt îndeletnicirea cucoanelor; şi lenea, deschisă sgomotelor străzii şi noutăţilor cronicei moravurilor, partea bărbaţilor. Câteva persoane înzestrate cu formele figurii şi ale spiritului, care au călătorit prin capitalele mari, au vrut să introducă şi în Iaşi *bon-ton*-ul şi manierele elegante, au vrut să formeze saloane alese. Dar într'o societate meschină şi plină de vorbării, ca a noastră, a îndrăzni să te deosebeşti de concetăţeni, ori, ce e şi mai rău, de membrii acestei vaste familii care prin ramificaţiile ei, mai mult ori mai puţin depărtate, alcătueşte boierimea mare, — a îndrăzni să arunci obiceiurile şi datinile vechi, a voi să creezi o reuniune aleasă, însemnează să te pui rău cu lumea bună. Chiar aşa s'a întâmplat. Aşa unul din aceste saloane (salonul doamnei Elena Sturza), pe cât de renumit, pe atât de vrednic de a fi cunoscut şi cercetat de Ieşeni, salon care s'a declarat campionul *bon-ton*-ului şi al eleganţei europene, unde eşti primit, după cât se spune, cu toată amabilitatea şi gingăşiile cerute pentru a face onorurile unei case

www.dacoromanica.ro

nobile, a fost şi este zilnic ţinta săgeţilor neputincioase ale unei invidii tare prostuţe — de asta răspund eu, — mai ales pentru acei cărora prea puţin le pasă de vorbele unora sau altora. Duşmănoşii, protivnicii, calomniatorii interesaţi, ori cei care sunt astfel numai pentrucă vor să flecărească, au încercat să-l dărâme prin sarcasm. Partizanii însă dimpotrivă îl ridică în slavă. In sfârşit între cele două partide, a treia, alcătuită din bătrâni şi din câteva spirite indiferente asupra locului unde se adună, cu condiţia numai să-şi poată petrece sara ori să poată avea bucuria unei întâlniri, — oameni care se duc oriunde, fără să îmbrăţişeze certurile vreunei coterii, l-au sancţionat în tăcere. Oamenii *vechiului regim,* adică boierii, întâi şi-au bătut joc, căci bieţii oameni habar n'aveau de croiala unei haine, de forma călcâiului ori de vârful unei cisme, de culoarea unei părechi de mănuşi, ei care se cufundă cu atâta plăcere în blana lor orientală, cu *calpacul* istoric pe capul ras, cu picioarele în papuci de marochin galben, contrastând cu roşul înfocat al fundului nădragilor lor turceşti, ei care preferă mănuşi de jandarm mănuşilor de Jaquemart, numai pentrucă acelea sunt mai trainice. Dar un salon ales ca acesta nu-l pot ei ierta, mai cu samă pentrucă e oprit cu desăvârşire fumul ciubucelor, care ar putea să întunece strălucirea înfloriturilor lui aurite, şi pentrucă nu sunt îngăduite de loc sudălmile naţionale; ei, care sunt buni moldoveni şi buni patrioţi, otova şi fără fasoane, sunt în neputinţă să zică cu gingăşie: „drace!" ori „.morbleu!" Nu-i destul de răsunător şi nu-i nici logic. In privinţa asta, e drept, nu-i tocmai bine, căci sudalma e tot aşa de trebuincioasă moldovanului, ca apa peştelui, aerul păsărilor şi pânea tuturor oamenilor. Strămunii ne-au lăsat moştenire Moldova cu energia ei eroică şi noi, ca drepţi urmaşi, ne silim

www.dacoromanica.ro

foarte mult să împlinim diata[1], mai ales în ce priveşte sudălmile.

Salonul de care-i vorba poate prea e de *bon-ton,* dacă mi-i îngăduit să ne exprimăm astfel, pentru o ţară în care un fel de *lasă-mă să te las* şi un soiu de patriarhalism bătrânicios alcătuesc sulimanul moravurilor; dar la urma urmei, aceasta e şcoala noastră de eleganţă şi existenţa ei trebue să facă epocă în istoria prefacerilor societăţii noastre[2]

După pilda salonului acestuia s'au format şi altele, cu toate că în măsură mai mică, însă succesul şi faima lor au durat prea puţin.

S'a întâmplat cu salonul acesta ca şi cu oamenii: cei însemnaţi cu pecetea puterii şi geniului se ridică, cu toate chelălăiturile; oamenii nehotărîţi, care umblă pipăind, se poticnesc de toate haturile vieţii. Prea sfioase spre a-şi crea o stare neatârnată, neîndestul de cutezătoare pentru a se înălţa deasupra ridicolelor banale şi a glumelor mai banale, căzute în faţa izbândelor crescânde şi a influenţelor parfumate ale faimosului salon, zânele acestor semitemple au văzut cum curtea lor se risipeşte încetul cu încetul. Căci, pentru a atrage pe amatori, nu-i îndestulător să deschizi un salon şi să zici: intraţi, domnilor; trebue acel nu ştiu ce, care cucereşte şi te răpeşte, trebue ca un glas dulce, un surâs amabil şi fin împărţit fără părtinire, o gingaşă mişcare a capului, să te îndemne. E mare artă, fără îndoială,

1 testamentul.

2 Noi, care suntem înainte de toate patrioţi, găsim că salonul acesta e prea aristocratic, prea select, are prea puţini iniţiaţi admisibili, poate să degenereze de aceea în coterie; un salon care ar voi să se impue publicului, ar trebui să fie nu popular, pentrucă asta n'o voiţi — ceace de altminteri n'ar fi un rău prea mare —, dar mai întins, mai liber; ar trebui să găseşti în el pe reprezentanţii tuturor claselor ridicate ale ţării, toate păsurile, toate costumele cu contrastul lor, toate numele, toate celebrităţile, în sfârşit ar trebui să n'aibă înfaţişarea prea ţeapănă şi măsurată, care se reproşază acestuia: credeţi-mă, manierele alese se câştiga, însă încet-incet şi nu dintr'odată.

www.dacoromanica.ro

să ştii a primi lumea, dar, ca s'o poţi ţine, trebue, credem, talent unit cu tact foarte delicat. In multe din saloanele acestea, oricât de bine s'ar primi, — recepţiunea nu e deopotrivă, şi stăpâna casei par'că ar vrea să-şi potrivească zâmbetele şi semi-grimasele echivalente, cu locul pe care-l ocupă oaspeţii pe scara ierarhică a societăţii, mijloc mare de a te plictisi acolo sau acasă, lipsă mare de tact, care arată un defect al sufletului ori al educaţiei în procedeele delicate, în atenţiile acelea gingaşe şi fireşti pe care suntem obişnuiţi să le privim ca un dar al femeii. Cred că va fi mult bon-ton la Iaşi, când saloanele vor fi saloane şi nu birouri de genealogie, ori case de schimb.

Diplomaţia cea mai rafinată, aceea care degenerează în intriga casnică, este codul uzual adoptat nu numai în afacerile care cer cap şi tact, dar chiar în cele mai mici relaţii, până la părăsire între amici şi în familie. De aceea marele nostru regenerator politic, generalul Kisseleff, zicea adesea că: „dacă e bine să te duci ori la Viena ori la Paris, ca să te instruesti, ar trebui să vii la Iaşi, ca să-ţi desăvârşeşti educaţia şi să înveţi cum să trăieşti în lume". Cei care ne-au vizitat, ori acei care trăiesc printre noi să demaşte aserţiunea aceasta, dacă pot, căci e adevărată. La cea dintâi vedere, oraşul nostru pare alcătuit numai din fraţi buni, dar cercetaţi-l mai de aproape şi pe urmă să staţi cu mine de vorbă.

Sunt trei ani de când caut să desleg o problemă foarte importantă: *care este onoarea* Moldovenilor, compatrioţii mei? Precedeul algebric niciodată nu mi-a dat ceva onorabil.

Am eu o mică idee despre lucrul acesta, dar o păstrez pentru mai târziu, căci, pentru a ajunge la concluzii, ar trebui să ne urcăm la o epocă anterioară epocii noastre; ar trebui de asemenea să scrutez conştiinţa şi principiile multor oameni, dacă

www.dacoromanica.ro

mai este conştiinţă şi dacă sunt principii. Şi de sigur fiind Moldovan şi cunoscând codul diplomatic şi urmările lui, nici prin gând nu-mi trece să mă laud cu meritul meu. La Iaşi, când vorbeşte ori când lucrează cineva, dela cel mai neînsemnat omuşor până la boierul cel mai mare, care se lăfăeşte în scaunul lui prezidenţial, mai întâi îşi spune: „Ia stai, nu sunt eu aşa de prost să mă sfădesc cu toată lumea!" frază aşa de adevărată, aşa de bine pusă în practică, aşa de obşteşte răspândită şi întipărită pe buzele tuturor castelor, tuturor oamenilor, încât o aud rostită şi de copiii de zece, ori doisprezece ani; căci la Iaşi şi copilul e învăţat să fie diplomat, chiar de când începe a silabisi dulcele cuvânt de mamă! Aşa încât noi avem diplomaţi dela copilul în scutece până la moşneagul căzut... Să nu se mire nimeni de uscăciunea boierilor noştri, care preţuesc traiul lor lenevos şi se bucură când văd adânci şi repetate saluturi de pălării... Spre a nu face vreo stângăcie, apoi pornesc deodată vorba despre anotimpuri, despre schimbările vremii, despre vremea urîtă şi frumoasă, cei mai îndrăzneţi încercând un echivoc asupra vremii, despre holde, despre grâul turcesc, despre tăierea proiectată a unei păduri, în sfârşit sunt un fel de termo-barometre agricole de salon ori culegători de noutăţi învechite mistuite de *Albina moldovenească,* gazeta politică, comercială şi literară, altă netulburată prostie între prostiile în mijlocul cărora trăim ca într'un element trebuitor higienei noastre.

Acuma rezumaţi liniile pe care le-aţi străbătut, priviţi ca printr'o lanternă magică cum defilează rând pe rând toate aceste popoare, rase, caste, toate aceste clase amestecate la un loc, în costumele lor deosebite, dela bogatele blănuri de orient până la condurul *turcesc de marochin* roş ori galben, până la opincile grosolane ale daco-romanului; dela fus-

www.dacoromanica.ro

tanela fâlfâitoare a albanezului până la iţarii şi cămaşa ţăranului, şi o să credeţi că sunteţi de faţă la o fantasmagorie, ori la o scenă a judecăţii din urmă, când toţi se vor ridica în limba şi îmbrăcămintea seminţiei lor. Fiecare, potrivit cu mijloacele, obârşia ori cu afacerile lui, trece ca un fulger pe pavajul grunzuros ori păşeşte grav: Buccengiii, al căror număr e mare, îşi strigă marfa, ducând după ei din uliţă în uliţă, din ogradă în ogradă, o potaie de câni, care par a avea, mai ales asupra ovreilor, aceleaşi prejudecăţi sălbatice şi brutale pe care le are poporul nostru. Ici bărbierul-băiaş în straie franco-moldoveneşti, cu mânecile anteriului suflecate, cu farfuria de aramă la subsuoară, cu'n prosop mare cusut şi înflorit în stil turcesc într'o mână, c'o cutie de piele bătută în cuie de alamă plină cu piepteni, brice şi foarfece, se duce la un muşteriu sosit dela ţară, ori la unul din ruginiţii noştri, care se mai rad încă în cap. Dacă *erupenismul* (cuvânt tehnic la Iaşi) a lovit în vechile moravuri, apoi cei mai în suferinţă au fost bărbierii; de aceea au şi poreclit ei drept născocire a diavolului, nascocire ticăloasă, nevrednică de nişte boieri tineri, bună doar, adaugă ei cu patos, pentru ciobani şi prostime, moda pletelor şi mania înjositoare de a-ţi purta singur briciul pe obraz; moravurile bărbierului moldovan sunt paşnice, şi contrar obiceiului confraţilor lui din alte ţări, la o parte lăsând pe vienez, bărbierul nostru e cumpătat la vorbă. După ce a pus de-oparte briciul, aşteaptă liniştit la uşă, fumând. Numai un bărbier, desmierdatul şi favoritul bărbilor bătrâne, pe care le spală de mulţi ani, susţine reputaţia ştergarului. Glumele lui naive şi ieremiadele lui asupra vremurilor vechi şi bune, nu mai au sfârşit. Când are el curaj, apoi întreabă pe pacient: „Cucoane, vrai să-ţi fac barba turceşte?" Şi Petrache, starostele bărbierilor, înşfacă capul

www.dacoromanica.ro

măriei sale şi-i trece pe gât dosul briciului! — gingăşii de mult gust, faţă de care bătrânii noştri se tăvălesc de râs, astăzi când nu mai au a se teme de turci. De aici pornesc atingătoare amintiri ş'o familiaritate aproape egală între boier şi bărbier. — „Petrache, îţi mai aduci tu aminte de vremea când eram tânăr şi mă învârteam în jurul vornicesei? Pe-atunci mă rădeai pe cap în fiecare zi — căci tare mai era frumoasă şi cu nuri!..." şi aici o sudalmă, pentru a arăta admiraţia... — „Hei! cum să nu-mi aduc aminte, cucoane!? Pe-atuncea era de trăit! Când s'or mai întoarce vremurile acelea!"

Apoi pe ici-pe colo, sus şi jos, în toate părţile, se strecoară grecul cu tablaua-i uriaşă pe cap, poftind plăcinte amatorilor; ovreiaşi, strigând bere cu ghiaţă, ori fructe; fetiţe întinzând panere cu turtă dulce; români ducându-se domol la târg în carele lor; neamţul cu ciubotele în mână; franţuzul cu redingotele şi pantalonii; câteva rămăşiţi din arnăuţii aceia cu amintiri eroice şi sângeroase, cu turbanul pe ureche, cu iataganul şi pistoalele la brâu; o mulţime de birji încrucişându-se, cucoane elegante oprindu-se pe la magazinurile de modă, gătite, cufundate în căleşte cu patru cai, aruncând în dreapta şi'n stânga gingaşe surâsuri, semne uşurele cu mâna, ori un simplu salut; toate acestea întovărăşite de sgomotul nedesluşit al glasurilor celor care se sfădesc, al trăsurilor care umblă, în sfârşit de vuetul înfrigurat al unui târg nou; toţi se prăjesc la soare, îşi şterg obrazul de pulbere şi, din vreme în vreme, se răcoresc, când o boare de vânt adie prin copăcii care împodobesc mai toate casele. Roagă-te lui Dumnezeu, dacă eşti evlavios, ori chiamă pe dracul — ca nu cumva vântul să ţie prea mult; căci atunci ai fi luat într'un vârtej de colb, care te orbeşte, îţi sbârleşte pieptănătura, îţi păteză redingota şi-ţi strică tot meşteşugul favoriţilor. Deasupra coperişurilor

www.dacoromanica.ro

de toate formele a palatelor, a colibelor, a bordeielor — ca acelea ale muntenilor din Caucaz, — palate fără altă simetrie decât gustul ori capriciul proprietarului, se leagănă semnele pestriţe ale puterilor, — tricolorul şi steagul englezesc, rusesc, austriac şi prusian.

Cam pe la ceasurile două după amiază, sgomotele se potolesc; numai arare câte o birjă mai umbla pe străzi; băcanul intră în casă, boierul de asemenea, negustorul îşi închide prăvălia şi toţi se duc să manânce şi să-şi facă tabietul. Somnul de dupa masă intra în toate sistemele de fericire pe care şi le poate alcatui un locuitor al Iaşului. Nu te duce la un ministru ziua, dacă nu şi-a dormit somnul; nu cere o mică îndatorire unui boier — prieten al dumitale în orice altă împrejurare — căci îi trebue trei zile ca să dreagă vremea pierdută şi să-şi pue iar la cumpănă mintea; chiar negustorul nu-ţi vinde marfă decât morocănos şi căscând.

Dar când soarele se apleacă la orizont, când un aer mai răcoros urmează zădufului zilei, când unii băcani, nu atât din filantropie, cât pentru ca sa-şi cruţe marfa scoasă la vedere, stropesc pe dinaintea uşilor, atunci Iaşii îşi schimbă găteala. Sgomotul, glasurile se alină încet-încet, ori sunt acoperite de duruitul necontenit şi nedesluşit a două şiraguri lungi de trăsuri, care se salută, se anină şi se încurcă: iese târgul la Copou, ca să ia aer şi să asculte muzica. Ici jocheul unei caleşte cu patru cai strigă să se ferească trăsura care vine dimpotrivă; colo, două trăsuri s'au atins, spre cea mai mare groază a cucoanelor, stăpâni şi vizitii sudue şi nu vor cu niciun preţ să ferească; colo *fashionabili* arvonesc de două zile o birjă şi isprăvesc convorbirea moldoveneşte, când franţuzeasca nu le mai ajunge; apoi târgoveţii, în îmbrăcămintea lor jumătate europeană, jumătate orientală, aşa de pitorească în con-

www.dacoromanica.ro

trastul ei, naivi în dispreţul ori neştiinţa lor faţă de gusturile noastre; apoi ţiganii nomazi în sdrenţe, cu pletele unsuroase şi încâlcite, cu pieptul descoperit şi păros, bătându-se în mijlocul uliţelor cu îndârjire sălbatică; femeile lor, vrednice tovarăşe, cu mâinile în şolduri, rivale însemnate cu pecetea necomensurabilei superiorităţi a cucoanelor dela hală, svârl asupra trecătorilor nenorocoşi complimentele acelea energice, cu care limba noastră e înarmată, şi care ating de aproape sublimul.

Cât priveşte lucrul acesta din urmă, iau martori pe moldovenii poligloţi, pe nemţii cercetători, pe italienii artişti, pe parizienii călători, care ne cunosc. Dacă literatura noastră e săracă în expresii şi'n energie, şi dacă e neîndestulătoare, atunci ascultaţi pe surugiul acesta, dac adevărat, înalt, voinic, cu înfăţişarea îndrăzneaţă şi sălbatică, cu braţele goale, cu pletele şi cu mânicile largi ale cămăşii fâlfâind în voia vântului, rădicându-se în scări şi pornind din harapnic în tact pe uliţi, aşa de tare, încât înnăbuşă sgomotul scripcilor a cincizeci de lăutari.

Mai departe bulgaro-sârbii, aşezaţi la pământ greceşte, cu fesul lor mare, roş, pe-o ureche, cu şalvarii largi, bortiţi, cârpiţi, de culoare îndoielnică, după cum e vremea de colb şi de noroiu, dreg caldarâmul în haosul de trăsuri care se încrucişează cu o iuţeală necunoscută nicăieri; se perindează în sfârşit toate tablourile de vieaţă burgheză şi elegantă, de moravuri protivnice, cu atingerea pitorească a tuturor naţiilor îmbrăcate în felul lor, care fac din oraşul nostru un lucru ideal pentru cine nu l-a văzut, pepinieră înfloritoare de moravuri orientale, moi, domoale, strâns legate cu ideile de poruncă, de inferioritate, de despotism şi umilire, de boierie şi de supunere. Aşa bună-oară, ţiganul dă înapoi înaintea dacului, dacul înaintea băcanului,

www.dacoromanica.ro

acesta în faţa boierinaşului ori a slujbaşului, slujbaşul şi boierinaşul se pleacă înaintea unui boier mare, şi acesta se închină până la pământ în faţa unuia încă şi mai mare; numai ovreii se dau în lături înaintea tuturor; şi, lucru ciudat, fiecare simte pe cel mai puternic decât el, fără să se încurce, şi în chipul cel mai simplu şi cel mai firesc cu putinţă.

Totuşi de câtăva vreme egalitatea pare a-şi face loc. Ca în toate ţările, parveniţii sunt obraznici, poporul, cu bunul lui simţ şi în antipatia-i vădită în potriva lor, îi numeşte *ciocoi,* adică slugi; şi chiar de multe ori cei mai mulţi aşa încep; puţin câte puţin, prin protecţia stăpânilor şi dibăcia cu care la noi se nasc, de a se târî, a linguşi, a sluji, ajung să dobândească oarecare slujbe; după asta se numesc oamenii de casă ai stăpânilor lor. Pe nesimţite îşi fac drum aşa fel, încât după o bucată de vreme ajung să se sărute cu stăpânii lor, ori, după câţiva ani, să le protejeze fiii. Vin apoi nemţi îmbrăcaţi în straie de sărbătoare, ovrei, ţigani care vorbesc de una, de alta, în pragurile caselor lor. Pentru a sfârşi tabloul — trec şi droşti cu repeziciune, cu boierul lungit şi cu sluga care ţine ca o lance, cu înfăţişare voinicească, ciubucul.

In toate ţările, femeile sunt mobilul revoluţiunilor, mai ales în ceea ce priveşte moda. De aceea şi la noi, cucoanele au schimbat costumul grecesc, frumos, bogat şi măreţ. Tot aşa printre ovreii noştri, aşa de neclintiţi când e vorba de uniforma lor, care e pentru ei articol de lege şi care ar vrea să moară cum s'au născut cu tichia soioasă de catifea şi cu toate celelalte rămăşiţi din evul mediu, ei care nu vor să înţeleagă că, reformându-şi costumul, nu s'ar mai expune aşa noroiului şi injuriilor norodului, ovreii chiar încearcă şi ei o revoluţie. Credincioasele întru Moisi s'au împărţit în două taberi: femeile, de obiceiu foarte frumuşele, ale ovreimii a-

www.dacoromanica.ro

ristocrate, pe care fără inconvenient am putea-o numi finanţa noastră şi care prin muncă şi economie şi deci prin galbeni a ajuns la un fel de egalitate cu boierimea noastră — au primit de-adreptul toaletele nouă. Totuşi, după o lege a talmudului, femeile măritate sunt obligate să-şi radă părul capului. Pentru a lecui inconvenientul acesta, ele se împodobesc aşa de aristocratic cu panglici de tafta, încât nu observi şiretlicul decât foarte de aproape. Peste tafta prind deasupra frunţii, cu bolduri, un văl, de orice culoare, dar de o ţesătură prea fină şi foarte delicată, care pluteşte capricios şi fără griji, jucându-se cu vântul ori desmierdând o ceafă minunat rotunzită, albă şi cochetă, şi le dă parcă un aer fantastic...

Dacă e adevărat că rasele şi mai ales rasele pribege, degenerează mai mult ori mai puţin, trebue să mărturisim, după ceea ce cunoaştem, că filistenii şi confraţii lor aveau mare dreptate să ţie în robie rasa ovreiască; şi oricât de căzute ar fi în opinia lumii fecioarele Sionului, de multe ori eşti ispitit să alcătueşti o parafrază modernizată după *Cântarea Cântărilor*.

Cealaltă tabără se alcătueşte din matroanele ovreimii aşezate mai jos, care au păstrat costumele pe care le vedem în tablourile vechi ale şcoalei flamande; corsajul roş cu tivel de aur, foarte scurtă, şorţ şi diademă de mărgăritare, felurită ca formă şi bogăţie, moştenire dela cucoane la fete, din generaţie în generaţie, din străvechi vremuri Când femeia e tânără şi frumuşică, îmbrăcămintea aceasta îi stă bine; dar sluţeşte bizar pe cele urîte şi bătrâne; şi eu cred că costumului acestuia, ciudat în ţara noastră, se datoresc superstiţiile populare de vrăji, de copii creştini cărora babele ovreice le scot sângele picătură cu picătură, împungându-i cu acele la sărbătorile Paştelor. Clasa aceasta are ceva

www.dacoromanica.ro

respingător, întărit încă cu necurăţenia rău mirositoare de care e îmbâcsită. Ar trebui ovreilor moldoveneşti şi leşeşti un om mare, destul de puternic, ca să-i facă să-şi schimbe costumul; aceasta ar face, fără îndoială, ca mulţimea să nu mai aibă pentru ei simţiminte aşa de duşmănoase.

Dintre curiozităţi nu trebue să uităm *harabalele jidoveşti*. In alte oraşe, la alte neamuri, clădirile mai mult decât oamenii sunt arătate curiozităţii publice; la noi, numai oamenii: arhitectura şi toate artele frumoase n'au prins încă rădăcină. Intr'o căruţă înaltă şi uriaşă, care are numai lărgimea drept eleganţă, frumuseţe şi comoditate, acoperită pe jumătate c'o pânză cenuşie, la care sunt înhămaţi patru cai alături împotriva obiceiului ţării, cai sdraveni, să-i dai jos c'un pumn nu tocmai tare, se grămădesc în fund, dinainte, pe capră, pe draghini, aşezaţi în în capul oaselor, culcaţi pe vine, în picioare, câte zece, douăzeci, treizeci şi patruzeci de indivizi, puţind a usturoiu şi-a ceapă, de toate vârstele, de toate sexele, scuipând, dând din mâini, vorbind toţi odată, într'un jargon sălbatic, alcătuit din toate idiotismele, în care predomină însă nemţeasca; murdari, descheiaţi şi rupţi, rugându-se cu harhat răpezit şi bătându-se tare cu pumnul în piept în semn de umilinţă, ori de durere. Ovreiul este cel care se roagă în casă, în pragul uşii, se roagă şi pe uliţă plimbându-se. In vremea asta conducătorul acestei arce a lui Noe pe roţi învârte deasupra capului o biciuşcă aninată într'o prăjină şi tot smuceşte hăţurile slabe de cânepă şi îndeamnă căluţii cu glas ascuţit. Un ovreiu ostenit, aşezat pe draghină, cu picioarele atârnate afară, îşi razemă capul pe coviltirul tremurător care adăposteşte de ploaie ori de soare pe cei dinăuntru. In vremea asta unii cască, alţii stupesc şi-şi suflă nasul în poalele laibărelor, aşa de soioase, încât au ajuns impermeabile. Ovreiul

www.dacoromanica.ro

care nu şi-a făcut ruga de dimineaţă se ridică drept, fără să bage de seamă că a călcat pe un picior ori pe un cap, se întoarce domol spre răsărit, închinându-se de trei ori în piept. După aceste preliminarii, îşi trece pe după gât, cum ar face o cucoană cu un *boa* pe care nu-l răsuceşte, un şal de in foarte fin lucrat şi amestecat cu mătase şi fire de aur şi c'o mulţime de ciucuri la capete — care sunt un fel de amulete pe care orice bun ovreiu trebue să le răsucească pe degete şi să le sărute după ce le-a înnodat. După asta, scoate din buzunări două cutiuţi cubice, pe care mai întâiu le tot sărută cu evlavie; pe una pe urmă o leagă la frunte, şi pe cealaltă, legată cu două curăluşe înguste de marochin negru, o tot împinge pe sub cămaşă până ce o sue la subsuoara stângă. După cât am putut înţelege dela un ovreiu gras, cu care mă aflam alături într'o *brişcă* de soiul acesta, cutiuţa dela frunte ar fi un simbol al *tabernacolului;* iar celei de a doua mi-a fost cu neputinţă să-i descopăr emblema; presupun însă că cuprinde numele celor douăsprezece seminţii. Deseori întreruptă, — rugăciunea odată terminată, ovreiul desleagă întâia cutiuţă, scoate şi pe a doua din mânică, sărută iarăşi curăluşele anume rânduite, apoi le trece altuia, care începe dela capăt, şi astfel cutiuţele şi şalul fac înconjurul întregei încărcături; harabagiul le ia şi el la rândul lui, şi'n locul lui se aşează altul. Vineri sara, târgul străluceşte de lumini, ca la o luminaţie, şi un sgomot înnăbuşit ca al unui stup gata de roit era de pe toate uliţele, din toate casele. Tot ce câştigă meseriaşul ori muncitorul cu mâna în şase zile, cheltueşte în ziua a şaptea pe mâncare bună şi lumânări; în orice căsnicie se găseşte sfeşnicul cu şapte ramuri.

Dacă cineva ar avea intenţia să scrie o carte asupra Iaşilor, ori chiar două, nu i-ar lipsi stofă pentru

www.dacoromanica.ro

asta. Noi aicea n'am arătat decât trăsăturile izbitoare, colţurile clădirii. Dacă nefăcând altceva nimic, aş avea putinţă să mă ocup eu cu asta, nu-i stradă, nu-i casă, fie nobilă, fie de rând, nu-i om, care nu mi-ar pune la îndemână un ridicul ori o latură poetică, o virtute ori o absurditate, un roman serios ori o farsă, o dramă ori o elegie. Am credinţa în Dumnezeu că într'o zi am să-mi dau silinţa, că o să pot desvăli umbrele de pe acest tablou cam prea întunecat, în care s'ar putea crede că intră mizantropie ori fiere. Fiecare ridicol, fiecare prostie, care se vede, are latura-i poetică; şi dacă nu le-am însemnat, pricina au fost marginile puse paginilor noastre; ele au fost piedica. Dar dacă, după această destăinuire, s'ar găsi printre cititori unul singur care ar putea demasca adevărul observaţiilor mele, dacă publicul ar avea poftă să se scandalizeze şi să conchidă ceva displăcut împotriva autorului, dacă unii ar voi să găsească în ce-am spus chestiuni personale şi aluziuni, — atunci aş ridica mâna împotriva judecăţii şi, tare prin nevinovăţia mea, aş zice întâiu publicului:

Unde vezi tu chestie personală ori scandal, nu este. O privire generală asupra caracterelor, care pot fi aplicate la mii de indivizi sau la o totalitate, n'ar putea alcătui o chestie personală, prin urmare nici scandal. Dar critica e prea amară, prea aspră; se poate, — dar dacă e adevărată, nu-ţi aduc eu oare un serviciu? Bun şi onorabil public, pe care-l stimez, fii îngăduitor de data aceasta şi pătrunde-te de axioma aceea a înţeleptului: că cel care poate să audă adevărul fără să se supere a şi pornit pe drumul înţelepciunii. Iţi făgăduesc şi contrastul tău, în curând. O să mai primeşti, nu-i vorbă, o sfârlă, două, dar acelea n'au să te facă să suferi prin ţesătura de poezie, prin vremurile primitive,

www.dacoromanica.ro

blănurile de zibelină, moliciunea orientală şi toate fleacurile cu care vreau să le învăluesc.

Dacă judeci, fii drept şi aminteşte-ţi că în proces vei fi şi împricinat şi judecător şi că, oricare ţi-ar fi hotărîrea, efectul se va răsfrânge tot asupra ta.

www.dacoromanica.ro

SOVEJA

1· Martie. Iată-mă dar pus la 'nchisoare şi singur. Temnicerul meu a pornit azi la Iaşi... Am rămas rămas dar singur... adică secvestrat într'o viezuină fără orizont, unde soarele abia pătrunde în silă printre nişte brazi stârciţi... vântul şuieră toată ziua; omătul acopere cu un giulgiu întristat coastele aprige ale munţilor Oamenii umblă aci acoperiţi cu nişte vestminte sălbatice de piei de oaie; ar putea crede cineva că mă aflu în Siberia, cu atât mai mult în Siberia, cu cât sunt aici pe temeiul unei legi care nu are fiinţă... Dar, ce să zic! nici partea mea nu e tocmai de lepădat, căci iată-mă cu puţină cheltuială preschimbat în jertfă politică... Suferind lipsuri, bântuit de exil şi de arbitrar, cine mă va putea opri de a mă declara un om mare prigonit?... De n'ar fi pilda cam primejdioasă, eu n'aş avea alta decât a râde de aceste împrejurări... şi dacă nu mi-ar lipsi cărţile, de n'aş fi pus la popreală, dacă aş avea cu mine straie şi rufe, în sfârşit dacă nu mi-ar fi aşa de urît şi aş mai putea să văd câte odată vreo figură cunoscută, apoi, zău, nu ştiu de n'aş fi aici tot aşa bine ca şi în Iaşi...

Neavând ce să fac, îmi frământ capul cu gânduri de tot felul; printre toate aceste cugetări roşii, verzi şi împestriţate, punctul meu de plecare, călătoria şi sosirea mea aici mi se ivesc ca nişte visuri. Spre a le risipi şi a putea dormi, trag la tutun, nu ca un turc, ci ca patru, căci, negreşit, în starea de exilat, omul are drept de a-şi cheltui puterile în fumuri. Când însă nici fumul, nici ciu-

www.dacoromanica.ro

bucul nu pot să-mi mai aline urîtul, atunci cat pe fereastră şi ochii mei se ţintesc pe o bisericuţă umilită, care de două sute de ani, de când e înălţată, a văzut multe şi care şi ieri şi azi a stat faţă la câte o înmormântare... ieri un unchiaş... azi un copil!...

Vieaţa şi bătrâneţele... nădejdea şi desgustul!... unuia-i zâmbea viitorul, cum zic poeţii, celălalt trecuse prin toate nevoile... şi ce nevoi!... ale săracului. Sărmani trufaşi ce suntem! Noi credem că vom trăi în veci... închipuim planuri nemărginite... Credem că vom face sgomot pe lume;... şi-apoi o lopată de pământ acopere tot ce am fost şi s'a mântuit!... Niciodată n'am putut să-mi deslueşesc lămurit aceste două cuvinte: *moarte* şi *nimicire*. Poate că vecinătatea acestei vechi bisericuţe şi acele două înmormântări au răspândit o aşa mare linişte în cugetările mele... nicio mâhnire, niciun răcnet de mânie, nicio tânguire n'au trecut încă prin buzele mele.

Temnicierul meu a plecat chiar acuma; el era o mângâiere mare pentru mine; îmi povestea mereu la basme în felul *Halimalei* şi fiecare din povestirile sale, adunate în mult încercata sa vieaţă, coprindea axiome din morala orientalilor. In ziua dintâi, când ne-am văzut, el trăgând din ciubuc, îmi zicea în chip de mângâiere: „Nu te mâhni; toate acestea vor trece, supărarea nu este de niciun folos; la astfel de împrejurări trebue să faci ce-i face, ca să te uite lumea. Când cu *zavera*, un turc, bănuit cum că avusese amestec cu răsvrătitorii, fusese surghiunit pe ţărmul Asiei mici. Trei ani se petrecură şi bietul turc tot aştepta să-i vie ştire că s'a mazâlit[1] vizirul, duşmanul lui; dar, — cu totul împotriva obiceiului sultanilor, — vizirul sta pe loc în slujba lui şi turcul se prăpădea cu firea. In sfârşit rudele acestuia, prin deosebite unel-

1 a fost scos din funcţiune.

www.dacoromanica.ro

tiri, ajunseră până la vizirul şi-i dară o jalbă, rugându-l să-l ierte pe osânditul şi să-i dea drumul a se 'napoia acasă. — „Mohamed să trăiască!" zise vizirul, „Ce? n'a murit câinele acela? Indată să meargă şi-i taie capul". La turci, unde-i vorba, acolo-i şi fapta... Peste trei zile însă vizirul fu mazilit şi altul veni în locul său. Ei, spune-mi acum, rogu-te, nu e mai bine să-şi caute omul singur mângâierea?..."

N'am de fel ce face; să mă primblu nu pot, căci prea e vremea rea... singurele-mi petreceri sunt de a trage tutun, de a mânca mult şi mai cu seamă de a dormi; dar vai! i se urăşte omului şi cu somnul. Mă bucur c'am putut fura un petic de hârtie dela acest om de treabă, care mă păzeşte aici, şi c'am găsit şi eu o peană pe care, îmi lipseşte însă un briceag, spre a o mai subţia! cu dânsele-mi petrec vremea puind negru pe alb. Deşi nu mi-ar lipsi subiecte de descriere, voiu spune însă împrejurarea care m'a adus aci.

Nu ştiu ce pornire împinge în veci pe om către păsul său... oare este aceasta spre a-şi aduce sieşi mângâieri? — Nu-mi vine a crede... Fi-va dar spre a-şi atrage luarea aminte a celorlalţi şi a-i îndemna să te bage în seamă, să-ţi prindă mila sau să te laude?... pare c'aş crede aceasta, mai ales când mă gândesc la dramul de zădărnicie şi de trufie, ce zace în fundul inimii oricărui om, şi mai cu seamă a oamenilor care, spre rău sau bine, sunt căzuţi la boala condeiului... De aceea nu pot crede că cei de seama mea au scris vreodată întâmplările lor fără de un interes cu totul personal. Nu voiu însă să aduc pilde politice... de vreme ce ar fi de râs a amesteca politica într'o treabă ca aceasta; apoi cine voieşte însă să cunoască pricinile, împrejurările şi urmările unor asemenea [treburi], n'are decât a citi cele ce s'au petrecut cu Mirabeau

www.dacoromanica.ro

şi vor cunoaşte dintr'acelea toate părerile mele în asemenea materie.

S'apuc dar lucrurile ce mă privesc pe mine dela căpătâiul lor:

La 25 ale lunii Februarie s'a jucat pentru întâia oară *Privincialul dela Teatrul Naţional*. Sala era plină... aplaudări din toate părţile, numai autorul nu aplauda... mai întâi de modestie, apoi fiindcă nu era mulţumit nici de bucată, nici mai ales de actori, care, cei mai mulţi, nu-şi cunoşteau rolurile, şi în sfârşit nici de censură, care ştersese aproape a treia parte din bucată.

Subiectul, dacă voiţi să-l ştiţi, era numai o scenă de haiduci moldoveni, cu îmbrăcămintea şi graiul lor, cu cântece de ale lor, care la sfârşit se ucideau toţi. Autorul voia să facă o epigramă în contra dramelor ce au copleşit scena, dar epigrama avea însăşi să se schimbe în dramă adevărată, precum veţi vedea, nu pentru spectatori, ci pentru eroi şi autor. Aceasta va fi, cred, întâia oară când acei actori se vor fi identificat aşa de bine cu eroii ce înfăţişau.

26. Februarie. — Primesc dimineaţa vizita directorului teatrului... Mai întâi mă felicită asupra succeselor dobândite în seara ajunului... Ii răspund că el nu pricepe nimica din ale teatrului şi că viitoarea mea bucată nu va fi desigur jucată în prăvălia lui de pehlivani[1]. Zicând acestea îmi dau pe gât cafeaua, iar d. director, cu poruncă dela Ministru către dânsul, mă roagă să-l *împrumut cu bucata*. Nu văd nicio greutate într'aceasta; ştiu că bucata e censurată, ştiu iarăşi că actorii au lăsat pe din afară jumătate din ceea ce a rămas neşters de censură, ştiu în sfârşit că legea e dreaptă şi că

1 acrobaţi.

www.dacoromanica.ro

acolo unde se află impusă sau primită, nu mai poate fi răspundere pentru autor. Dau dar bucata şi ies din casă, fără a mai gândi la aceasta.

La 11½ ceasuri mă întorc ca să mă culc; aflu că d-l agă [1] m'ar fi căutat şi că mă pofteşte a trece pe la d-lui. Petrecusem seara vorbind despre poezie şi literatură, precum rare ori se petrece în frumoasele adunări ale frumoasei noastre capitale [2], şi dau peste o invitaţie dela aga; contrastul era ciudat.... dar fie!... Intru în trăsură şi mă duc la d-l aga, deşi nu ştiam să fi avut vreo daraveră cu pristavii agiei [3]... Nu-l găsesc însă acasă,... dar crezând că poate fi ziua d-lui aga, las slujitorului un bilet de vizită, zicându-mi că poate să prindă bine, şi mă întorc acasă... Vreo câţiva prieteni mă aşteptau cu o partidă de şah. Abia începusem partida, când deodată intră pe uşă aga... Slujbaşilor statului se cade a li se face oarecare cinstiri... Sluga aduce ciubuce, dulceţi;... Eu jucam mereu înainte. Nu se'ntâmplă nici *şah,* nici *mat;* partida se sfârşi printr'un *craiu despuiat.* Ne sculăm. Aga mă ia de mână şi mă pofteşte a merge cu dânsul până la ministru; dar de vreme ce voieşte a fi luminat, eu îi sunt la porunci; de aceea îndată îmi iau pălăria, mânuşile şi biciuşca. Toată adunarea lua aminte la noi; curiozitatea sta zugrăvită pe toate obrazele, iar eu, plecând, poruncesc în gura mare să pună masa pentru cină. Eram vesel ca o ciocârlie. — „Russo", îmi zise un prieten, apucându-mă de mâneca hainei, „fii cuminte fără d'a te 'njosi, fii ţeapăn şi nu svăpăiat. Ştii că extremităţile se lovesc în cap; nu trebue omul să fie nici înfumurat, nici slugarnic". — „Lasă-te pe mine", îi răspund; ştiu eu seama; dacă va fi vorba despre bucata mea, eu nu ies din această

1 şeful poliţiei.
2 Iaşi.
3 agenţii poliţiei.

www.dacoromanica.ro

dilemă: ori este censură, ori nu este!" Mă suiu cu aga în trăsura lui şi mă pune la dreapta, drăguţul! Nu-mi aduc aminte vorbele fără şir ce am schimbat cu aga; eram departe, foarte departe de ce mi se pregătea şi mai ales de locul de unde aveam a scrie acestea; nu ştiu să-l fi zărit vreodată pe vreo hartă geografică.

Sosim la d-l ministru; tindele erau pline de slujitori, de *gens-d'armes* (oameni ce sunt astfel numiţi, fiindcă n'au umblat serios cu vreo armă în mână), de comisari şi alte feluri de infracţiuni ale stăpânirii, însărcinaţi cu paza orânduielii publice. Toate aceste nu mă deşteptară de fel asupra enigmei mele.. Intru... Sub lumina îndoioasă a unei lampe, zăresc împrejurul unei mese doi miniştri şi un director; mai mulţi slujbaşi şi directorul teatrului stau în picioare, iar în mânile ministrului recunosc o broşură. Mă înaintez salutând până la masă, şi următoarea întrevorbire se începe între mine şi ministru:

— Domnule, dumneata vrei să răzvrăteşti ţara?

— Eu, domnule ministru? Zău nu vă înţeleg!

— Dumneata ai scris o bucată, care atacă orânduiala publică şi întocmirea ţării. Va să zică dumneavoastră, domnilor, nu voiţi să vă astâmpăraţi şi să trăiţi fără de a turbura orânduiala!

— Mă iartă, domnule ministru, noi toţi dorim să fie dreptate şi bună orânduială... dar nu prea cunosc pricina pentru care m'aţi chemat aci: oare spre a da ceva lămuriri despre bucata mea, sau spre a mă învinovăţi?

— Dumneata eşti pârît de a fi poruncit, sub a d-tale răspundere, actorilor, să rostească unele cuvinte şterse din bucată de către censură.

Directorul teatrului. — Vezi, d-le Russo ce ne-ai făcut?

Eu. — Şi cine m'a pârît?

www.dacoromanica.ro

Ministrul. — Actorii...

— Ia să vedem.

— Grefier, citeşte.

Aci un păcătos scoate un terfelog de hârtie, care cuprindea mărturisirea actorilor; într'însul sta scris că eu, sub a mea răspundere, i-aş fi îndemnat a rosti unele pasajii, dar că ei, temându-se de urmări, le-ar fi tăcut. (Ba bine că nu! ei uitase jumătate bucata). Eu răspund la acestea că acea hârtie n'o pot lua în seamă, fiindcă mai întâi e stoarsă dela ei prin îngrozire, apoi fiindcă coprinsul ei de sineşi se desfiinţează şi în sfârşit fiindcă nimic dintr'însa nu mă priveşte pe mine.

— „Dacă d-l ministru pofteşte, îi pot dovedi că censura n'a ştiut ce face şi că toate cele şterse de dânsa se află mai pe larg desfăşurate în cursul bucăţii..." şi spre dovadă întorceam foile broşurii.

— Orişicum, dumneata nu trebuia să alegi asemenea subiect... el aduce tulburare; mai ales în astfel de vremi.

— Aceasta nu mai e treaba mea, d-le ministru, ci a censurii. Dacă ea nu este în stare a cunoaşte ceea ce se iartă şi ceea ce nu, apoi sunt eu de vină?

— Măria Sa e supărat.

— Imi pare rău, dar nu e vina mea. Ori e censură, ori nu e. Dacă censorul e un neghiob, care nu-şi ştie meseria, spânzuraţi-l, ca să fie de pildă... Eu socoteam, d-le ministru, că m'aţi chemat aci spre a sta şi eu faţă când veţi sudui pe direcţia teatrului, care nu răspunde la încrederea publicului şi pune în joc bucăţile, fără ca actorii să le ştie bine pe de rost şi fără de a îngriji buna lor executare. Dar de vreme ce este vorba de bucata mea, apoi tac, căci nu am nimic de spus asupră-i.

Ministrul, care era foarte aspru la începutul întrevorbirii, se alinase mult în urmă. După acestea

www.dacoromanica.ro

el îndoi broşura, o puse în buzunar şi ieşi cu celalt ministru, zicând:

— N'ar trebui domnia-voastră, domnilor, să vă ţineţi de asemenea secături.

Ciuda însă mă înăbuşise şi, spre a o potoli, cerui un ciubuc; ne mai deteră şi dulceţi pe d'asupra. Rămânând singur cu aga, cu directorul ministerului şi cu Leon adiotantul, aceştia mă cam înştiinţară despre ceea ce mă aştepta. Nu mai ţin minte glumele ce făcurăm împreună: eu râdeam mai tare — şi aveam pentru ce, — iar ceilalţi din când în când stau de mă jăleau. Imi mai rămânea o nădejde... Miniştrii se dusese la vodă, ca să cerce a 'nlătura pacostea după capul meu. Pe la două ceasuri, ei se întoarseră plouaţi, parc'ar fi căzut păcatul pe dânşii... Nu ştiu dacă aceasta venea din inimă rea, unde mă porneam sub o osândă politică, sau din căinţă pentrucă săvârşeau o faptă nelegiuită (dar aceasta n'o prea cred...) Vodă voia cu orice preţ să facă cu mine o pildă, chiar dacă în urmă s'ar îndura a mă recunoaşte de nevinovat. Trebuia să mă pornească... unde?... zău, eu nici nu gândeam! Porunca pentru exilarea mea era gata de după prânz... hârtiile toate stau pregătite... căruţele erau în curte. In minutul plecării, oamenii stăpânirii se gândiră că aş putea să deger de frig pe drum... şi stăpânirea voieşte îndreptarea şi nu pieirea vinovatului. Cerui să mă întorc pentru cinci minute acasă; dar nu-mi învoiră; şi domnia-lor şi eu eram în drepturile noastre, eu de a cere, dumnealor de a-mi refuza. In scurt, aga îmi puse pe umăr blana sa; ministrul îmi dete o căciulă, galoşi, un ciubuc şi tutun, şi fiecare din cei de acolo îmi deteră ceva bani. Voiu înapoia banii la întoarcerea mea sau altcândva, iar darurile ministeriale le păstrez, căci un ministru nu dă în toate zilele. Auzit-aţi până acum un exilat să plece la locul osândei sale cu

www.dacoromanica.ro

o căciulă pusă în capu-i de mână de ministru?... La urmă, după ce se sfârşiră îmbrăţişările în dreapta şi'n stânga, după ce se liniştiră încredinţările de slujbă, mărturisirile de mâhnire şi mângâierile date şi primite împreună cu strângeri de mână cu grămada, ieşii din acea odaie, în care cu două ceasuri mai 'nainte intrasem slobod sau ca şi slobod, ieşii prizonier şi *prizonier de stat*. Frumoasă pradă, zău!... şi eu m'aş făli cu dânsa. Dar cu aceste nu se mântuise năpastiile mele. In tindă, domnii actori, gata ca şi mine a întreprinde un drum de seară, mă salutară cu un concert de cobituri:

— Iată, domnule Russo, ce păţim din pricina domniei-tale.

In minutul acela afurisii censura şi mă asvârlii în căruţă. Surugiul scoase un răcnet sălbatec, care în acea prilejire mi se păru o cobe rea; caii se porniră cu iuţeală şi abia deosebii un glas, ce-mi striga: „Nu uita blana mea... la Focşani!" Plecam în loc de exil!... Să-mi fie calea uşoară!...

Aci se sfârşesc faptele şi încep impresiile. Noi coborîm paveul pe trăpşor; am cu mine un cazac, părtaş la căruţă, şi picioarele noastre se ceartă pe un mănunchiu de fân, ce ni s'a aşternut spre a fi mai pe moale. In urma noastră merge altă căruţă, purtând încă o fracţie a puterii armate. Doi cazaci călări, sub comanda unui comisar de cuartal, merg pe-de-lături... Noaptea e întunecoasă; cade o bură de ploaie, târgul e liniştit, felinarele lipsesc, căci eforia pusese temeiu pe făgăduinţele de calendar ale lunii; tropotul cailor şi plesnetul bicelor au un răsunet jalnic; e o noapte numai bună pentru fapte rele, pentru comploturi de romanţ, pentru mari măsuri de stat. Eu însă salut cu duioşie în dreapta şi 'n stânga bietele case din uliţa mare, care dorm somnul drepţilor, fără de a şti ce se pe-

www.dacoromanica.ro

trece pe uliţă. Sosesc la barieră, un om în cămaşă rădică iute cumpăna, surugiii înjură, comisarul ne urează călătorie bună... Încă un pas... cumpăna, se lasă îndărătul nostru... comisarul dă zor calului său, ca s'ajungă mai curând la culcuş. El era singurul fir care mă mai lega de societate. D'acum înainte eu nu mai sunt un om... ci un lucru, care va trece din mână în mână, dela „privighetori"[1], la temniceri, la cazaci... la cârmuitori...

Aceste cugetări nu-mi veniră pe dată; nu mă puteam gândi la nimic; atât numai îmi aduc aminte că simţeam o mare bucurie d'a mă duce din Iaşi. Pre cât caii sporeau la drum, ideile îmi veniră cu grămada, de toate felurile şi de toate feţele. Trecând pe la Socola, deşi era întuneric, zării palatul numit *Petit Séjour* şi mă 'nchinai cu smerenie, puindu-mi nădejdea în dreptatea oamenilor, a legilor şi autorităţilor. Mi-adusei aminte că cu vreo câteva zile mai 'nainte mă preumblasem de vreo două ori pe acolo şi, fără de voie, îmi făcui cruce. Cât ţinu acea seară până la întâia poştă, numai odată îmi veni în gând o glumă; una e cam puţin în împrejurări aşa de glumeţe. Era cam ruginită, în adevăr, dar tot o voiu spune, cu atât mai ales că lucrurile ruginite sunt totdeauna bune; dovadă: romanii şi grecii, care sunt foarte vechi şi ruginiţi, exilau; modernii exilează şi dânşii! Aşa dar îmi dete şi mie prin gând a glumi cu nevinovăţie asupra călătoriilor pe socoteala statului şi mai adăogii cu aceeaşi nevinovăţie că neapărat ministerul doreşte să afle părerea mea asupra gradului de temperatură în nopţile lui Februarie prin Moldova.

Sosind sdrobit şi muiat la cea dintâi poştă, abia dobândii prin rugăminte, prin ameninţări, prin sprijinul cazacilor şi mai vârtos prin ajutorul unei ju-

1 administratori de plasă.

www.dacoromanica.ro

mătăţi de galben, patru coţi de pânză de cânlţi, cu un pumn de paie tocate într'înşii, purtând numele amăgitor de pernă. Trăsurile, ce stăpânirea dă pentru slujba exilaţilor, ar cere neapărat nişte oase de fier; meşterii care le pregătesc cu atâta meşteşug, n'au prins încă de veste că sunt pe lume arcuri şi leagăne.

D'aci până la Vaslui nu mai ştiu nimic; am cam dormit, dacă se poate numi somn acea necontenită sdruncinare, care te asvârle la un stânjen de pe locul tău... Când scosei gluga din cap la Vaslui, era ziua mare.

27 *Februarie.* — Până să pună caii, mă dau jos la poştă, unde găsesc un căpitănaş de poştă căscând şi frecându-se la ochi. Voia nemernicul să capete ştiri şi, preţuindu-mă după cojocul de drum — precum fac aceşti oameni — începu a mă cerceta cu oarecare dispreţ. Eu îi răspund că sunt surd; el dă din cap şi urmează a se îmbrăca mormăind.

Trebue să ştiţi că omul nu este în stare a merge cinci poşte pe nerăsuflate, având şi-o osândă politică pe capu-i, fără de a simţi trebuinţă d'a se drege la inimă; de aceea ne oprim într'o ulicioară, la Hanul Bogdănesei, unde ni se dau cafele turceşti foarte bune, dulceţi şi rachiu, totul pe 60 de parale. Acolo găsii şi doi Turci trăgând din ciubuce cu o adâncă seriozitate...

De mult era de când doream să încerc şi eu caii de poştă, despre care atâtea s'a vorbit. Cu prilejul acesta mă încredinţai că caii sunt buni şi că surugii nu şi-au furat buna lor reputaţie. Totdeauna am gândit şi am spus că surugiii noştri merită a avea o istorie a lor şi eu trag nădejde că va veni ziua când se va scrie *Fiziologia surugiului,* precum s'a scris aceea a unui mare număr de chipuri mai puţin interesante şi mult mai interesate. Mi-a dat în gând să-i pun pe scenă... Câte ar mai zice ei despre

www.dacoromanica.ro

persoanele ce au purtat cu olacul. Dar lecţia mi-a fost spre învăţătură; de acum înainte urăsc teatrul; calea lui e plină de spini, şi chiar de nu duce la glorie, apoi de sigur duce în exil!

Alergasem vreo şapte ceasuri în goana mare, când, trecând pe lângă o trăsură, cunoscui obrazul unui prieten; într'o clipă ne făcurăm semne şi stăturăm. E de prisos a-i spune numele: e bălaiu, rău scris la stăpânire şi poartă adesea căciulă turcănească.

— „Unde mergi?" fu întrebarea sa.

— „In exil", fu răspunsul meu.

— Ce spui?

— Priveşte la tovarăşii de drum.

— Unde?

— Dincolo de Dunăre.

— Pentru ce?

— Reacţie a întâmplărilor dela 25 Ianuarie.

— Bine, tu nu erai amestecat în ele.

— Ce face aceasta? Vă pedepseşte pe voi în mine.

— Altceva?

— Mai întâi aceasta ar fi de ajuns. Apoi se fac arestaţii[1] în toate părţile şi pe tot minutul. Astă noapte toţi caii de poştă au fost puşi pe cercetări.

— Mai sunt şi alţi exilaţi?

— Doisprezece...

— Nu şugueşti?

— Aş vrea să pot. Călătorie bună! Dar stai, tu unde mergi?

— Mă duceam la Bârlad; dar acum am schimbat părerea. Mă întorc la Iaşi.

— Ţin'te bine... au să te pună la gros.

— Cale bună!

1 arestări.

www.dacoromanica.ro

— Aşijderea!

— Să trăiască întâmplările dela 25 şi reacţia!

— Formele s'au păzit? Judecata a fost lungă?

— Cât să mă urc în trăsură... Dar ce gândeşti tu, iubitule?

Mă pornii pe râs la exclamaţia radicalului (?) meu: mânile noastre se mişcară în aer ca nişte telegrafe, pe când surugiul cu un chiot mă sbură în poştă.

Priveliştea locului ce străbat e tristă, stearpă şi pustiită; sunt tot câmpii întunecate de crivăţ şi semănate pe ici pe colea cu deluleţe şi movile, care nu schimbă întru nimic uniformitatea locului. D'alungul drumului nu e casă, nici sat; la dreapta şi la stânga se zăresc în depărtare câteva colibe, ruşinoase — s'ar crede — d'a se arăta. Timpul e întunecat şi, de frig, bag nasul în blană şi strig surugiilor a goni şi mai tare...

La Bârlad întârziem un ceas; un sfert ca să cumpăr pâne, să 'nghit un păhăruş de rachiu, împreună cu escorta mea şi trei sferturi la poştă spre a da căpitanului vremea de a-şi face tabietul după masă şi a-şi trage ciubucul. Ce să-i faci? Omului îi place a trăi bine!...

Până la Tecuci vremea se schimbă, când spre vânt, când spre ploaie; pulberea şi glodul se luptă pe rând asupră-mi. N'am nimic de spus despre aceste două târguri; mi se părură aşa murdare, aşa despuiate, încât nu plătesc nici vorba. Să facem însă o deosebire: la Tecuci se găsesc covrigi minunaţi.

D'aci până la Focşani ploaia pică fără 'ncetare; la cea din urmă poştă era noapte adâncă: nu mai ştiam unde mă aflu, nice ce fel de ţară străbatem. Când ajunsei la domnul ispravnic, nu-mi sta prin putinţă a mă coborî din trăsură; glodul ce se strânsese pe mine mă oprea d'a mă mişca; nu puteam să înţeleg ce este în căruţă; a trebuit să

www.dacoromanica.ro

aducă o lumânare, ca să mă descurce, şi opt braţe ca să mă desnomolească. Domnul ispravnic citeşte poruncile; escorta mea mă dă pe mânile d-sale şi primeşte o adeverinţă, ca şi când aş fi fost un colet de mărfuri. Mă spăl pe obraz de glod şi de pulbere şi fiind abia 8½ ceasuri, mă duc să mă'nchin cu plecăciune la domnul ispravnic şi la toată sindrofia; erau vreo şase-şapte inşi, cărora le plătesc buna lor primire prin câteva ştiri nouă, care trec din gură în gură, şi apoi mă duc să mă culc într'un pat de minune. In exil nimic nu e de lepădat şi niciodată un pat bun şi un pahar de ceaiu n'au mai mult preţ.

28 Februarie. Abia la zece ceasuri m'am trezit; uşa se deschide şi văd intrând un cap de cazac; mă recunosc că sunt al lui. Văzând că nu mai dau un semn, s'au fost temut ca nu cumva să fi luat-o la fugă noaptea. Mă îmbrac în grabă şi, ieşind, întâlnesc pe contracciul poştelor, pe care nu lipsesc a-l felicita pentru buna stare a otcupului[1] său; în sfârşit mă pregătesc a mă porni la Soveja, unde este soarta mea d'a merge; ce-i mai de trebuinţă sunt albiturile; cumpăr dar groaznic de scump opt cămeşe — pentru un exilat de agiuns — două duzine de colţuni — e cam mult — şi tutun — e de prisos! Şi cât mai rămâne din ziua aceea stau de mă odihnesc şi dorm. Se aprind lumânările; *sindrofia* se adună; nu voiu descrie acea sindrofie, că e tot ceea pe care o 'ntâlnim în toate târgurile noastre de prin ţinute, ba încă chiar şi 'n Iaşi. P'aici se vorbeşte mai mult pe munteneşte.

Se deschide uşa şi intră un boier bătrân, care pare a fi un patriarh al locului... e îmbrăcat moldoveneşte şi eu stau de-l privesc cu curiozitate, sau ca pre o curiozitate. Nu ştiu pentru ce, de câte ori întâlnesc câte unul din acei sălbatici care

1 serviciul, instituţie.

www.dacoromanica.ro

au păstrat vechile straie, mi se pare că în felul lor ei judecă foarte sănătos şi au în sineşi un ce pitoresc; iar când vorbesc, graiul lor, şi de n'ar fi plăcut, e plin de originalitate. Azi numaî ei au rămas care să vorbească pe moldovenie. Văzând pe acesta, eu mă aşteptam c'a să înceapă a povesti şi nu mă înşelai.

In tot ţinutul nu se vorbeşte de alta decât de un întreit omor, săvârşit în împrejurări groaznice de către şapte inşi dintr'un sat, prin care am să trec mâne. Acei oameni s'au prins şi d-l ispravnic ne arată armele ce s'au găsit la dânşii: un cuţit tare tăios, cu ascuţişul de două palme lung, o păreche de pistoale rele şi un frumos iatagan cu mănunchiul de argint săpat, care negreşit că este de furat. Crima sluji de temă şi fiecare înşiră numele tâlharilor pe care i-a cunoscut; *Voicu, Petreanu* şi alţi reînviase, şi mai mult de cincizeci de ori auzii reviind în vorbă numele *Olteanului.* Ţara de gios a Moldovei e înteţită de tâlhari, sau că locuitorii ei au păstrat aceasta ca un rămas din vechia lor viţejie şi din obiceile de jaf ale războaielor din trecut; sau că le-a dat pronia o aplecare firească aşa de nenorocită; dar sunt sate întregi, ba şi ocoale, care se bucură de o reputaţie foarte îndoielnică, fără ca aceasta să le fie spre ponos.

Veni şi rândul unchiaşului d'a povesti; povestea lui e cam lungă, dar am ţinut-o minte, osebit numai de gesticulaţia lui, de câteva înjurături şi de acel pitoresc al limbii, căci era şi glumeţ bătrânul. Am uitat numele tâlharilor, numirea satelor şi locurilor, dar prescriu aci istoria, cu nădejde că se vor găsi şi acelea, dacă nu voiu putea însumi a le pune cu vremea la locul lor:

...La 183... ceata aceea străbătea ţinutul Putnei în toate părţile. Era vară şi mare lipsă de păpuşoiu în ţara de gios; căile erau cutrierate de neguţători

www.dacoromanica.ro

şi de care, ce mergeau să ia merinde în ţara de sus... Intr'o zi, ceata de care e vorba întâlneşte pe drum, pe lângă Adgiud, doi Turci, îi calcă, îi jefuieşte într'un minut şi încalecă apoi, luând d'alungul malurile Siretului în gios. D'asupra Mărăşeştilor întâlneşte vreo şaizeci de care moldoveneşti şi munteneşti, ce se duceau să cumpere păpuşoi; pe dată ce tâlharii rostiră un cuvânt şi arătară pistoalele, toţi căruţaşii o rupseră la fugă care'ncotro putu, unii puindu-se cu burta la pământ, alţii ascunzându-se prin mărăcini, alţii alergând cât îi ţinură picioarele, hoţii traseră pistoalele mai mult în vânt, nimeni nu fu atins; dar numai spaima... Ei adunară vreo şapte mii de lei, care tot sunt cevaşi pentru nişte tâlhari şi care sunt foarte mult pentru nişte ţărani. Nemulţămindu-se însă pe atâta, ei, tot în ziua aceea, cârmesc în spre munţi şi apucă drumul d'adreptul prin câmpie;... aveau cai buni hoţii!... Pe la apusul soarelui, iată-i că sosesc la un sat: pe câmpie nu daseră peste altcineva decât peste un biet răzeş ce-şi treiera grâul. Hoţul milă n'are! Unul din ei luă binişul din spinarea Românului şi-l puse pe al lui; apoi intrară în sat.

„Tocmai în ziua aceea, pentru păcatele mele, venisem şi eu de prin ţară, într'o căruţă cu un cal şi trăsesem la hanul din sat, ca să noptez acolo cu vreo patruzeci de care, ce-şi făceau conacul. Ştiam că locurile sunt cutrierate zi şi noapte de hoţi şi mă feream de vreo pacoste.... Vremea era cam tulburată, tuna cam înfundat şi începuse a pica stropituri late de ploaie. Nu era cu putinţă să mă adăpostesc în cârciumă, de mulţi ce erau într'însa... Mă 'nfăşurai şi eu într'o ipingea veche de aba, mă stârcii în căruţă şi cârciumarul îmi asvârli d'asupra o rogojină. Doar că apucasem să mă culc, răsuflând abie-abie, şi simţii ccă se ridică rogojina; o mână îmi dete ipingeaua în lături şi mă pomenii

www.dacoromanica.ro

faţă în faţă cu căpitanul cetei de hoţi... Numai cât avusei vreme să asvârl la dracul punga mea cu vreo două sute de *usluci;* îndată mă şi scol şi intru în cârciumă în urma căpitanului... Era tare întuneric;... hoţul chiamă pe cârciumar şi-i porunceşte s'aprinză lumânarea.

„N'am lumânare", răspunde arendariul, „dar de-i aştepta puţin, m'oiu duce să iau dela vornic..."

Auzii răsunând o palmă; unul din hoţi scoase o legătură de lumânări, şi scăpărând cu amnarul aprinse două. Una mi-o deteră mie în mână, poruncindu-mi s'o ţin. Mă făcuseră sfeşnic tâlharii! drept să spun că *ighemoniconul* meu de boier se cam sburlise; dar oprii *paraponul* pe seama mea. Pe cealaltă lumânare o lipiră de sobă... Nu ţin minte să fi văzut vreodată în vieaţa mea chipuri aşa mândre; ai fi jurat că nu-s tâlhari. Ş'apoi ce arme, ce straie la dânşii! Numai firuri şi săpături de aur, împrumutate de pe la călători... Eu, biet, stam în mijlocul casei numai cu cămaşa şi anteriul pe mine şi cu cismele în picioare! şalul dela brâu se desfăşurase în val-vârtej dela 'nceput... Şase hoţi ieşiră afară... apoi îndată începură a intra în odaie ţăranii, tovarăşii mei de conac şi de pagubă, câte unu-unu; toţi şezură pe laviţa dela părete, fără să cârcnească; după dânşii veniră şi hoţii, care începură a cerceta pe fiecare şi a scormoni prin buzunare şi prin chimire. Despre parte-mi cu mare foc şi grijă cătam la toate câte se petreceau. Pe dată ce vreunul era jăfuit gata, mi ţi-l asvârleau pe un crivat mare, ce era între sobă şi părete, de ajunsese acolo să stea grămădiţi ca nişte saci de făină. Când mântuiră această posnă, doi dintre tâlhari luară pistoalele în mână şi ieşiră afară de strajă. Ceilalţi şase chemară din nou pe cârcimar şi-i porunciră să aducă din pivniţă vin şi o putinică de icre moi, care trebuia să se afle acolo... Diavolii cunoşteau bine

www.dacoromanica.ro

locurile, căci în adevăr icrele erau aduse pentru privighetor[1]. Cârcimarul aduse o mescioară rotundă cu trei picioare, vin, pâne şi icrele cerute. Căpitanul se răzimă de o crăpătură ce era în părete şi slujea drept fereastră; şi ceilalţi şezură împrejurul mesei. Imi făcură semn să m'apropiu, ca să le fac lumină, şi se puseră pe o mâncare ţeapănă şi foarte adesea stropită la măsea... Inţelegeţi domnia-voastră că Dumnezeu n'a făcut pe boieri ca să stea în picioare pe când mănâncă mojicii; de aceea începusem eu a mă cam *stenahorisi,* când deodată s'auzi un sgomot mare despre sat. Prinsese de veste că la cârcimă au călcat hoţii şi veneau oamenii armaţi cu furci şi cu bâte, făcând larmă mare... Tâlharii însă nu se clintiră... Sgomotul creştea mereu, dar doi inşi, strigând mai tare, ziceau în gura mare: „Măi oamenilor, căutaţi-vă de treabă! Mergeţi pe la casele voastre; care aveţi neveste, cu muierile voastre; care n'aveţi, cu ale celorlalţi!..." Apoi răsunară două pistoale slobozite tot odată în vânt, şi bărbaţi, femei, copii, toţi tăcură... Hoţii din odaie îşi căutau de bere şi de mâncare; peste puţin însă alte strigăte se auziră, împreună cu împuşcături. Fugarii luase într'ajutor mai multă lume şi veneau de această dată cu o larmă groaznică. Strejele strigară: „Ieşiţi". La aceste cuvinte, căpitanul sări peste masă cu aşa multă furie, încât mă trânti pe gios. Până să n'apuc a mă aşeza pe picioare, toţi dase năvală afară şi stau pe prispă dinaintea uşii. Huetul se făcuse aşa de mare, încât socotii că toată cârcima era cuprinsă de gloată; şeasesprezece focuri răsunară de rând şi se făcu iarăşi tăcere. De astă dată tâlharii se 'napoiară în odaie, îşi umplură armele şi se puseră iară la masă...

— „Ia spune, boierule", întrerupse aci unul din

1 administrator de plasă.

www.dacoromanica.ro

ascultători, „te aud povestind multe şi mărunte; dar despre buşelile ce vei fi căpătat şi domnia-ta în vălmăşeag nu pomeneşti de fel."

— Să mă ierţi domniata; eu n'am căpătat nimic. Drept să vă spun că m'a prins şi pe mine mirarea, când m'am văzut scăpat tefer printre picături. Dar tâlharii erau veseli şi foarte mulţămiţi de prada zilei; nu le-a mai stătut să se lege de mine... După o jumătate de ceas; ei încălecară, ca să iasă din sat, dar tocmai la capul satului era o cârcimă în bordeiu, ce-o ţinea un muscal, anume Ivan... Doi Turci se odihneau acolo... Auzind împuşcăturile, ei socotiră — păgânii — că este vreo nuntă în vecini, măcar că era în postul Sân-Petrului, spuseră lui Ivan să meargă să vadă ce e p'afară şi iar se culcară. La o fugă de cal dela sat, Ivan se întâlni cu hoţii.

— „Să-ţi fie noaptea bună, bădiţă", zise unul lui Ivan, „dar cine eşti tu?"

— Ivan cârcimarul, mă duc în sat să văd ce-i p'acolo...

— Dar pe la tine ce veste, bade Ivane?

— Ce să fie? Nimic. Ia doi Turci au mas la mine la adăpost.

— Fă-te 'ndărăt acasă!

Tâlharii deteră pinteni cailor, lăsând pe Ivan să-şi urmeze calea sau să se întoarcă, după plac. La cârcima pomenită, ei descălecară şi traseră cu urechia; nu s'auzea alt sgomot, decât bătaia unei mori ce era nu mai departe de o asvârlitură de puşcă; la moară lucea o zare de lumină; altmintrelea peste tot era tăcere şi noapte mândră din luna lui Iunie. Hoţii s'apropiară de bordeiu şi, văzând uşa deschisă, se îndemnau unii pe alţii să intre mai întâi, căci se temeau de vr'o cursă; dar Ion, cumnatul căpitanului, cel cu binişul de căpătate, apucă înainte şi după el merg cu toţii. Ardea în lăuntru un

www.dacoromanica.ro

fel de candelă, ce d'abia lumina; pe pat dormeau duşi amândoi turcii, cu armele lângă dânşii; unul bătrân şi celălalt tânăr, ca de vreo 19—20 de anişori. Hoţul cu binişul luă mai întâi armele; apoi, ridicând de urechi pe turcul cel tânăr, îl dete pe mâna unui tovarăş de ai săi, care-l trecu altuia, şi astfel bietul băiat, până să n'apuce a se trezi bine din somn, se pomeni mort, fără d'a zice nici kârk! Turcul cel bătrân, deşi dormea ca un turc, dar Ion nu nemeri tot aşa de bine cu dânsul; era mai ţeapăn, mai voinic turcul, şi şiret; căci simţind unde vor să ducă treaba, el se lăsă greu, de pică pe gios, şi amăgi într'astfel pe ucigaşi. Nu ştiu dacă v'am spus că, osebit de pistoalele şi de cuţitele ce tâlharii purtau la brâu, apoi mai aveau şi câte unele legate cu găitan de fir şi aninate de gât, ca să le fie pentru scăparea din urmă... Pe când sta de se lupta Ion cu turcul, acesta, răsturnat pe gios, dete cu mâna peste pistolul hoţului, care se legăna de gâtul lui, şi apucându-l fără veste îl slobozi în pântecele tâlharului... Lovitura fu ţeapănă, căci glonţul străbătând pe Ion se înfipse într'un tovarăş d'ai lui. Ion şovăi şi căzu gios... Tâlharii se pătrunsese de groază şi turcul se furişă şi fugi afară... Ion se văieta înfăşurat în binişul lui... „Cumnate Ioane", îi strigă căpitanul, „stăpâneşte-ţi firea... las' că te-om răzbuna!" Precum zise, aşa şi făcu. Turcul speriat, neştiind încotro s'apuce, dase fuga spre focul ce se vedea la moară; dar în raza luminii hoţii dau cu puştile şi cu pistoalele într'însul ca la semn... Ameţit de frică şi căutând tot la moară, turcul căzu în scocul morii şi roata îl ridică sdrobit şi sângerat. Acum cel puţin se credea el scăpat, dar oamenii dela moară, deşteptându-se din somn de atâta huiet, ori că au socotit că-i vreo stafie, ori că au crezut că-i vreun hoţ, se repeziră cu ciomegele pe dânsul şi-l uciseră de tot... Peste un

www.dacoromanica.ro

ceas muri şi Ion... Ceata îşi urmă drumul înainte; când se revărsă de ziuă, ea trecu hotarul muntenesc, unde muri de oboseală şi de pierdere de sânge celălalt hoţ, ce se rănise. Căpitanul şi tovarăşii lui plătiră moartea acelor doi hoţi, ucigând un biet om nevinovat, şi se duseră în cale lungă până dincolo de Craiova... Nu ştiu ce mai făcu căpitanul şi ceata lui, dar era voinic om căpitanul şi inimos tare!"...

Istoria fusese cam lungă, mai ales că şi mie mi-au scăpat din minte multe din amăruntele ei. Unsprezece ceasuri sunase şi mai toţi ascultătorii se apropiaseră de uşă, cu şăpcile şi cu căciulile în mâni (la Focşani pălăriile se obişnuesc numai duminica şi zilele de sărbătoare). Povestitorul luă şapca în mână, dar pe pragul uşii el sfârşi într'astfel istoria:

— „Să vă mai spuiu însă că eu, rămâind singur — căci trebue să ştiţi că toţi ţăranii fugiseră unul după altul — mă pusei pe gânduri, aprinsei un foc mare-mare, întinsei un covor dinainte-i şi mă lungii. Eram acuma singur stăpân şi chiriaş al casei, de vreme ce chiar şi cârcimarul fugise. Mă uitam cum ardea focul şi stam de mă gândeam. Cam peste o jumătate de ceas, intră un biet păcătos de neamţ şi se apropie de foc; îşi scoase căciula; îi mulţumi.

— Ce veste, domnule neamţule?

— Până să nu intru în sat, m'am întâlnit cu o ceată de oameni călări, care mi-au cerut pipa.

— Ei, şi-ai dat-o?

— Ba eu n'am vrut şi m'am pomenit cu două gârbace pe obraz...

— Mulţămeşte lui Dumnezeu c'ai scăpat cu atâta. Aceia erau hoţi; acumă ieşiră d'aci din cârcimă, unde au jăfuit o sumedenie de oameni.

— *Ah! mein Gott,* strigă neamţul şi, fără s'as-

www.dacoromanica.ro

culte ce-i mai spuneam, şi-a luat geanta şi băţul şi s'a pornit neamţul ca o săgeată.

. . . . . .

— „Vorbă de pomană la moşneagul acesta", îmi zise ispravnicul, după ce ieşi bătrânul boier. Aşa are el obiceiu să tot spună la secături.

Nu eram cu totul de părerea domnului ispravnic... dar starea mea de osândit politic nu mă ierta să am păreri deosebite. Dădui dar din cap cu un zâmbet de învoire, şi cu capul plin ca o baniţă de aceste povestiri, mă dusei să mă culc...

Seara de azi şi patul de ieri vor rămânea ca amintiri plăcute.

1 Martie. — E ziua plecării... Dejunăm în pripă. Ispravnicul mai dă ceva porunci şi ne pornim însoţiţi de patru cazaci... In dreapta şi în stânga norodul cu căciula în mână se 'nchină la noi... când zic *noi*... înţeleg pe ispravnic şi nici pe dânsul, ci pe cazacii noştri, sau mai bine tot sgomotul ce făceam. Din zi de dimineaţă vremea e frumoasă, dar tam ger!... Trage un vânt rece, de ustură... Eu mulţămesc în mine d-lui Catargiu pentru blana sa şi ispravnicul mulţămeşte ursului în care e'nvelit..., cu dânsul el cuprinde mai toată trăsura... Eu mă strâncesc într'un colţişor, fără d'a cârcni... Crivăţul suflă aspru din partea munţilor, ale căror culmi se văd albind de omăt... Drumul ne duce prin nişte câmpii ce par pustii, niciun copaciu, nicio casă; ici şi colea nişte pârâiaşe, ce le trecem fără pod, nişte căsuţe sărăcăcioase; pretutindeni o privelişte de pustietate şi un ce jalnic... Poate că starea mea îmi arată toate într'astfel. P'alocurea în câmpie, mai ales lângă vaduri, se zăresc nişte cârcime ticăloase, de-o înfăţişare îndoielnică, din ale căror ceardace, în dalbele zile ale verii, ochesc tâlharii pe călător şi râd, pitiţi la umbră, de oamenii stăpânirii... căci aici e ţara tâlharilor, şerpuită de pâ-

www.dacoromanica.ro

raie, scăldată de Putna şi de Siret, aşa de mult lăudate în *cântecele bătrâneşti;* adăpostită sub plaiurile cu poteci ascunse şi cu colnici nerăzbătute, în dreapta sunt poalele munţilor care'ncing ţara Vrancei, acea vatră de oameni îndrăzneţi, cu obiceiuri patriarhale păstrate dela străbuni, care de veacuri au păzit ţara de Unguri şi neatârnarea lor de boierii pământeni... Dincoace pe coasta aceea, stearpă azi, mâne, la vară, se vor înălţa mii de viţe, mândria ţării şi'mbilşugarea locului, căci aci se chiamă că sunt Odobeştii. Vinul bun dela podgorie, vecinătatea âmbelor hotare, muntenesc şi unguresc, blândeţea şi starea umilită a ţăranului, avuţiile pământului, toate adunate la un loc au făcut ca câmpia Putnei să fie cuibul vestit al hoţilor. Toţi tâlharii cei mari s'au cutrierat pe aci... aci au voinicit Voicu şi tovarăşii lui... de abia un sfert de ceas d'aici e locul unde s'a dat prins după o zi de luptă crâncenă; alături de mine stă chiar acela care povăţuia[1] pe biruitorii lui. Pe dată ce vezi malurile Siretului, ţărmurii Putnei, înfăţişarea câmpiei şi a muntelui, te pătrunzi lesne despre mişcarea ce ele dau acestor locuitori, în veci pribegi şi răsipiţi... Infăţişarea cârcimilor îţi spune de sineşi tot ce s'a petrecut în ele şi ce are să se mai petreacă; parcă se şi aud chiotele beţiei, înjurăturile tâlharilor, râsul lor grosolan şi văietările bieţilor împilaţi... Ş'apoi, spre a vă desăvârşi priveliştea, în laturile drumului mare, pe aproape de sate, se vede înălţându-se din ţărână fumul unor colibe, care şi acele sunt cârcime de altă fire... Printre locuitorii locului s'au amestecat o mulţime de sârbi, de bulgari cu feţe mohorîte, care nu se ştie de unde vin şi nu se ştie cum îi chiamă... Iată-mă sosit, după ce am trecut Putna, la un sat slut şi jigărit, ce-i

1 comanda.

www.dacoromanica.ro

zice Gârlile, şi unde s'a petrecut mai deunăzi un groaznic măcel. Pana se scârbeşte a povesti asemenea uricioase cruzimi; casa pătimaşului e spartă şi bortită!... Un sârb cu nevasta, cu moşul şi cu un copil al său, au fost măcelăriţi... Făptuitorii sunt la isprăvnicie şi tăgăduesc... să trecem înainte!

Vântul tot suflă tare, noi trecem Şuşiţa, un pârâu, a căria obârşie e depărtată cu un ceas de locul ce-mi este hotărît... Cat la el ca să-i prinz cunoştinţa şi, după apele-i repezi şi tulburate, după prundişul din matca lui, nu-mi lasă îndoială că e fecior de munte... Atât de mult cat la dânsul, încât nici bag în seamă c'am părăsit câmpia şi că ne oprim la gura unei văi, prin care Şuşiţa iese în dreptul Panciului... Apoi iar luăm Şuşiţa în sus, pe o cale ce s'ar numi mai bine chiar patul pârâului.... Alături unul cu altul vin satele Varniţa şi Verzii, sat răzăşesc... P'aci's locuitori mulţi... Apa prin care îmblăm sapă muntele după placu-i, răsleţindu-se şi îngustându-se, despicând văi răsfăţate şi restrângându-se deodată în maluri... Din nenorocire pe cer plutesc nori posomoriţi; viscolul ne vine de pre culmea munţilór şi în dreptul Răcoasei omătul pică cu fulgi îndesaţi; noaptea se apropie; zăpada întunecă cerul; trăsura abia se mişcă; vântul răstoarnă pe surugii. Copacii se acopăr cu alb. Şuşiţa mugeşte cu jale. Adevărată zi de exil!.. Ispravnicul înjură, iar eu scot capul din trăsură afară şi râd văzând cum pică omătul şi cum se zugrăvesc pe cer crestele munţilor; răsuflu aerul şi mă grăbesc a mă împrieteni cu locurile ce mă vor găzdui.

Era noaptea adâncă, când ajunserăm la Câmpuri, unde se'ncep adevăraţii munţi... Vremea era tot rea... ar fi fost cu primejdie a înainta... şi Moldovenaşul meu de ispravnic n'avea pentru ce-şi primejdui pielea... Stăm acolo de cinăm şi ispravnicul

www.dacoromanica.ro

trimite de ştire egumenului mânăstirii, care e depărtată de un ceas; iar eu încep exilul dormind pe un pat fără pernă, fără saltea, fără oghial...[1] Aci se'ncep zilele mele de 'ncercare şi cu toate acestea am dormit până s'a făcut a doua zi, ziuă mare şi luminoasă.

2 *Martie.* — Egumenul soseşte călare... Priveşte-l la faţă şi'ntreabă-l de vieaţă!... El vine în odaie cu o pipă nemţească în gură şi ne dă ziua bună şuguind... La urmă vin formalităţile: Ispravnicul mă trădă[2] lui, precum mă primise dela escorta mea din Iaşi... sub luare de adeverinţă. Acum nu mă mai poate pierde şi, dacă s'o întâmpla una ca aceasta, are cu ce mă reclama. Se citeşte ofisul domnesc, care zice: „Să se închidă Alecu Russo, ca un răsvrătitor al orânduielii publice din ţara sa; să se privegheze zi şi noapte de către doi jandarmi destoinici şi nemitarnici[3], să se ţie la cea mai aspră opreală, fără a i se da de scris sau a primi el scrisori, şi a se aşeza pe hrană de fasole şi pe canon de rugăciuni, spre a-şi veni la pocăinţă şi la ispăşania păcatelor".

Mă uit cu jind la d. ispravnic, care se'ntoarce acasă la d-lui, şi, împreună cu noul meu temnicer, apuc calea închisorii. Şi calea şi vremea merg tot stricându-se din ce în ce mai mult... Suntem în zilele *Babelor,* adică nouă zile d'arândul are să fie şi frumos şi urît, are să plouă, să ningă şi să bată vântul, şi din când în când soarele se va arăta rânjind cu razele sale... Sosim pe omăt... în preajmă-mi văd numai brazi şi stânci... locul îmi pare întristător. Îndată dar mă şi duc de mă culc... seara la cină mă trezesc... dar numai decât adorm din nou, fără de a căta împregiur.

1 plapomă.
2 dete.
3 care nu iau mită.

www.dacoromanica.ro

3 Martie. — Vremea e pe schimbare. Deşi e vânt şi omăt, mă strecor p'afară... priveliştea nu e veselitoare; satul stă în fundul unei văi scobite de apa Şuşiţei... casele nu se văd, dar fumul din ogeacuri stă chezaş pentru ele... schitul, deşi mai înălţat decât satul, stă rezemat de nişte munţi, care cu păduri, care despuiaţi... unii parcă sunt bolnavi... N'am nicio carte şi mi-i tare urît!... Temnicerul meu se porneşte mâine... cat pe fereastra odăii mele... şi văd chiliile mănăstirii şi biserica... Se face o îngropăciune. Totul aci e trist.

Nu ştiu de ce sunt tot posomorît. In zadar îmi tot povesteşte părintele la istorii; mi-e urît. Au venit ceva vizite; mi-e urît. Mi-i urît chiar de a scrie... Altădată vă voiu povesti istoriile părintelui şi obrazele vizitatorilor mei.

5 Martie. — Mă aflu cu totul singur... De urît spun să-mi aducă din biserică o carte, pe care în zadar o răsfoiesc, fără de a putea citi un moment pe dânsa... Trag tutun şi mănânc de patru ori pe zi... Imi spun că sunt două ceasuri turceşti şi eu am şi mâncat de seară... Mă culc... dar de dormit nu-i nădejde; în zadar cat de un ceas a îmblânzi pe Morfeu... Aud sgomot... mă scol; un trimis dela Focşani îmi aduce rufe şi straie... Mă pun iarăşi în pat, ca să citesc...

6 Martie. — Şi să nu cred în semne! Aseară, până să nu vie trimisul dela Focşani, feştila lumânării de seu trosnea şi eu ziceam în mine: „A să vie cineva; de n'ar fi hoţii; ştiu c'ar păţi-o, sărmanii; un biet exilat! ce mai pomană!" Dar n'am vreme să scriu... citesc, căci mi-au venit şase broşure şi un Théophile Gautier... sunt bogat!

7 Martie. — Timpul e întunecat, dar gata pe schimbare... Ies în pridvor... aerul e primăvăratec şi se aude cântând în pădure... Cat la munţii ai căror brazi i-am şi numărat, şi visez a câmpie...

www.dacoromanica.ro

Mă 'ntorc în odaie şi mă pun la fereastră... Iată biserica; schitul şi biserica sunt zidite de Matei Vodă Basarab... Au spoit acum din nou vechia biserică... e simplă, de un stil ce nu-i poţi zice nici într'un fel... Este şi o pisanie[1] veche de când cu clădirea... dar e slavonească... Din slavoneşte ştiu numai două vorbe ruseşti, şi alte două leşeşti, şi acelea sunt pentru trebuinţele mele particulare, de aceea nu mă pot îndeletnici cu citirea pisaniei...

Un slujitor al schitului sosi acum dela Caşin[2], patru ceasuri de-aci... zice că sunt acolo trei boieri puşi sub pază satului; douăzeci de săteni îi păzesc pe rând, strejuind câte doi, zi şi noapte la uşa lor. Pricepui îndată cine are să fie. Aceasta dovedeşte că ispravnicul de Bacău, pe care-l cunoaştem toţi, a luat lucrurile serios şi că a dat acelor boieri o însemnătate pe care ei, sărmanii, desigur n'o merită[3].

Această poveste mi-a adus aminte pozna din săptămâna trecută, pe care o şi uitasem şi acum stau de mă gândesc la două lucruri... Mai întâi la cursa întinsă de d-nii miniştri, în care d. aga m'a tras cu aşa multă dibăcie...; a fost o adevărată *comedie de părete*... Păcat însă că se cam da de gol marafetul comedianţilor... Se zice că oamenii răi sunt bănuitori... apoi, zău, nu-s om rău, căci n'am bănuit nimic... Apoi iar mă gândesc la purtarea domnilor actori sau artişti şi nu mă pot domiri cum nişte oameni, care de atâtea ori au rostit atâtea frumoase maxime şi învăţături presărate prin drame, comedii, tragedii şi vodeviluri, n'au mai multă inimă şi n'au înţeles că li se cuvenea a fi cât mai mândri, căci orişicum tot li s'ar fi întâmplat ceea ce au

1 inscripţie.

2 în original greşit Caşău.

3 E vorba probabil de actorii care jucaseră în piesa lui Russo şi care fuseseră închişi la mânăstirea Caşin.

www.dacoromanica.ro

păţit, şi că *cu* sau *fără* hârţia ce au iscălit aşa de mârşăveşte, ei tot erau să fie exilaţi. Sărmani nepricepuţi, care n'au înţeles că, în toată această istorie, numai eu eram pe d'asupra, ca *fuiorul popii,* şi că n'am fost, biet, decât prilejul de a li se răsplăti pentru trebile de mai nainte; în sfârşit că, dacă n'aş fi ieşit eu la maidan, s'ar fi găsit vreun alt cuvânt[1] oarecare. Stăpânirea voia cu tot dinadinsul a se juca cu dânşii *d'a ascunsele.* (Pricepeţi cuvântul cum vă va tăia capul!) Înţelepciunea turcească, după cum îmi spunea mai deunăzi temnicerul meu, zice aşa: „Stăpânirea goneşte iepurele cu carul cu boi şi-l prinde..." Parabolă orientală de însemnat!...

Paznicul meu cel mare, adică ispravnicul din Focşani, nu mă uită... chiar acum îmi trimise tutun şi câteva rânduri prea drăgăstoase.

8 Martie. — Vremea e minunată. Baba a 'ntinerit... ea ne zâmbeşte, dar tot i se cam vede ştirbenia... Adineauri stătui faţă la prânzul slujitorilor mânăstirii şi al lucrătorilor, afară la aer.... Am mântuit cărţile ce mi-au venit dela Iaşi; era un volum în şase broşuri al *Magazinului istoric pentru Dacia,* tipărit în Ţara Muntenească... N'am ce spune despre publicaţie şi despre scopul ei... e frumos, e mare, e folositor. E multă simplitate în cronica lui Constantin Căpitannul, multe muşcări împotriva Moldovenilor; dar e ieftin la vorbă şi tare ostenitor; nu plăteşte cât Miron şi alţii. Am citit foarte mult osebitele bucăţi datorite redactorilor şi m'am unit cu părerile lor, cu privirile lor istorice; dar această citire a lăsat în mine o întipărire rea... iat-o: Peste zece de ani n'are să mai fie *limbă românească;* vom avea românească italienizată, franţozită şi nimic mai mult... De mult ce voiesc a curăţi limba, a o îmbogăţi şi a o apropia de izvorul ei, s'a format o altă limbă, pe care ţara n'o 'nţelege şi nu o va 'n-

1 motiv.

www.dacoromanica.ro

ţelege pe veci... Pricep ca Francezii să-şi fi alcătuit o limbă din latineasca stricată şi din idiomele galice, germanice, celtice şi altele; dar n'aş pricepe ca cineva să se apuce a strica acum limba franceză. De e vorba să priimim ziceri şi termeni care să înlocuiască pe cele ce ne lipsesc, sau care sunt de baştină slavonă, atunci luaţi cel puţin rădăcinile latine şi daţi-le o înfăţişare românească.

Răsfoind pe Théophile Gautier, am dat peste faţa 75, ediţia din Bruxella, unde zice: „un couvent est un monde, etc..." Dau iertăciune lui Gautier, căci nu cunoaşte Soveja... şi mai ales fiindcă nu ştie ce va să zică a fi la Soveja fără de voia-ţi... In Franţa se exilează numai dinastiile şi miniştrii... Când eşti exilat, chiar raiul ţi-ar părea iad... n'ai şedea într'însul sub zăvor, nici trei zile... Tocmai despre aceasta părintele Acati îmi povesti, până să nu plece, următoarea istorie:

„In oarecare ţară, al cărei nume istoria nu-l spune, trăia un om bogat, care, ca toţi bogaţii, murea de urît. Intr'o zi, sătul de huet, de politică, de clevetiri, de petreceri şi de adunări, el hotărî să-şi schimbe traiul, şi 'ndată se şi închise în casă, fără ca să mai pună piciorul afară, fără ca să poftească pe nimeni la masă la dânsul, fără ca să mai vadă vreun om pe lume. Schimbarea păru tuturor ciudată, toţi în toate părţile nu vorbeau decât de aceasta, şi oraşul fiind mic şi lumea dintr'însul mult vorbitoare, ştirea ajunsese până la urechile domnului, craiului, împăratului, sultanului, sau cum îi va fi zicând fericitului muritor, care muştruluia acea frumoasă ţară. Istoria îi păru şi lui ciudată şi, spre a se încredinţa însuşi mai bine, el trimise către *ipochimenul* nostru un adiotant al său, poftindu-l ca să vie să prânzească cu Inălţimea sa. El însă răspunse că roagă pe Măria Sa să-l ierte, fiindcă nu-i stă prin putinţă a ieşi din casă afară. A doua poftire,

www.dacoromanica.ro

a treia poftire şi acelaşi răspuns... Invederat se simţea că stăruinţa lui era îndărătnică, mai ales că şi ţinea acum de trei săptămâni. E însă cunoscut că, dacă supuşii au uneori stăruinţă, apoi şi domnitorii au voinţă şi — ce e mai mult — au putinţă de a-şi îndeplini voinţele. Aşa şi prinţul despre care vorbim, supărat peste măsură de aşa nesupunere, îşi aşternu într'o zi voinţa într'un luminat ofis, prin care poruncea să se pună la popreală omul care nu priimise cinstea de a ospăta cu Măria Sa şi să-l ţină închis în casă, neiertându-i câtuşi de puţin a ieşi afară. Un ministru, un agă sau un adiotant — nu se spune lămurit care din toţi — fu însărcinat să-i facă cunoscut luminata poruncă şi să-l ţină sub pază. Dar îndată ce citi ofisul, boierul nostru îşi trânti căciula în cap şi cu mânile în şolduri începu să strige: „Ce va să zică!... Ba, ia, acum am să ies... „nu voiu să stau acasă cu d'a-sila... Ce am stricat „eu, rogu-te?... Iacă voiu să mă primblu în ciuda „tuturor.... Măria Sa împăratul n'are dreptul să „orânduiască aşa de şineşi, fără judecată... Ce, „adică legi noi nu mai avem în ţară?" Şi ieşi să se primble.

Las la chibzuirea fiecăruia morala ce izvorăşte dintr'aceasta.

9 Martie. — Sunt bolnav. Către seară primesc o mulţime de vizite, adică pe untrofiţer[1], pe un vameş ciung şi trei cucoane: una e o mătuşă groasă, ce se crede încă tânără şi face nazuri, are în creştet un pieptene, deşi e cu părul sburlit; poartă rochie neagră, care a fost de mătase, şi un şal, iar negru. Cealaltă e munteancă; nu-i slută, dar e sulimenită şi înzorzonată şi târăşte după sine o manteluţă ce pare a fi fost de drap-de-dame. A treia, îmbrăcată cu straie jumătate vechi şi jumătate nouă, înfăţişează curat chipul acelei frumoase şi puternice denumiri

1 subofiţer.

www.dacoromanica.ro

româneşti ce aseamănă pe femeia slută cu *ciuma*... Ele vorbesc mult despre locurile de pe aci... se plâng că nu pot găsi slugi. Se vede că oamenii locului nu vor să slujească pe *ciocoi;* iată cuvântul pentru care aceştia îi numesc *proşti;* eu, dimpotrivă, îi cred, pentru aceea, oamenii sdraveni. D'aci în sus se începe a se găsi sămânţă de adevăraţi oameni, pre cât a mai rămas în poporul moldovinesc.

10 Martie. — Azi am făcut chef şi veselie!... Aşa se şi cuvenea, azi e Duminică... în ziua Domnului toată fiinţa cată să se veselească... chiar şi exilaţii.

Dimineaţa am ieşit în cerdac, ca să s'arunc o privire... timpul era frumos şi ascultam cu plăcere cântecul cocoşului, colo în sat. Deodată, aproape de mine, aud plânsete şi văietări şi zăresc la picioarele mele într'o ogradă, care este totdeodată loc de păşune al cailor, livede de pruni şi cimitir, vreo douăsprezece muieri stând în picioare pe nişte morminte şi bocindu-se cu foc. Aşa e obiceiul la ţară; vreo două săptămâni după moartea bărbatului, copilului sau vreunei rude, muierile vin pe toată ziua şi la orice vreme să plângă pe mormânt... Am intrat în odaie, ca să nu mai aud văietări, şi mi-am adus aminte de o descriere, cam în felul acesta, în *Cel din urmă Mohican* de Cooper.

Am petrecut dimineaţa ascultând cântecele olteneşti ale lăutarilor din sat... i-am încercat pe toţi cu luare aminte. Mâne au să vie să-mi povestească toate mai cu amănuntul.

Iată programa concertului. Variaţii pe fluier, improvizate de un concertant al locului. E un mândru voinic din acel soiu de oameni ce se numesc *mocani,* adică oameni dela munte şi care par a face oarecare deosebire între neamul lor şi al oamenilor dela câmp. Graiul lui, ce nu e moldovinesc, nu-i nici

www.dacoromanica.ro

muntenesc, ci e apăsat şi se aduce cu al Ardelenilor. El cântă tot felul de cântice, şi *moldoveneşti* şi *mocăneşti* şi *ardeleneşti* şi în sfârşit ştie a o întoarce şi pe struna acelei poeme aşa de simple şi nevinovate, aşa de dulci şi pline de dor şi duioşie, ce se chiamă *doina!* Iată şi povestea ei pe scurt:

Era odată un cioban, care albise păscând oile la munte şi cu mult chin şi nevoie îşi agonisise vreo douăzeci de oiţe şi tot pe atâtea capre, pe care le păştea zi şi noapte păzindu-le cu acea îngrijire ce poartă, biet, creştinul, bunului căpătat cu sudoarea frunţii sale. El le mâna în livezile cele mai mănoase, le adăpa la izvoarele cele mai limpezi, şi pe când turma păştea şi se adăpa, el cânta cu fluierul". Aci mocanul se opreşte din povestire şi cântă din fluier un cântec cu viers alene şi prelungit; apoi iar începe:

„Intr'o zi, măre, obosit de îmblet şi de nevoi, ciobanul mi se culcă sub un copaciu şi adoarme de somn adânc şi doarme dus, încât nici că bagă 'n seamă când turma lui, păscând iarbă pe ici şi colea, se pribegeşte în râpe depărtate. Trece pe acolea un creştin şi văzând pe cioban că doarme singur şi sforăe la soare, îl trezeşte din somn... Mai întâi el cată să-şi vază turma; apoi pune mâna pe fluier şi, plin de jale, cântă un cântec de dor ardelenesc. (Aci povestitorul cântă iarăşi). După aceea se scoală ciobanul şi privind în toate părţile, ca să-şi zărească oiţele, el zice aşa în sineşi: „Bun e Dumnezeu!... El mi le-a dăruit, el o să mi le înapoiască, ori o să-mi dea altele la loc!" Şi apoi iar s'apucă de cântat, îmblând cam obidit pe cărări pustii". (Mocanul cântă iarăşi, şi râdea voinicul, povestindu-mi acestea). Deodată se pare că-şi zăreşte pe un munte oile şi caprele şi dă zor să le ajungă cântând din fluier un cântec de dans: iac'aşa. (Aci cântă vesel povestitorul meu). „Da, dar degeaba,

www.dacoromanica.ro

căci era numai o nălucă; nu fusese nici oi, nici capre, ci numai stâncile de piatră care albeau şi roşeau la soare..." Acum iar se tângueşte şi iar cântă cu dor (aşa face şi mocanul), până când soseşte pe muchia unui munte şi de acolo, într'o râpă depărtată, zăreşte oile păscând. Atunci ciobanul cântă vesel din fluier şi se pune pe danţ.

Povestitorul nu juca, dar p'aci, p'aci, căci degetele-i se'ncordau pe fluier cu iuţeală şi coatele lui se săltau după mişcarea răpide şi sărită a cânticului.

Finalul programei. Vătaful părintelui Acati intră în odaie, ţiind în mână o piatră, ce se cunoştea a fi marmoră neagră; pare a fi frântă dintr'o lespede. Il întreb dacă mi-a adus-o ca s'o mănânc de prânz, iar el îmi răspunde râzând:

— „Ba nu! Dar această piatră are şi ea o istorie a ei." — „Ce spui frate!" zic eu, „dacă e aşa, aprinde-mi un ciubuc şi până atunci eu o să mă aşez pe sofa, ca să-ţi ascult istoria". Iat-o şi pe aceasta:

„Era odată, nu ţin minte când, un om de-i zicea Bucur" (vezi întâia broşură a Magazinului istoric pentru Dacia, faţa 32), „şi el era craiu peste plaiu şi peste câmpie; el îşi alese adăpost pe muntele de colea, care pe atunci era acoperit cu păduri şi despre care v'am spus mai deunăzi că pare a fi bolnav... Acest munte e astăzi hotarul între Soveja şi o altă mânăstire ce-i zice Vizantea. Spre mai multă înlesnire, el îşi făcuse umbrar din doi copaci apropiaţi, care ieşeau din aceeaşi tulpină — cum zice Românul — ca doi fraţi dintr'o mamă; — d'acolo el pândea ziua pe călători şi noaptea acolo se odihnea... Peste sute de ani după aceea, când copacii ajunseră de se putreziră şi căzură, nişte ciobani găsiră într'o zi, la rădăcina lui, un iatagan minunat, dar cam ştirbit pe alocurea. Iataganul se făcu nevăzut... dar de atunci oamenii tot deteră bănuială de vreo comoară... Sunt acum vreo doisprezece ani,

www.dacoromanica.ro

stăpânirea aflând despre vorba ce mergea în partea locului, sculă toate satele megieşe şi, după spusa vorbei vechi, începură a cerceta fără niciun spor. Ba încă au şi mutat matca unui pârâu, zicând că este o poartă ascunsă sub apă şi altele multe de-alde acestea. Trei luni d'arândul au muncit oamenii p'aci de geaba şi abia atunci se lăsară...

„Dar lăcomia de comoară e mare... Acum un an, nişte locuitori d'aici începură iarăşi a săpa într'altă parte şi deteră peste o lespede mare de piatră; ei înfipseră, între piatră şi pământul de dedesubt, nişte taraci şi vrură s'o ridice; dar din nenorocire, pământul se cufundă; o bucăţică din piatră se rupse şi lespedea căzu iar la loc... Călugării dela Vizantea, aflând de iscodirile ce se făceau pe pământul lor, se 'mpotriviră şi acum stau toţi la îndoială dacă această bucată de piatră, ce s'a adus d'acolo, e frântă dintr'o lespede care acoperea haznaua[1] sau dintr'o stâncă fără niciun preţ".

11 Martie. — Toată noaptea a bătut un vânt groaznic; drept mângâiere îmi spun că nu e nimic pe lângă val-vârtejul ce se obişnuieşte pe aci. Nu mă trezisem bine, când un alt lăutar veni să mă cinstească în pat cu un nou concert de fluier. Intrarea se plăteşte cu un zwanţig.[2]

Ziua se petrece tare încet, dar până'n sfârşit se petrece.

22 *Martie.* — E foarte dimineaţă, am fost în biserică să ascult slujba. Biserica e mică, goală şi prefăcută mai în totul din nou... din vechia clădire au rămas numai lespezile de pe jos şi pisânia de care am mai vorbit... Înăuntru am găsit numai pe slujitorii bisericii şi pe o babă.

Am luat din biserică două volume; le-am răsfoit, fără de a le citi. Iată ce sunt: unul e o carte, pe

1 comoara.
2 sfanţ, monedă austriacă.

www.dacoromanica.ro

care o recomand ca monument de artă şi de naivitate; ai zice că e scrisă şi tipărită prin veacul de mijloc, pe când se jucau pe scenă *taine* sau *misteruri:*

Oglinda omului celui din lăuntru, întru care fieştecarele pre sine se vede, cunoaşte starea sufletului său şi după aceea poate iconomisi îndreptarea sa, pusă înainte în 10 figuri cu arătarea lor...

Tălmăcită din cea rusească în sfânta monastire Neamţul şi tipărită cu blagoslovenia pre sfinţitului mitropolit al Sucevei şi al Moldovei kirio kir Veniamin. Prin osârdia pre cuviosului arhimandrit şi stareţ al sfintelor monastiri Neamţului şi Săcului, kir Dometian, în sfânta mănăstire Neamţul 1833, de shimonahul Isaia tipograful.

Nu mi-e cu putinţă a trage aci câte ceva din acea carte şi mai ales a descrie figurile; de curioase ce sunt, trebue să le vază omul. Pe scoarţa din năuntru se află numele stăpânului cărţii şi la sfârşit stă următoarea însemnare: *„Să fie ştiut că la 1840 Genar 25 au fulgerat şi tunat".*

Primii scrisori dela Iaşi. Ştiri rele... După amiază m'am aşezat în cerdac, ca să-mi sorb cafeaua... Era vreme frumoasă... In curte, un stol de porumbiţe, albe ca zăpada, se giugiuleau şi se jucau; găinile sgâriau pământul; cocoşii se băteau, lucrătorii lucrau cu stăruinţă. La doi paşi, în biserică e slujbă; vreo câteva fete din sat intră în biserică şi eu ascult cântarea bisericească, ce se cântă acolo, de sunt acum două sute de ani... Auziţi, eu conspiratorul, cu ce mă îndeletnicesc!... Când Basarab aşează cea dintâi piatră la clădirea sa, oare bănuia el că într'o zi unul din strănepoţii săi va exila aci pe unul din strănepoţii supuşilor săi? E ceva jalnic în monotonia cântării bisericeşti; ai zice o veşnică plângere, o durere adâncă ce nu mai are putere de a scoate un strigăt tare.

www.dacoromanica.ro

1 Aprilie. — Vremea e rece; s'ar crede că vine iarna înapoi. Către seară vin doi oameni dela Caşin[1] cu vestea că închişii de acolo au fost sloboziţi; îndată au şi sburat. Trebuia să mă aştept şi eu la ceva asemeni, după cele coprinse în cea din urmă scrisoare a ispravnicului din Focşani, care mi-a dat de ştire că va veni în curând să mă vază.

2 Aprilie. — Până la una ca aceasta, adică până să-mi vie voia de a fugi de aici, eu răsfoiesc vieţile sfinţilor. Iată titlul cărţii:

Kiriacodromion sau învăţătoare care are întru ie cazanie la toate duminicile preste an, şi la praznice domneşti şi la sfinţii cei numiţi acum, întru acesta chip tipărit şi diortosit mai luminat în limba rumânească. Intru întâiul an al cei de Dumnezeu înălţatei domnii prea luminatului şi înălţatului domn nostru Io Kostantin Nicolai Voevod.

Apoi vine binecuvântarea mitropolitului şi leatul dela 1732, la Bucureşti.

In capul precuvântării se află versuri în lauda Domnului:

Stihuri politici asupra stemii preluminatului, slăvitului şi blagoslovitului domn Io Constantin Voevod.

Straşnic şi înfricoşat sămn ce s'au arătat.
Marelui Constantin creştinului împărat,
O cruce de stele pe cer închipuită,
Asupra vrăjmaşilor arme nebiruite,
Cu slove prejur scrisă în limba românească,
Pre toţii protivnicii săi să-i biruiască,
Acuma şi corbul în pecete e arătat
Domnului încă tr'această dată,
Dându-i lui şi putere cu nădejde plină,
Ţara să stăpânească, că-i dă viţă bună.

Armele Ţării Româneşti sunt coprinse între ver-

1 în original Caşău.

www.dacoromanica.ro

suri şi titlul închinării. Precuvântarea, care începe iarăşi cu titluri şi laude în cinstea domnului Ungro-Vlahiei, pomeneşte de Seneca şi de alţi filosofi. Pe scoarţă se citeşte următoarea naivitate: *„Acest Kiriacodromion este a sf. mn. Soveja şi cine să va ispiti să o fure să fie blestemat şi afurisit de toţi. 1840 Mart. în 15".*

3 Aprilie. — Nimic... Nu mi-e bine.

4 Aprilie. — Mă trezeşte un trimis cu ştiri. Libertatea îmi vine călare în persoana privighetorului[1] şi a doi cazaci. Am lăsat plecarea pe mâne.

Am făcut vizita-mi din urmă la biserică; e plină de lume, căci suntem în săptămâna mare; biserica e săracă, despuiată; câteva lumânărele abia o luminează; dar cei ce sunt într'însa sunt cu credinţă adevărată.

Aşa dar pe mâne! Tot nu mi-a fost aşa tare urît!

---

1 administrator de plasă.

www.dacoromanica.ro

O pagină din „SOVEJA", cu text românesc (vechiu) și francez, (*Ms. 311*, fila 162 din biblioteca Academiei Române).

Les armes de la Valachie sont entourées entre les vers
de la tête de cheval —

Le premier commence de nouveau avec titre et honneurs
à l'honneur de Prince Bonaparte — Valaque par son ancienne
origine et les philosophes — Sur la relevée on lit entre
autres affiches: Proposant cette à Ch.t M.te Colonne à fin
ce le ignobi ou Epée ce Cte. Abstraction à approuver de Ch.t
1848 Mess. f 15 —
à l'Eveché de Bonaparte —
le 4 Mars Je me rends avec un agent et des chevaux,
la liberté m'envoie à cheval de la personne du sous préfet
et de deux cosaques — J'ai remis à demain le départ.

www.dacoromanica.ro

Ştraşnic şi înfricoşat sămn ce s'au arătat
Marelui Costantin creştinului împărat,
O cruce de stele pre ceru închipuită,
Asupra vrăjmaşilor arme nebiruită,
Cu slove prejur scrisă limba râmlenească,
Pre toţi protivnicii săi ca să-i biruiască,
Acum şi corbul în pecete e arătatu,
Domnului Constantin încă tr'această dată.
Dându-i lui şi putere cu nădejde plină,
Ţara să stăpânească că-i de viţă bună.

Les armes de la Valachie sont intercalées entre les vers et le titre dédicatoire.

La préface commence de nouveau avec titres et louanges à l'honneur du Prince Hongro-Valaque et cite Sénèque et les philosophes. Sur la reliure on lit cette naïveté: Acest chiriacodromion este a Sf. măn. Soveja şi cine să va ispiti să-l fure să fie blestemat şi aforisit de toţi sfînţii. 1840 Mart în 15.

Le 4 Mars. Je me réveille avec un exprés et des messages. La liberté m'arrive à cheval dans la personne du soupréfet et de deux cosaques. J'ai remis à demain le départ.

www.dacoromanica.ro

PALATUL LUI DUCA-VODĂ

lui V. Alecsandri
Maiu, 1842.

Amice, îţi scriu dintr'o ruină care odinioară a fost palat domnesc; de pe o înălţime unde odinioară veghiau cete de ostaşi viteji, ţintind ochii în calea Tătarilor, şi unde astăzi se îngraşă dormind câţiva călugări în compania buhnelor. Am venit să vizitez palatul lui Duca-Vodă în Cetăţue, şi iată ce-am găsit:

Acest fost palat, râdicat spre partea zidului din faţă cu Iaşii, este întreg de piatră cu bolţi de cărămidă. El nu întruneşte proporţiile arhitecturale care dau unei clădiri aspectul de monument, dar posedă un ce misterios care spune multe imaginaţiei. Ferestrele, prea mici, sunt împrăştiate fără nicio simetrie pe faţada lui, însă pe timpul luptelor, atunci când Românul era totdeauna cu zilele în mână, locuinţele aveau nevoie mai mult de metereze, decât de ferestre largi.

Înălţimea lui e ca de două rânduri, dar numai unul, adică cel de sus, apare ochilor, căci partea mijlocie cuprinde tainiţe întunecoase, iar sub acestă vin beciuri săpate în pământ. O scară de vreo 12 lespezi, strâmtă şi lipită de păretele din afară a palatului, duce pe un balcon mic, sub care se deschide uşa beciurilor.

Pe acest balcon de piatră o altă uşă, rotundă, îngustă şi scurtă, dă pas în o tindă boltită, pardosită cu cărămizi exagonale, şi luminată prin o fereastră din fund. In dreapta şi în stânga tindei,

www.dacoromanica.ro

două uşi dau intrare în două mici apartamenturi: cel din stânga cuprinde o sală destul de mare cu trei ferestre spre ogradă, boltită şi pardosită cu cărămizi. In unghiul de-a stânga, cum intri, se vede locul unei sobe ce s'a dărâmat. Acea sală servea pentru primiri şi sfaturi; ea comunică cu o cameră luminată prin 2 ferestre, tot despre ogradă, aseminea boltită şi pardosită cu lespezi de cărămidă. In unghiul din fund, în dreapta, se vede o uşă mică ce, se crede, că ar fi comunicat prin o scăricică săpată în zid cu tainiţele de desubt.

Celălalt apartament, din dreapta tindei, se compune iarăşi de două camere, însă mai mici. Cea dintâi are două ferestre spre ogradă, boltă şi pardoseală de cărămizi. In unghiul de-a-dreapta uşii se găseşte încă o sobă ce samănă cu vetrele ţărăneşti, deşi mai bine lucrată, mai elegantă şi mai ridicată. A doua cameră, numită *Odaia lui Vodă,* primeşte lumina din partea oraşului Iaşii. Pe pereţi apar nişte flori roşii zugrăvite cu puţină artă; însă aceste vestigiuri[1] arată că apartamenturile au fost acoperite cu frescuri, peste care s'a lăţit mai în urmă varul vandalismului călugăresc.

In unghiul din fund, în dreapta camerei din fund, este o uşă foarte îngustă şi scurtă care se deschide în zidul despre ogradă. O scăricică săpată în acel zid, şi luminată numai prin o ferestuică rotundă, duce în o cameră numită *Etacul Doamnei,* şi care se găseşte sub *Odaia lui Vodă.* Acea cameră misterioasă, boltită cu piatră, puţin râdicată şi luminată prin două metereze, are în fund un soiu de scobire în zid, ce servea de vatră. Ferestrele ei privesc în partea Prutului.

Aşa dar, rândul de sus al palatului se compune din cinci camere, dintre care una tainică şi *subaşezată.*

1 urme.

www.dacoromanica.ro

Intrarea în beciuri este pe din faţă, adică din partea ogrăzii. Ele sunt săpate în pământ, boltite şi zidite de-a-curmezişul palatului, în număr de cinci sau şase, dar nu au nimic remarcabil.

Iar intrarea în tainiţe se găseşte în peretele palatului care priveşte spre oraş. O uşă mică, rotundă şi rădicată dela pământ ca de vreo doi coţi duce într'un fel de tindă îngustă, în a cărei fund se deschide o vizuine ce are multă asemănare cu un cuptor de pitărie; nivelul ei e mai rădicat decât acel al tindei. In stânga se vede o cameră boltită, tupilată, întunecoasă, în al cărei colţ, de-a-stânga, se arată o gaură prin care de abia încape omul, pentru ca să între în o altă cameră aseminea întocmai ca cea dintâi. Amândouă sunt zidite pe aceeaşi linie cu *Etacul Doamnei.* Care a fost menirea acestor tainiţe?... Las această întrebare pe seama arheologilor; eu constat numai că bolţile sunt lucrate cu multă măestrie, că forma ferestrelor este rotundă, şi că arhitectura palatului, deşi străină regulelor arhitecturale, are un sigil de originalitate, şi poate să ne facă a întrevedea în trecut soiul locuinţelor adoptate de strămoşi pe timpul periculos în care trăiau.

In pervazurile uşii balconului se cunosc încă bortele scobite în zid pentru capetele drugului ce servea a întări uşa pe dinăuntru, când era închisă noaptea; obiceiu care s'a păstrat până astăzi în casele ţărăneşti.

In *Odaia lui Vodă,* la ambele colţuri, în partea ferestrei, sunt doi stâlpişori de piatră, puţin rădicaţi, care ţineau loc de picioare pentru un pat. Asemenea se obişnueşte şi la ţărani, cu deosebire numai că stâlpii sunt de lemn.

Din dosul palatului, se găseşte o cişmea seacă, făcută în zidul ce înconjură Cetăţuia.

Poarta Cetăţuii se deschide în partea zidului ce

www.dacoromanica.ro

cată spre dealul Pietrăriei. O clopotniţă se înalţă pe dânsa, însă nu are nimic mai însemnat decât toate celelalte clopotniţe de pe la mânăstiri. In fruntea porţii, pe din afară, este săpată în piatră stema ţării: cap de zimbru, purtând o coroană pe coarne şi între coarne o stea; dedesupt o cruce şi prin prejur o inscripţie încă bine păstrată. Grăbească-se arheologii să o copieze, căci timpul macină.

In stânga porţii se înşiră nişte case mari cu două rânduri, ce par a fi mai moderne; iar de acestea se ţin un rând de case vechi, care au o sală lungăreaţă de o frumoasă arhitectură. Proporţiile sunt bine chibzuite, iar mai cu seamă bolţile, de stil gotic, sunt demne de admirat. Sub ea, se află pivniţe lungi, largi şi trainice.

In dreapta porţii, lângă zidul Cetăţuii, despre Prut, este o zidire de formă rotundă, a cărei boltă este o adevărată minune de eleganţă şi de măestrie. Lumina o primeşte pe deasupra, ca domul Panteonului. Ce păcat că acel unic cap de operă de arhitectură servă, precum se spune, de bucătărie!

Biserica se rădică mai în mijlocul ogrăzii. Ea seamănă cu biserica Goliei din Iaşi. Pe zidul din lăuntru, deasupra uşii, sunt zugrăvite portreturile lui Duca-Vodă şi a familiei sale. Domnul ţine în mâna dreaptă planul bisericii.

N. B. — Se zice că o parte din dealul Cetăţuii s'ar fi dărmat — nu ştiu când... şi că în acea dârmare ar fi dispărut şi un palat cu două rânduri... (?).

Pe zidul Cetăţuii este un foişor luminat cu trei ferestre mari, din care turistul se bucură de o minunată panoramă. Lângă acel foişor se deschide în zid o portiţă ce dă drumul afară din Cetăţue... Câte scene romantice s'ar putea clădi pe acel foişor şi acea portiţă misterioasă!...

---

www.dacoromanica.ro

Partea finală din „OFIȚERI FRANCEZI IN MOLDOVA“ (*Ms. 1178* (Kogălniceanu), fila 315 verso din biblioteca Academiei Române).

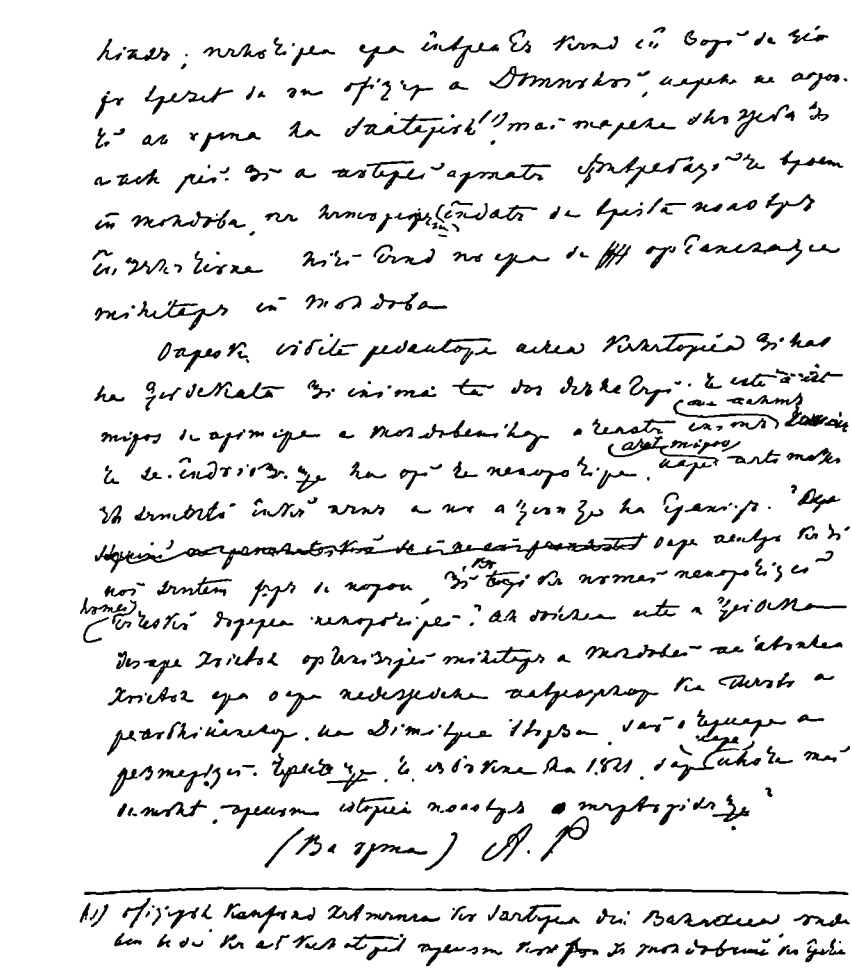

---

1) ofițerii francezi trimiși în Moldova de Bătrânul Napoleon unde au luat parte la mișcările revoluționare din Moldova în 1821

lipsă; nălucirea era întreagă, când în zori de zi fui trezit de un ofiţer al domnului, care ne poronci a-l urma la spatariul, mai marele slujbaş a poliţiei şi a puterei armată. Întrebaţi ce vroem în Moldova, ne lămurim îndată de trista noastră înşălăciune: nici gând nu era de organizaţie militară în Moldova.

Opresc, iubite redactore, aicea călătoria şi las la giudecata şi inima ta doă dislegări: Ce este acest miros de primire a Moldovenilor, această inimă pe palmă deschisă ce se înduiosăşte la orice nenorocire, acest miros care pătimaşii îl simt încă până a nu agiunge la graniţă...? Oare pentrucă şi noi suntem fără de noroc şi că numai nenorociţii lumii gâcesc durerea nenorocirii? Al doilea este a giudeca despre huietul organizării militare a Moldovei pe atuncea: huietul era oare nădejdile patrioţilor ca Tăutu, a republicanilor ca Dimitrie Sturdza sau o cercare a rezmeriţei greceşti ce izbucni la 1821, dar care cocea mai de mult, precum istoria noastră o mărturiseşte?

(Va urma) *A. R.*

www.dacoromanica.ro

[OFIŢERI FRANCEZI IN MOLDOVA]

Intovărăşiţi de doamna baroneasă D..., ofiţerii din no. 23 a *Stelei*[1], amăgiţi de un huiet răspândit că Moldova vrea a organiza o armie, porniră din Cracovia, şi după multe întâmplări, precum se întâmplă nenorociţilor fugari, neînvoiţi a se odihni în Cernăuţi mai mult decât un ceas, apucară drumul spre Moldova.

Iată din cuvânt în cuvânt călătoria lor:

După ce făcusem pe tovărăşiţa noastră a înghiţi o litră de pâne de făină de păpuşoiu, muiet într'o butelcă[2] de vin, duşi de un ţăran ce ne silisă poliţia a lua cu plată, pornirăm la nouă ceasuri seara spre a întra în Moldova. Vremea era frumoasă, dar noaptea întunecată şi *drumurile grele*. Fratele-meu da braţul baronesei mergând din apoia trăsurii; eu eram înainte cu călăuzul nostru arătându-i vârfurile pistoalelor, căci mărturisesc că cugetam că sila făcută nouă de a porni noaptea era pentru a ne prăda la graniţă. Mergeam de mai multe ceasuri de-a-lungul Prutului, picând de osteneală, când calul nostru pică în năsip. Zadarnică fu truda de a-l mai scula, calul pieri îndată. Nu ştiu în vieţa me să fi petrecut un ceas mai greu. Eram pe un drum neştiut, prin o noapte întunecată straşnică, cu un călăuz ce nu ne putea înţelege. Lucrurile noastre, vrând a rădica trăsura, fură răsturnate. Călăuzul plângea vita lui, baroneasa ţâpa cât o ţinea gura, iar frate-mio, într'o disperaţie cumplită, ocăra dre-

1 al *Stelei Dunării*, — vezi lămuriri în prefaţa acestui volum.
2 sticlă.

www.dacoromanica.ro

gătoriile austriace, care puteau încă să ne audă şi să ne tragă în vreo temniţă. Pentru mai multă nelinişte, călăuzul nostru se făcu nevăzut!! Ne hotărîm a tăbărî până în ziuă în loc: cu perinele de paiu a trăsurii, un oghial[1] în rea stare şi o prostire[2], ne îndeletniceam a face un pat, ferit de frig, pentru nenorocita noastră tovărăşiţă, când auzirăm în apropiere tropotul unor cai şi glasul a mai multor oameni. „Antona" strigai la fratele meu, „ie-ţi arma, au să ne lovească". Huietul apropiindu-să, strigai cu un glas tare şi poruncitor:

— Stai, cine e acolo!

— Un prieten şi iubitor de Franţuji, care vă vine în ajutor.

Adevărat, acesta era un boier moldovan, vorbind prea bine limba noastră, pe care călăuzul nostru fusese să-l roage a ne veni într'un agiutor în poziţia desnădujduită unde era. Boierul porunci slugilor ce îl întovărăşau de a înhăma doi cai la trăsura noastră, ne duse în casa sa, nu depărtată de drum, şi căută prin toată îngrijirea a ne face să uităm chinurile poliţiei austriace şi relele închipuiri în care ne aruncase întâmplările călătoriei noastre şi care semănau[3] a ne deschide calea în Moldova.

Mărinimosul Moldovan, care venise cu aşa inimă călduroasă în agiutorul nostru, şi ne primi cu atâta bunătate la dânsul, ne îndreptă încă până la Ieşi, capitala Moldovei, unde agiunserăm în 22 Iunie 1817 (16 Iunie al nostru).

Neştiind unde ne îndrepta[4], scoborîsem în cel întâiu han ce văzurăm, aşteptând ca întâmplarea să vie a ne lămuri şi a agiuta în scoposul călătorie[i] noastre. Prânzul fu vesel pre cât noapte[a] de pe

1 plapomă.
2 cearceaf.
3 păreau.
4 unde să ne îndreptăm.

www.dacoromanica.ro

Prut fusese urîtă; baroneasa, încântată de a ajunge la ţelul călătorie[i] sale, primi mulţumirile noastre pentru necazurile ce-i pricinuisem; ea se mulţumi cu atâta pentru cheltuielile trăsurii, iertându-ne numai a da călăuzului nostru un ce pentru a-şi cumpăra alt cal, lucrul ce din norocire nu ne costisă foarte[1]. Visurile de o nădejde, multă vreme deşartă, ne ferici toată noaptea aceasta; mă vedeam în capul unui batalion de greci sau turci, învăţaţi de noi în tactica evropenească; gradurile, banii, cinstile, nu ne lipsă[2]; nălucirea era întreagă, când în zori de zi fu[i] trezit de un ofiţer a domnului, care ne poronci a-l urma la spatariul[3], mai marele slujbaş a poliţiei şi a puterei armată. Întrebaţi ce vroem în Moldova, ne lămurim îndată de trista noastră înşălăciune: nici gând nu era de organizaţie militară în Moldova.

Opresc, iubite redactore, aicea călătoria şi las la giudecata şi inima ta doă dislegări: Ce este acest miros de primire a Moldovenilor, această inimă pe palmă deschisă ce se înduioşăşte la orice nenorocire, acest miros [pe] care pătimaşii îl simt încă până a nu agiunge la graniţă...? Oare pentrucă şi noi suntem fără de noroc, şi că numai nenorociţii lumii gâcesc durerea nenorocirii? Al doilea este a giudeca despre huietul organizării militare a Moldovei pe atuncea: huietul era oare nădejdile patrioţilor ca Tăutu, a republicanilor ca Dimitrie Sturza, sau o cercare a rezmeriţei greceşti ce izbucni la 1821, dar care cocea mai de mult, precum istoriea noastră o mărturiseşte?[4]

1 nu ne costă prea mult.

2 lipseau.

3 Ofiţerul confundă „hătmănia" cu „spătăria" din Valahia, unde vom vedea că au călătorit, precum confundă moldovenii cu grecii. (nota lui Russo).

4 N'am găsit nicăieri continuarea acestei traduceri a călătoriei ofiţerilor francezi; poate că Russo nici n'a mai făcut-o, ori poate s'a pierdut (a se vedea în facsimilele No. 4, la urma volumului, că R. însemnase «va urma»).

www.dacoromanica.ro

FRAGMENTE

a) SCRISOARE CĂTRE V. ALECSANDRI.

In 1846, după reprezentarea piesei sale *Jicniţerul Vadră* sau *Provincialul la Teatrul Naţional*, Russo a fost exilat, cum am văzut în bucata Soveja, în munţii Vrancei, la schitul Soveja. Inainte de a pleca, a lăsat lui Alecsandri, care se găsea la Bucureşti, scrisoarea de mai jos.

Iubite,

Nu-mi rămâne decât timpul necesar ca să-ţi vestesc că guvernul şi-a pus în minte să facă din mine un om important şi demn de exil. I s'au năzărit guvernului, precum se năzare cailor cu năravi, şi dar el a găsit de cuviinţă a mă aresta şi a mă condamna, ca să capăt simţiri religioase în fundul unei mânăstiri. O! guvern părinte! el nu are alt vis decât fericirea noastră, nu are alt ţel decât a ne face demni de împărăţia cerului. Iată pentru ce el ne înfundă aşa de des în sânul sihăstriilor.

Peste un ceas plec cu *nepusă masă*, cum zic Românii, şi întreprind un voiagiu gratis, mulţămită îngrijirii guvernului; aşa dar, iubite, tu nu mă vei găsi la întoarcerea ta, lungit pe divanul tău şi dându-mi aer de paşă. Când te vei revedea cu plăcere sub cerul patriei şi sub tavanul apartamentului tău, vei simţi un mare deşert în suflet, căci amicul tău Russo îţi va lipsi. Ah! această idee m'ar face să vărs lacrimi amare, dacă nu mi-ar plăcea *mai bine să râd în faţa prigonirii!* Mângâie-te, frate, căci toţi cei ce poartă numele de Russo sunt destinaţi a fi persecutaţi; omonimul meu Jean Jacques au pă-

www.dacoromanica.ro

timit mult în vieaţa lui! Ce asemănare măgulitoare pentru mine!

Lucrurile mele sunt în *boccea;* căruţa de poştă mă aşteaptă în curtea ministrului din lăuntru, de unde am să plec; aga fumează ciubucul său de iasomie şi mă îndeamnă să mântuiu această scrisoare, în vreme ce fratele tău îmi cântă din vioară aria franceză: *Partant pour la Syrie.*

Alea jacta est! a zis Cesar când a trecut Rubiconul; eu am să trec Bahluiul! prin urmare voiu zice: amice! gândeşte la bietul exilat şi declamă ades versul celebru: *L'amitié d'un grand homme est un bienfait des cieux.*

Adio! mă duc să gust plăcerile vieţii contemplative a sfinţilor apostoli şi mă despart de lume fără amărăciune în contra oamenilor, fie Domni, sau... creditori!

Singura mustrare de cuget, ce cearcă a mă munci în acest moment este că bieţii actori împărtăşesc osânda mea. Teatrul românesc la mănăstire! Ferice de ţara al cărei guvern luminat produce asemenea deşănţate întâlniri!

Adio! încă odată; spune amicilor că îi scutesc de a se îmbrăca în haine negre... etc.

b) SCRISOARE CĂTRE N. BĂLCESCU.

Dragă Bălcescule,

Vivat! Victorie! Sunt mândru de voi ceilalţi şi gloria revoluţiei voastre se resfrânge şi asupra noastră şi asupra tuturor Românilor! Incă odată, vivat şi glorie, viitorul poate să nu fie pentru noi, dar nu vom dispărea fără să lăsăm o ultimă amintire despre noi! Dar ce! vorbesc rău despre viitor. Nu, iubite! Mâna nu este atât de îndemânatică ca

www.dacoromanica.ro

să urmeze închipuirea frumoaselor planuri pe care le întrevăd:

Un mare popor cu o mare ca întăritură, două fluvii care se numesc Dunărea şi Nistru drept centură, cu sânge roman în vine şi nici Moldovă cu fiicele ei [1], nici Transilvanie ori Banat, ci un *pământ românesc* cu o mare capitală, care s'ar chema Roma, dacă vrei, cu mari pieţe numite Piaţa Poporului, Piaţa Traiană, Piaţa lui Ştefan, Piaţa lui Mihai, Piaţa Moldovei, Piaţa Banatului, Piaţa Ardealului! Şi apoi putere, fericire, mărire, glorie! Fericiţi nepoţii noştri! Şi noi, fericiţi că am putut, bine ori rău, contribui la acest lucru.

Abia ieri am aflat despre revoluţie. De patru săptămâni m'am pierdut în Ungaria şi în Banat, unde,. vai! libertatea nu este decât un nume! Dragul meu, am puţin timp să-ţi scriu, fiindcă plec în Bucovina să-mi întâlnesc *şefii* şi camarazii, dar cred folositor pentru interesul public să-ţi spun câteva cuvinte despre Ungaria şi libertăţile sale... Ungaria este un cuvânt gol, pentru cine n'o cunoaşte decât din ziare, ori din hărţile geografice şi cu libertatea s'a desfăşurat steagul marţial... fii ungur ori moartea... iată lozinca. In toate părţile unde a pătruns libertatea *maghiară, Standrecht*-ul a însoţit-o, pentrucă 1.500.000 maghiari şi 3.000.000 de alţi renegaţi din toate naţiunile vor să-şi impună limba, legile, obiceiurile la 4.000.000 de Români şi la 8—10.000.000 de Slavi şi de Germani, cărora puţin le pasă. Maghiarismul vrea să ajungă o forţă, o putere care să se sprijine pe Marea Neagră şi pe Adriatica, care vrea să moştenească Austria şi visează imperiul lui Atila... pentru aceasta trebue ca celelalte popoare să-şi uite origina, limba mamelor lor, să-şi forţeze hotarele lor naturale şi obiceiurile

1 Basarabia şi Bucovina.

www.dacoromanica.ro

lor, ca să se *maghiarizeze*. Din nenorocire pentru ei, neputinţa lor le depăşeşte sforţările lor de imaginaţie şi visurile lor de mărire.

Ceea ce m'a făcut să-ţi spun aceste lucruri este noutatea care s'a răspândit prin ziare că guvernul nostru provizoriu a trimis un agent la Pesta! Dragă, eu ştiu că ei trebue să facă primul pas: cu Dunărea, ei vor fi totdeauna la dispoziţia noastră. Gândiţi-vă la demnitatea tinerei şi puternicei noastre renaşteri. Impresiunea acestei ambasade a fost foarte neplăcută Românilor. De altfel este antipatică naţiunii noastre din toate colţurile. Le e frică să nu ne lăsăm încurcaţi în relaţii care ne vor îngreuia. Ungurii sunt la aman, ultimatum-ul nostru trebue să fie: dacă nu independenţa aparte ori cu noi a Românilor de aici, cel puţin recunoaşterea unei naţionalităţi deosebite a Banatului, a Transilvaniei şi a Românilor din Ungaria, care, toţi, se ating prin teritoriu, cu limbă, instituţii, reprezentare[1]. Românii speră în noi! Desfacerea Ungariei este inevitabilă... Aşa că sunt la ultimele mijloace, furcile, violenţa şi terorismul. Şi unde aceasta? In Banat, Transilvania şi la Românii care locuesc dincoace de Tisa. Să nu uităm că suntem 12.000.000. Cu cât ne vom ţine mai tari, cu atât ei vor acorda... căci Slavii nu gândesc nimic mai puţin decât să-i înghiţă, ori să-i nimicească...! Deocamdată Românii de aici se sbat în neputinţă şi în sărăcie. Nu uita că Ungaria îşi zice regina fostei Valahii. Trăiască România.

Adio, bunul meu, bravul meu... Sărută steagul din partea mea. V'aţi purtat bine. Sărută pe toată lumea. Noutăţile dela voi au fost primite de duşmanii noştri cu duşmănie.

La revedere curând la Focşani

A. Sauvegea

1 Felul cum sunt reprezentaţi în adunări.

www.dacoromanica.ro

Valentineanu, Bălăceanu, Filipescu şi toţi, salutare şi frăţie nu... frăţia ungurească.

4 Iulie 1848 Sibiu.

P. S. Dragă, Cu prima ocazie trimite-mi la Iaşi, pe adresa d-lui Constantin Duca, bagajul şi geamantanul. Adio! Când ne vom revedea, îţi voiu povesti multe lucruri de aici şi cum, după ce am izbutit să scap de Sturdza [1], era să fiu spânzurat în Ungaria.

Deviza aici este: libertate... frăţie maghiară sau moartea!

c) BILET DIN INCHISOAREA DIN CLUJ CĂTRE V. ALECSANDRI.

Iubite A...., In Ungaria liberă mi-am pierdut libertatea! Strigătul maghiar: *Ellyen sabaciag* [1] înseamnă *lanţuri pentru Români.* Ergo, am fost arestat la Dej, şi chiar acum mi se pregăteşte un alaiu de *naţionalişti-gardişti* ca să mă ducă la Cluj; însă nu fii îngrijit, dragul meu, căci am o tainică şi sigură presimţire că nu mi se va întâmpla nimic. Această siguranţă îmi vine din credinţa că Românul nu piere cu una cu două... Furia ungurească e atât de deşănţată şi de comică; lungimea pintenilor şi a mustăţilor maghiare e atât de exagerată, încât, departe de a înspăimânta, ele îmi inspiră un râs nebunesc, etc....

---

1 Mihail Sturdza, Domnul Moldovei.

2 vivat libertatea (nota lui Alecsandri).

www.dacoromanica.ro

d) BILET DIN INCHISOAREA DELA CLUJ CĂTRE PRIETENII DIN IAŞI.

Fraţilor, nenorocirea care prigoneşte ţara noastră mă apasă şi pe mine. De săptămâni întregi stau închis fără a cunoaşte culpa mea. Am aşteptat dreptatea şi dreptatea nu vine!

Iubiţii mei! Socotiţi-mă de azi ca mort, căci de nu voiu muri de mâhnire sau de boală, pierderea libertăţii mele mă opreşte de a fi ţării de folos... şi dar, eu mă consider ca un om şters din cartea vieţii.

De trei zile cânt necontenit aceste versuri din balada lui Toma Alimoş; să fie oare o presimţire?

Inchinare-aş şi n'am cui
Inchinare-aş murgului;
Dar mi-i murgul cam nebun
Şi de fugă numai bun.
Inchina-voiu ulmilor
Uriaşii culmilor,
Că sunt gata să-mi răspunză
Cu freamăt voios de frunză:
Ulmii că s'or clătina,
Frunza că s'a scutura,
Trupul că mi-a astupa.

e) PROTEST CĂTRE CONSILIUL DE RĂZBOIU DIN CLUJ.

Domnilor,

Am aflat că aveţi să vă ocupaţi chiar astăzi de chipul cel mai repede prin care socotiţi să mă trimeteţi într'o lume mai bună. Unii membri mai miloşi din consiliul d-v. înclină pentru spânzurătoare; alţii, mai artişti în gusturi, opinează pentru ţeapă.

www.dacoromanica.ro

Pricep că spectacolul unui român spânzurat ori chiar tras în ţeapă trebue să fie dulce şi plăcut în ochii unui maghiar; dar nu protestez cu mai mică hotărîre în numele dreptului ginţilor şi mai ales în numele lui Kossuth contra oricărui fel de execuţie aplicată persoanei mele.

N'am gust pronunţat nici pentru ţeapă, nici pentru spânzurătoare; şi, făcându-vă această declaraţie, cu toată sinceritatea care mă caracterizează, mă măgulesc, domnilor, cu nădejdea că împărtăşiţi în totul gustul meu. Drept care semnez cu hotărîre.

A. Russo

Cetăţean liber al României.
Cunoscut de aproape al marelui Kossuth.

f) PROTEST CĂTRE COMISARUL GUVERNULUI DIN CLUJ.

Domnule Conte! — Refugiat de trei luni în Ungaria, am asistat ca un simplu spectator la evenimentele acestei ţări, bucurându-mă de *ospeţia* ce-o primisem; şi dorind în fine ca să mă întorc în patria mea, am luat drumul cel mai drept, adică pe la Dej; se vede însă că în Ungaria drumul cel mai direct nu-i nici cel mai scurt, nici cel mai sigur, căci deodată m'am trezit arestat, despoiat de lucrurile mele, cercetat până la piele, şi întemniţat!... Trist şi neaşteptat efect al ospeţiei maghiare!

In zadar am protestat, în zadar am cerut să mi se spue motivul unei asemeni maltratări; niciun membru al autorităţii nu a găsit cu cale să-mi răspundă oficial. Iată însă prepusurile zeloşilor împiegaţi, care mi-au deschis porţile închisorii:

www.dacoromanica.ro

1-iul prepus. — O femee m'au văzut făcând semne misterioase în Dej!... Cui?

Al 2-lea prepus. — Sunt Român!

Al 3-lea prepus. — Corespondenţa găsită în valiza mea este în limba franceză!

Al 4-lea prepus. — In acea corespondenţă nici nu se pomeneşte numele de Ungaria!

Al 5-lea prepus. — Trebue să fiu emisar rus!

Al 6-lea prepus. — Trebue să fac parte din comitetul croato-slovaco-sârbo-valaco-saxon format contra Ungariei!

Pe temeiul acestor grave prepusuri, domnii judecători îşi frecară mâinile cu mulţumire şi mă întemniţară cu convingerea naivă că şi-au salvat patria!

Domnule Conte! veţi găsi negreşit că am tot dreptul să protestez în contra unui asemenea act arbitrar al autorităţilor subalterne din Dej, care, după ce au pus mâna pe mine, şi-au apropriat totodată şi valiza mea *ca una, ce* după socotinţa lor, *conţinea destinul şi vieaţa Ungariei!*

Protestez dar în numele legilor, în numele libertăţii individuale, în numele dreptului gintelor şi cer o satisfacere deplină în contra agenţilor care au atacat în persoana mea principiile cele mai sacre ale dreptăţii, etc., etc., etc.

Această protestare a mea va părea poate cam lungă, domnule conte, însă nu cred să vă pară atât de lungă, precum mi-a părut mie lungi aceste opt săptămâni de captivitate, etc.

---

www.dacoromanica.ro

CUGETĂRI

SCRISE IN INCHISOAREA DELA CLUJ.

Fiecare revoluţie trebue să nască un adevăr pe lume, şi fiecare criză prin care a trecut omenirea a produs un bine sau germenul unui bine, dar nimic până acum nu a putut să desfiinţeze falsul patriotism.

Falsul patriotism este masca egoismului în timpurile de tulburare.

Aceia care speculă libertăţile popoarelor, care nu au alte principii decât interesul personal, alt Dumnezeu decât pre sine însuşi, altă profesie de credinţă decât *noi prin noi şi pentru noi;* aceia care nu cred nici în popor, nici în libertate, nici în sacrificiuri, nici în devotament[1], se acopăr cu haina patriotismului în zile de lupte, în zilele cele mari ale popoarelor. Ei par că fac sacrificiuri, dar nu sacrifică nimica, ci pun la dobândă.

Frazele sunătoare ale acelor ce grăiesc mult ascund adese ori precugetări urîcioase. Adevăraţii oameni ai poporului, aceia care gândesc ca dânsul, vorbesc puţin, lucrează cât pot şi plâng, când alţii tot grăiesc! Poporul sufere şi geme; poporul lucrează, poporul nu grăieşte decât prin tăcerea lui.

Când adevăraţii oameni ai poporului au grăit şi cu umărul poporului au răsturnat o lege despotică, un rege, o instituţie nedreaptă, falsii patrioţi se îndeasă la paradă, apucă partea cea mai mare... şi atunci devin lucruri neauzite, de care naţiile se ruşinează mai pe urmă.

Sub cuvântul de *adevăr* şi de *bine comun,* falsii patrioţi sună în toate părţile, şi în sânul gloate-

1 în text „devotamînt".

www.dacoromanica.ro

lor se găsesc oameni buni, însă slabi de minte, care se exaltă la vorbele lor, se răspândesc prin ţară şi tulbură conştiinţa concetăţenilor.

Gloatele sunt îndurătoare, căci ele simt puterea lor.

Toate popoarele au asemănare între ele, căci au aceleaşi suferinţe; ele au instincturi generoase.

Hulă şi blestem asupra celor ce înşală popoarele!

*

Oamenii libertăţii sunt pentru respectul şi neviolabilitatea omului; falsii patrioţi sunt pentru măsurile de sânge, de inchiziţie, de turburare[1].

*

Libertatea nu poate tot odată să fie binele suprem şi să sufere arbitrariul.

Arbitrariul ucide libertatea, şi adeseori el se naşte din excesul libertăţii, din licenţă.

*

Adese ori aceia care strigă în contra aristocraţiei sunt nişte aristocraţi ascunşi în sdrenţele demagogiei, nişte falsi patrioţi.

Aceşti aristocraţi de uliţă, de noroiu, de patimă sunt cei mai aprigi duşmani ai libertăţii. Ei decretează legile de proscripţie, ei măsură şi vând libertatea ca o marfă; ei aruncă pietre oamenilor de pace şi de onoare[2]; ei acuză de trădare pe cine nu vrea să scoboare în rândul lor.

Adevăraţii patrioţi sunt senini, căci adevărul este senin ca cerul zilelor frumoase; sunt îndurători, căci libertatea este mizericordioasă; sunt drepţi, pentrucă libertatea este însăşi dreptatea.

Evanghelia este cartea libertăţii. Hristos nu a zis: „Ucideţi pe aceia care nu vreau să creadă în

1 în text „turbare".
2 în text „onor".

www.dacoromanica.ro

mine"; Hristos a zis: „Cuvântul este pentru toţi acei care vreau să-l asculte".

Dacă Hristos s'ar coborî astăzi pe pământ, falsii patrioţi l-ar răstigni în numele libertăţii.

* *

O, libertate, tu eşti strigătul lumii, dar nu eşti încă credinţa sa!

*

Nu bunele legi, dar bunii judecători apără altarul libertăţii.

Judecătorii care discută legea, aceia care gândesc la înaintări şi sunt muşcaţi de şarpele ambiţiei, aceia care consideră legea ca un mijloc folositor pentru sine, sunt mai periculoşi decât plagele Egiptului.

Judecătorii care se gândesc la siguranţa societăţii, la suferinţele omenirii, la mărirea sacerdoţiului ce sunt chemaţi a exercita, acei judecători, însemnaţi pe frunte cu degetul lui Dumnezeu, sunt adevăraţii stâlpi ai templului Dreptăţii; ei sunt gloria unei naţii.

Naţia lucrează pentru toţi, judecătorul trebue să lucreze pentru fiecare.

*

Când judecătorii vor înţelege caracterul sacru al misiei lor, atunci numai libertatea va domni în lume!

Zelul degeneră în patimă şi patima în nedreptate. Judecătorii extra-ordinari, tribunalele excepţionale, puterile discreţionare, etc., nu fundează libertatea, ci terorismul.

Dacă sunt oameni de bună credinţă, care cred în asemeni mijloace, plângeţi-i! dar mai cu seamă plângeţi popoarele care îi sufăr!

*

Terorismul naşte despotismul în numele libertăţii! Despotismul naşte o suferinţă surdă, ce des-

www.dacoromanica.ro

chide în inimi izvoare nesecate de ură şi de răzbunare.

*

Interesele leagă pe oameni, dar interesele trebue să fie reciproce.

Fondaţi programul libertăţii pe această bază simplă şi nu va mai exista duşmănie între naţii, nici ură între oameni.

Nu ziceţi „fiecărui partea sa"; dar ziceţi: „tuturor aceeaşi parte"!

*

Când şefii naţiilor se vor gândi serios la fericirea popoarelor şi vor înţelege că mărimea lor adevărată consistă în binele comun, atunci ei vor fi cei dintâi care vor proclama libertatea, căci prin libertate mijloacele fiecăruia se întind, puterile-i se înzecesc, dorinţele nobile îşi iau sbor şi inimile se unesc într'o sinceră frăţie.

Insă a înjosi pe unii pentru a înălţa pe alţii, nu este un act conform cu principiile fraternităţii, nici cu principiile dreptăţii.

Şefi ai naţiilor, judecători, patrioţi! voi toţi care aspiraţi a fi mari în lume, gândiţi-vă în actele voastre că nu este mai sfânt, mai simplu, mui dumnezeesc adevăr decât acesta: *Nu face altuia ceea ce n'ai voi să ţi se facă ţie!*

*

Dacă aş avea să-mi fac testamentul politic, aş zice concetăţenilor mei:

„O, fraţilor, alegeţi judecători buni!

„Opriţi birocraţia de a deveni o putere despotică; căci ea nu trebue să fie decât *servitoarea* publicului care o plăteşte.

„Astupaţi-vă urechia la glasul falsilor patrioţi. — Astfel ţara va fi scăpată de trădători şi de călăi".

*

www.dacoromanica.ro

Cu cât dobândesc experienţă prin studiul omenirii, mă conving că libertatea absolută este cu neputinţă în lume, fără o deplină transformare a neamului omenesc.

*

Printre instituţiile moderne, garda naţională este una din cele mai frumoase şi tot o dată mai periculoase.

O gardă naţională inteligentă, serioasă, lipsită de fanatism politic reprezintă siguranţa[1] publică, ordinea, respectarea legilor, libertatea individuală şi nedependinţa patriei.

O gardă naţională neinteligentă devine instrumentul orb al falsilor patrioţi. Ea poate să pue în pericol libertăţile publice, înlocuind despotismul tronului prin despotismul uliţei.

*

Dintre toate despotismele, niciunul nu e mai urît decât acel ce cată prin fereastră înăuntrul familiilor, se amestecă în afacerile private şi face a depinde siguranţa, liniştea şi chiar vieaţa concetăţenilor dela protegearea indivizilor, iar nu dela scutul legilor.

*

Libertatea în mâna mulţimii este o armă cu două tăişuri.

*

Acolo unde principiul egalităţii, deşi consacrat prin lege, nu a prins încă rădăcină în moravuri, minorităţile vor fi adesea victimele majorităţilor, căci gloatele sunt mefiante (neîncrezătoare), neluminate şi lesne de a pleca urechia la minciunile şi la perfidia celor răi.

*

In aşa stare de lucruri, ades libertatea este înlocuită prin brutalitate; şi egalitatea prin silnica redu-

1 în text „securitatea".

www.dacoromanica.ro

cere a tot ce este mare la o măsură mică şi degratoare.

*

Lumea aspiră a se reînnoi! Cine poate însă prevedea toate daunele, toate suferinţele ce sunt rezervate lumii! Numai atunci omenirea va hălădui în bine şi în pace, când caritatea evanghelică îşi va relua locul ce i se cuvine în organizarea societăţilor.

h) ALTE CUGETĂRI.

Nu e nimic mai dulce pe lume decât o duşcă de aer liber.

*

Prefer de o mie de ori *cărarea* dela munte decât *cariera* deschisă dinaintea mea.

*

Câinele este cea mai sublimă expresie a desăvârşirii omeneşti.

*

Pentru unele popoare ticăloase, cuvântul revoluţie însemnează: să spânzuri pe oameni şi să atârni adevărata libertate pe prăjina desmăţului.

*

O! Vlad Ţepeş, unde eşti ca să 'mpodobeşti cum trebue toate aceste ţepi înfipte în pământ românesc de duşmanii Românilor.

*

Chiar dacă scapi din noul alunecos al spânzurătorii, în prima zi eşti pe jumătate strâns de gât. Să fie un efect al gâtului? Ah! dacă n'am avea gât, cum am râde de spânzurătoare! Rămâne ţeapa, e adevărat...

www.dacoromanica.ro

SCRIERE ATRIBUITĂ LUI RUSSO

GROAZĂ

ULTIMUL HAIDUC ROMÂN

Hoţia se părea că a părăsit Valahia şi Moldova, adăpostindu-se numai doară în munţii Bosniei şi Albaniei, pământul său de predilecţiune. De zece ani tribunalele române n'au avut a judeca decât pe nişte tâlhari şi ucigaşi de a doua mână. Tipul de haiduc, tinzând a dispare dela tratatul de Adrianopol încoace, a reînviat însă în persoana lui Nicolae Groază, în care s'au renăscut Kârjaliii şi Jienii de altă dată, cei mai feroci dintre teribilii munteni ai Oltului.

Aspectul animat al sălii de audienţă arată că drama judiciară ce are să se joace excită cel mai viu interes. O mulţime de burghezi şi de militari se îndeasă în desordine, iar la locuri reservate strălucesc câteva frumoase doamne, nobile jumătăţi ale boierilor.

Toate privirile se îndreptează asupra băncii martorilor. Acolo se vede mai întâiu o săracă bătrână octogenară, a cărei atitudine denoată o adâncă durere. Catrinţa-i, şorţul, celelalte particularităţi ale costumului indică o femeie dela munte. Ea poartă aninate la gât şapte mici medalionuri cu icoane de sfinţi şi sfinte. Lângă dânsa şade o femeie tânără şi frumoasă, care atrage asupră-i atenţiunea publicului. Cu un prunc în braţe, cu ochii lăsaţi în jos, ea numai din când în când aruncă câte o căutătură plină de lacrimi asupra copilaşului ce-i zâmbeşte. Portul său este de asemenea dela munte:

www.dacoromanica.ro

o catrinţă scurtă şi de coloare închisă, o cămaşă cu altiţă albă ca zăpada, un colan roşu strângând o talie sveltă, o salbă de mărgean, pe gât, iar la cap, în loc de acèle capricioase cosiţe ce ondulează pe umerii fetelor, figurează grava năframă a nevestelor, albă şi împodobită, cu capetele lăsate pe spate.

Lângă aceste două femei stă un băiat ca de şaptesprezece ani, purtând largi iţari arnăuţeşti, un turban pe cap, o sabie turcească la coapsă, două pistoale în brâu, şi sprijinindu-se cu mândrie pe vârful puştei..

Aceste trei persoane sunt toată familia lui Nicolae Groază: bătrâna este maică-sa; băiatul e fiusău din prima căsătorie; femeia cea tânără este a treia nevastă a haiducului, mama pruncului pe care îl ţine în braţe.

Şedinţa se deschide. Tribunalul se compune dintr'un preşedinte, doi judecători, un procuror şi un grefier. Procurorul, a cărui funcţiune nu diferă întru nimic de a ministerului public din Franţa, este d. Constantin Brăiloiu. Astfel compus, tribunalul judecă fără asistenţa juraţilor, fiind totuşi în drept de a micşora pedeapsa în consideraţiunea circumstanţelor atenuante. In celelalte, procedura este aproape identică cu aceea prescrisă de codul francez, nefiind în cea mai mare parte decât o simplă copie.

Pe masa tribunalului stă o cruce de ivoriu. Doi dorobanţi introduc în sală pe Nicolae Groază. Este un om ca de cincizeci de ani; înalt, capul argintit de cărunţeală, barba şi mustaţa negre ca pana corbului, ochii mari exprim o nuanţă de ferocitate, oacheş, nas de şoim, frunte înaltă, mai pe scurt toate trăsăturile denunţă un amestec de nobleţă, vitejie şi cruzime. Frumuseţea formelor sale, deşi ascunsă sub lărgimea hainelor, aminteşte pe un antic gladiator. El aruncă asupra judecătorilor şi

www.dacoromanica.ro

publicului o căutătură ca şi când ar voi să porunceascâ.

Grefierul se scoală şi dă citire următorului act de acuzaţiune:

„Nicolae sin-Petru, poreclit Groază, născut în vechiul banat al Craiovei, actualmente Mica-Valahie, în vârstă de 52 ani, fiu al Mariei Tudoreasca şi al lui Petru sin-Petru, carele fusese căpitan la Principele Ipsilante şi a fost ucis în lupta dela Târgovişte.

„După o vieaţă furtunoasă în mijlocul bătăliilor şi hoţiilor, fiind acuzat la 1828 de asasinat comis asupra tinerei sale neveste, Groază a fost osândit pe zece ani la ocnă. In Martie 1830 s'a întâmplat că un subofiţer rus, numit Mostenicov, voind să viziteze salinele Valahiei, s'a pogorît în galeria unde Groază era singur, căci buna-i purtare de până atunci îi procurase din partea administraţiei această favoare de a nu lucra la un loc cu ceilalţi osândiţi. Pe când subofiţerul examina cu atenţiune nişte cristalizaţiuni, Groază a profitat de acest moment pentru a-l izbi în cap cu un bloc de sare, l-a trântit jos, i-a umplut gura cu sare pentru ca să nu poată striga, l-a despuiat cu repeziciune de uniformă, s'a îmbrăcat într'însa, şi, astfel travestit, reuşeşte a ieşi din salină şi dispăru fără a fi recunoscut. Abia seara, guarzii găsiră scăldat în sânge pe subofiţerul Mostenicov, care le-a povestit toate amănuntele evaziunii lui Groază. S'a cercetat pretutindeni, dar nu i s'a dat de urmă.

„Au trecut după aceea cinci ani fără să se audă ceva despre Groază. La 1835, în luna lui Septemvrie, pe drumul cel mare dela Piteşti spre Craiova un Evreu din Iaşi, Abraham, a fost atacat spre ziuă n'amează de către cinci hoţi, care l-au legat pe el şi pe surugiu, au luat dela dânsul 40.000 lei, parte în monedă sunătoare, parte în bacnote ruseşti, şi apoi lăsându-i pe amândoi legaţi s'au depărtat în

www.dacoromanica.ro

direcţia Târgoviştei. Peste două zile un om îmbrăcat în scumpul costum de magnat unguresc se prezintă la mânăstirea Curtea de Argeş, şi scomptează acolo dela călugări pe galbeni astriaci 20.000 de ruble în bacnote ruseşti. Bogatul călător, după cum s'a aflat mai târziu, nu era altul decât Groază. In adevăr, un ţigan numit Chitră, oarecând spion în banda faimosului Kârjaliu, devenind acum clopotar al mănăstirii recunoscu în pretinsul senior maghiar pe Groază, altă dată unul din cei mai viteji tovarăşi ai lui Kârjaliu; dară hoţul îi aruncă o astfel de căutătură, încât bietul ţigan se simţi mut. La ieşire din mânăstire, Groază i-a dat în treacăt un pumn de galbeni, zicându-i: „trage clopotele pentru sufletul răposatului nostru căpitan şi pentru sănătatea mea". Numai după câteva zile, ţiganul a îndrăznit să-l denunţe stareţului. Administraţiunea s'a pus să caute pe hoţ, dar toate fură în deşert. Atâta numai s'a putut constata, prin numerele bacnotelor primite în schimb de cătră călugări, cum că ele sunt tocmai cele sustrase dela Evreul Abraham.

„Nu mai era îndoială că Groază a început vechia-i meserie de hoţ. Din acest moment treizeci şi opt de crime de această natură s'au urmat una după alta pe diferitele drumuri din Oltenia...".

Aci grefierul citeşte amănuntele tuturor acelor hoţii, numind persoanele despuiate, descriind mijloacele stereotipe întrebuinţate pentru a le prinde, şi adăogând că totalul sumelor prădate a fost de 600.000 lei.

Urmăm înainte cu actul de acuzaţiune:

„S'a observat că niciodată n'a comis omor, ci numai bătăi sau răniri. Cele mai multe din victimele lui Groază recunosc ele însele că căpitanul bandei exercita toată autoritatea asupra hoţilor pentru a nu-i lăsa să maltrateze pe cei despuiaţi.

„Poliţia şi puterea armată n'au fost în stare de

www.dacoromanica.ro

a-l prinde, căci ţăranii, căpătând totdeauna generoase daruri dela Groază, nu numai că nu-l denunţau, dar încă îi serveau drept spioni, prevenindu-l despre primejdiile ce-l ameninţă sau înştiinţându-l despre ocaziunile cele favorabile de a face o bună pradă. Şi apoi ţăranii români în genere sunt dispuşi a considera pe haiduci ca pe apărătorii lor fireşti contra apăsării.

„Sătul de a hoţi numai în România, Groază într'o zi cu o ceată de treizeci tovarăşi trecu Dunărea, atăcând pe teritoriul bulgar casa lui Soliman-Kara, agă turcesc dela Karaman. Pe lângă acesta servea, ca un fel de arnăut, fiul lui Groază, Ion-sin-Petru. In lupta ce se încinse între Turci şi Români, mai mulţi au fost ucişi, aga fu rănit, locuinţa-i dată flăcărilor, lada cu bani căzu în mâinile hoţilor, precum şi toate femeile din harem.

„După acest act de violenţă, Groază s'a întors în România. Una din cadânele răpite dela aga din Karaman, o tânără bulgară Maria Hagiu, îi plăcu până la nebunie. Intrând în târgul Brâncoveni, Groază sili pe preotul Pavel să-l cunune cu Maria. După aceea se retrase cu toată prada şi cu fiu-său în munţii Olteniei, îşi schimbă numele şi se decise a petrece restul vieţii în linişte la locul naşterii sale, unde mai trăia încă bătrâna sa mamă.

„Pe la începutul lui Martie 1838, Groază apare dinaintea mamei sale, pe care n'o văzuse de zece ani, de când fusese trimis la Ocnă. Intrând el îi zice cu un aer sinistru: „Mamă, recunoşti tu pe fiul tău Nicolae, singurul tău copil...?" Dar pe când sărmana voia să-l îmbrăţişeze cu efuziune, el făcu un pas îndărăt şi arătându-i cuţitul scăldat în sânge ce nu se închiegase încă, îi strigă: — „Nu te apropia, mamă! Afuriseşte-mă! Eu am ucis pe fiul meu, pe singurul meu copil! Du-te de-l înmormântează. Il

www.dacoromanica.ro

vei găsi în Peştera ursului..." şi zicând aceste, dispăru.

„Speriată, biata bătrână alergă la pârcălab şi-i spuse cele întâmplate. Mai mulţi oameni au plecat îndată la locul numit Peştera ursului şi după ce luară toate precauţiunile dictate de superstiţie, căci se zice că dracul locueşte acolo, au intrat în grotă. Inaintând puţin, ei auziră de departe gemete, zărind apoi la lumina faclelor o mare lespede ce astupa gaura, o deteră jos şi văzură în fundul peşterii o frumoasă femeie plângând lângă corpul unui tânăr muribund. Erau Maria Hagiu, nevasta lui Groază, şi Ion sin-Petru, fiul haiducului.

„Rănitul a fost dus şi dat pe seama unui medic. Rana era gravă, dar nu mortală. Fierul străpunsese ca o frigare corpul băiatului, fără însă a atinge inima[1] şi plămânii. Făcându-se interogatoriul Mariei Hagiu, ea a mărturisit că, pe când se afla încă în haremul lui Soliman-aga, se iubea cu fiul lui Groază, atunci ostaş în garda arnăuţească. Turcul, bănuind între dânşii o înţelegere, a bătut pe băiat. Pentru a răzbuna pe fiul său, Groază veni să prade casa lui Soliman. Căzând în mâinile haiducului, Maria nu cuteză să-i spună nimic despre legătura de mai înainte cu fiul lui. Deprinsă, ca toate femeile turce, a se supune orbeşte stăpânului, ea deveni nevasta lui Groază, şi de atunci, deşi tot iubea pe fostul său amant şi era iubită de dânsul, totuşi protesta de a nu fi întrerupt cu el orice relaţiune. Amorul însă n'a scăpat de pătrunzătorul ochiu al lui Groază. El se făcu posomorît şi tăcut. Intr'o zi Maria şi Ion şedeau unul lângă altul, vorbind despre timpii trecuţi ce le aduceau aminte furişile lor întâlniri în casa lui Soliman, când iată intră Groază cu ochii scânteind de furie. Fiul său

1 în text „cordul".

www.dacoromanica.ro

se scoală. Fără a zice un cuvânt, haiducul scoate cuţitul şi-l înfige în pieptul băiatului, care cade...

„Peste două zile după această catastrofă, un oarecine se prezintă înaintea colonelului Solomon, capul miliţiei din Oltenia. Era Groază. Intrând, el aruncă gios armele şi zice: — „Solomoane, tu eşti cel mai viteaz dintre Români, ţie am venit să mă dau prins... sunt Groază". Colonelul îl priveşte uimit. Atunci haiducul adaugă cu vigoare: — „Nu mă cunoşti oare? Altă dată, adu-ţi bine aminte, ne-am luptat amândoi unul lângă altul pentru ţară sub steagul Domnului Tudor. Astăzi eu sunt hoţ, ucigaş, omorîtor chiar al fiului meu! Ia-mă, dă-mă pe mâna dreptăţii omeneşti; dreptatea cealaltă o va face Dumnezeu!... Inchis întâi în temniţa dela Craiova, Groază s'a adus acum la Bucureşti, acuzat de tentativă de asasinat asupra subofiţerului rus Mostenicov, de evaziune din ocnă, de cele 38 hoţii enumerate mai sus şi comise toate peste Olt, de atacul de asasinat, incendii şi rapt asupra casei lui aga Soliman-Paşa din Karaman pe teritoriul Majestăţii Sale Suveranul nostru, şi în fine de proaspăta încercare de omor asupra propriului său fiu".

Aci se încheie actul de acuzaţiune.

In intervalul lecturii, Groază conserva o atitudine plină ca de mândrie.

O scânteie străluci în ochii haiducului, când grefierul citi cuvintele prin care Groază amintea colonelului Solomon că s'au luptat amândoi unul lângă altul pentru ţară sub steagul Domnului Tudor.

Se începe acum următorul interogator:

Preşedintele: Vârsta şi numele d-tale?

Groază: Nicolae sin-Petru, 52 ani.

Preşedintele: Meseria d-tale?

Groază: Ostaş fără stăpân care ascultă numai de glasul ţării.

Preşedintele: Locuinţa d-tale?

www.dacoromanica.ro

Groază: Pretutindeni unde se găseşte un petec de pământ românesc.

Preşedintele: Eşti învinovăţit că te-ai fost încercat de a omorî pe subofiţerul rus Mostenicov?

Groază: Nu, n'am voit să-l omor. Dacă aş fi poftit moartea lui, nu era greu unui şoim de a sfâşia o vrabie. Am voit numai să fac pe muscal să guste sarea românească, pentru ca să se desveţe odată aceste lăcuste de a se tot încuiba pe pământul nostru.

Preşedintele: Şi totuşi te-ai folosit de această faptă ca să fugi din ocnă.

Groază: Apoi de, e proastă acea pasăre care poate să sboare din colivie şi nu se duce.

Preşedintele: Ce ai făcut după fuga d-tale din ocnă?

Groază: Am umblat cu fruntea sus pe pământul românesc, pe când voi făceaţi temenele la Muscali şi le mulţumeaţi că petrec cu nevestele şi cu fetele voastre. Ei vă despuiau pe voi, eu îi despuiam pe dânşii, fiecare făcea ce ştia.

Preşedintele: Ai jefuit pe Evreul Abraham?

Groază: A, era un jidan! Dintâi aveam poftă de a-l trimite pe ceea lume, dar apoi îmi luai seama că tot al dracului o să fie, şi am lăsat să şi-l ia dracul fără ajutorul meu.

Preşedintele: Nu tăgăduşti celelalte hoţii, de care eşti învinovăţit?

Groază: Negreşit că nu. Precum este adevărat că soarele încălzeşte pământul, tot aşa e de adevărat că m'am îmbogăţit şi eu din pradă. Ceea ce s'a citit de logofătul este foarte drept.

Preşedintele: Unde sunt tovarăşii d-tale?

Groază: Unii pe pământ, alţii în iad, o seamă poate în raiu, dacă se vor fi popit înainte de moarte.

www.dacoromanica.ro

Preşedintele: Pentru folosul d-tale, dă pe faţă dinaintea dreptăţii numele lor.

Groază: Nu se poate. Voi ziceţi că sunt hoţ; va fi! dar meseria de trădător n'am învăţat-o.

Preşedintele: De ce ai silit pe femeia Maria Hagiu ca să-ţi fie nevastă?

Groază: Niciodată. N'am silit-o. I-am spus curat româneşte: Vrei să fii a mea? şi ea s'a aruncat în braţele mele. M'am dus la popă cu galbeni într'o mână şi cu cuţitul în cealaltă. I-am zis: „alege-ţi una din două: aur sau fier". El şi-a ales aurul şi ne-a cununat.

Preşedintele: De ce te-ai încercat a ucide pe fiul d-tale?

Groază: Da, aceasta-i o nelegiuire, o adevărată nelegiuire! Eu nu ştiam că aceşti doi copii se iubesc de mult. Dacă ei mi-ar fi spus-o înainte de cununia mea, eu n'aş fi astăzi dinaintea voastră! Dar aşa a fost se vede voia lui Dumnezeu! Eu credeam că pedepsesc o fără-de-lege, şi căzui în fără de-lege eu însumi. Nu-mi mai vorbiţi de aceasta... Osândiţi-mă... nu-mi mai vorbiţi!

Preşedintele: (către mama lui Groază): D-ta ce ai de zis, nevastă sin-Petru?

Bătrâna: Să-mi daţi înapoi pe fiul meu, atâta tot. El a fost totdeauna aşa de bun fiu şi aşa de bun Român! Daţi-mi-l înapoi şi Dumnezeu o să vă răsplătească.

Preşedintele (către nevasta lui Groază): Femee Maria Hagiu, spune dacă este adevărat că Groază te-a silit la căsătorie?

Maria Hagiu: Nu, eu l-am luat fără să ştiu ce fac. Imi era stăpân şi am fost deprinsă a mă supune stăpânului. L-am iubit ca pe un tată şi i-am fost cu credinţă. Acest copilaş, pe care-l vedeţi în braţele mele, este al lui Groază. Dragostea mea a

www.dacoromanica.ro

fost pentru Ion, dar voi rămâne totdeauna credincioasă lui Nicolae.

Ion (aruncându-se în braţele lui Groază şi plângând): Tată, iartă-mă dacă am îndrăznit a iubi pe Maria! O să mă duc în lume şi tu vei fi fericit.

Groază (zâmbind cu tristeţe): Iubeşte-o, Ioane.

Preşedintele: Ion sin-Petru, răspunde cum de s'a întâmplat că ai fost rănit de tatăl d-tale!

Ion-sin-Petru: Tata n'a voit să mă lovească; eu singur m'am aruncat asupra cuţitului.

Terminându-se acest interogatoriu, procurorul ia cuvântul cerând condamnarea acuzatului. Pe când el vorbeşte, nevasta şi fiul lui Groază se'neacă în lacrimi; bătrâna e dusă pe gânduri, ca şi când n'ar auzi nimic; haiducul stă liniştit şi mândru.

Giunele Vakaholo, advocatul lui Groază, aduce aminte acea parte frumoasă din vieaţa acuzatului, când el combătea pentru libertatea ţării. Kârgialiu, Farmaki şi alţi căpitani vestiţi din 1821 fuseseră şi ei haiduci. Pe atunci civilizaţiunea — zice advocatul — nu pătrunsese încă în ţară. Să nu se uite, afară de aceasta, că prima crimă a lui Groază, omorul nevestei sale din a doua căsătorie, s'a justificat la 1828 printr'o anchetă, constatându-se atunci că el o prinsese în flagrant delict de adulteriu cu un ofiţer rus, ce era la dânsul în gazdă. Terminând, advocatul invoacă clemenţa judecătorilor pentru acest om în adevăr culpabil, dar plin de rare calităţi şi carele făcuse servicii ţării.

Preşedintele întreabă pe Groază dacă are ceva de adaus.

„Nu"—răspunse haiducul—„voiesc numai să mulţumesc apărătorului meu că a dat la lumină ceea ce se atinge de omorul nevestei mele, arătând că nu era vina mea".

Grefierul sună clopoţelul. Publicul se retrage. După două ore de deliberare, şedinţa se redeschide

www.dacoromanica.ro

şi grefierul citeşte sentinţa, care declară culpabilitatea lui Nicola sin-Petru asupra tuturor punctelor de acuzaţiune, dar, în vederea unor circumstanţe atenuante, îl condamnă numai la ocnă pe vieaţă. Groază ascultă fără emoţiune această sentinţă şi întreabă pe avocatul său dacă condamnarea rupe legătura sa de căsătorie. Primind un răspuns negativ, el zice: „atunci o voiu rupe eu însumi, căci voiesc ca aceşti doi copii să fie fericiţi cât mai sunt încă tineri". Inainte de a ieşi din sală, Groază strânge la piept pe mama-sa, ce-l binecuvântează, pe nevastă-sa, pe Ion şi pe copilaşul cel mic. Citirea sentinţei şi ultima scenă produce o profundă impresiune asupra poporului, care nu se poate stăpâni de a nu simpatiza pe acest tip cavaleresc de haiduc.

Când Groază fu recondus în temniţă, administraţiunea se pregătea a lua precauţiuni pentru ca să nu poată fugi. „Oare credeţi voi că eu aş vrea să scap?" zise el. „Nu, nu, fiţi liniştiţi; vă jur că de aice nu voiu mai ieşi!" Peste câteva minute, văzându-se singur, îşi izbi capul cu atâta putere de fiarele ferestrei, încât i-au ţâşnit creierii. Transportat la spital, muri...!

www.dacoromanica.ro

INDICE

Atragem atenţiunea că volumul acesta din Russo cuprinde numai scrieri de ale lui traduse de alţii, deci cuvintele care urmează prezintă interes numai pentru înţelesul, nu şi pentru forma lor.

Actori, 104
Adamescu (Gh.), XI, XII.
Adgiud, 111.
Adriatica (marea), 142.
aer liber, 153.
agă, 100.
alauta, 37.
Alb (muntele — Mont Blanc), 20.
albanez, 86.
Albina Pindului, V.
Albina Românească, 85.
Albumul macedo-român, IX.
Alecsandri (V), III, V, VI, VII, IX, XI XII, XIII, XIV, XV, XVIII, 133, 140, 144.
Alecsandru cel Bun, 27.
Alpi, 20, 33.
America, 35.
amnar, 44.
amor propriu, 77.
anale, 10.
anecdote, 69.
anteriu, 70.
antichitate, 1.
Ardeal, IX.
ardeleneşti (cântece),, 127.
argint (iubire de), 76.
arhaisme, V.
arhive, 1.
arii (ardeleneşti), VIII; — (moldoveneşti), VIII; — (munteneşti), VIII.
aristocraţie, 149.
armonie, 2, 3.
arnauţi, 11, 87.
artist, 70; artişti, 69.
Arv (râu în Elveţia), 31, 39.
Arveyron (pârâu în Elveţia), 31.
Asachi (Gh.), III, IV, 27, 43.
Atila, 142.
August (Octavian), 17.
Austria, 142.

Babaci (plur. dela babacă), 81.
Bacinschi (maior), 13, 14.
Badiul (balada), 5.
Bahluiu, 72, 75, 141.
Baiazid, 17.
balade, IX, XIII, 3, 4, 7, 10, 12, 36; — (autorii lor), 13.
balta, 72.
baluri, 28.
Balzac, 22, 69.
Banat, 142, 143.
Battu(la), 63.
bacan, 89; băcani, 88.
Băläceanu, 144.
Bălcescu (N.), VII, 141.
barbieri, 86.

www.dacoromanica.ro

bătrâneşti (cântece), XIII, 118.
Bârlad, 107, 108.
bârneaţă, 68.
berbanţi, 77.
bere, 87.
Biblioteca Minerva, V.
Bicaz (râu), 54; — (vale), 56.
biserică, 68.
Bistricioara, 40.
Bistriţa, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 50, 52, 54.
bivoli, 72.
Bogus (palărieri), 76.
boier, 70; boieri, 68, 69, 80, 82, 85.
boierime, 81, 85, 91.
boierinaş, 90.
bon-ton, 81, 83.
bordeie, 72, 88.
Borsec, 55.
brazi, 2.
Brăiloiu (C.), 155.
Brigitenau, 73
brişcă, 93.
Brun (Jules), XI.
brutalitate, 152.
Bruxelles, 124.
buccengiu, 86.
Bucovina, 142.
Bugeac, 3, 17.
Buhalniţa, 38, 50.
Bujor (baladă), IX; — (haiduc), 11.
bulgaro-sârbi, 89.
Bulonia (bois de Boulogne), 76.

Cafea, 80, 106.
Calabria, 9.
calpac, 82.
Cantacuzino (prinţ), 37, 38.
Cantemir (D.), 59, 60.
caporali, 78.
caput bovis (fort), 59.
caritate, 153.
Carpaţi, 26, 32, 54.
Caşin (măn.), 122, 131.
Catargiu, 117.
catrinţa, 68.
Caucaz, 88.
cazac, 70.
Călugăreni, 40.
camaşă, 68.
Capitanul (Const.), 123.
caruţă, 22, 71.
câine, 153.
câmpeneasca (vieaţa), 2.
Câmpii'e Elisee (Champs Elisés), 76.
Câmpuri (sat), 119.
Cântarea României, XIV.
cântăreţ (popular), 37
cântece (populare), IX; — (bătrâneşti), 3, 36; — (de codru), XIII; — (de frunză), XIII, 4; — (hoţeşti), 4.
cârciume, 118.
Cârligului (râpa), 75.
Ceahlău, 38, 39, 40, 43, 45, 50, 51, 54.
Cel din urmă Mohican, 126.
celtice (idiome), 124.
censura, 99, 101, 102, 104.
cercei, 68.
Cernauţi, 23.
Cernegura, 26.
Cetăţuia,, 133, 135.
chefuri, 36.
Chetraru (I.), VII, XII, 36, 37; v. şi Pietraru
Chetricica (Pietricica), 25, 26, 30.
chimir, 44, 67.
cimpoiu, VIII; cimpoiaşi, 36.
Cincinatus, 66.
cioban, 127.
ciocoi, 35, 90, 126.
ciubuc, 80, 82, 90, 97, 103, 106; ciubuce, 100.
civilizaţie, 2.
clefţi, 9.
clopotniţe, 72.
Cluj, VII, VIII, 144.

www.dacoromanica.ro

cochetărie, 5.
cod (francez), 155.
Codreanu (baladă), IX, 3; — (haiduc), XIII.
codru, 10.
cojoc, 68.
colibe, 88.
coline, 71.
colonii romane (luptele lor), 1.
Columna lui Traian (ziar), VI.
comedii, 22, 122.
comerț, 4; comerciale (relații), 5.
concetățeni, 81.
condeiu, 98.
Convorbiri Literare, V, VI, VII.
Cooper, 126.
copilarie, 79.
Copou, 11, 23, 75, 76, 88.
Corbița, 56, 57.
Corvin (Matiaș), 17.
Costin (Miron), 4, 123.
costume, 69.
coterie, 82.
Cotnari, 46, 47.
Cozla, 26.
Cracovia, 137.
creștinism, 44.
critică, 94.
cronici, 3, 59.
Cuciureanu (M.), IV.
cucoane, 74.
cununie, 68.

Dac, 24, 25, 89; Daci, 66.
Dacia, 1, 16, 58, 61.
Dacia Literară, III, IV.
daco—roman, 43—44, 52, 66—67; daco-romancă, 68.
dafini, 2.
datine, 1, 6, 81.
Dealul Doamnei (trecătoarea), 39.
Decebal, 17, 18.
Dej, 144, 147.
demagogie, 149.
Densușianu (Ov.), XV.
Descrierea Moldovei, 59.
despotism, 105, 152.
diavol, 46, 48, 51.
dilema, 101.
disertații, 6.
divan, 22, 69.
doină, VIII, 127; doine, XIII.
dolce farniente, 76.
Domițian, 17.
Donciu (baladă), X.
dor (cântece de), XIII, 127.
dramă, 94, 99; drame, 122.
droșcă, 71.
drum, 32.
Duca (C.), 144.
dulcești, 71, 80, 100, 103, 106.
Dumas, 41, 69.
Dumnezeu, 46, 49.
Dumnezeu, 46, 49.
Dunare, 1.

Educație, 79.
egalitate, 152.
Egipt, 150.
egoism, 148.
elegie, 94.
Elveția, III, 21, 32.
englezi, 69.
epigramă, 99.
eterie, 59.
europenism, 86.
evanghelie, 149.
excursiune, IV, VII.
exilări, 124.

Fanatism, 152.
farniente, 71.
Farmachi (hoț), 163.
farsă, 94.
fashionabili, 88.
fățărnicie, 78.
fânețe, 72.
feodală (servitute), 58.
fete, 2.
figuri, 69.
Filia (râu), 31.
Filipescu, 144.

www.dacoromanica.ro

fineță, 78.
flăcăi, 2.
Florența, 19.
fluier, 127.
Focșani, 108, 121, 123, 131, 143.
Foaia soc. din Bucovina, V, VI, VII, XIV.
franceza (limba), 147; francezi, 124.
francheță, 78.
Franța, 64, 79, 80, 124.
franțuz, 78, 87; franțuji, 138.
franțuzească (limba), 68.
frescuri, 134.
Friburg, 63.
Frumoasa (măn.), XII.
fustanelă, 85.

Galata, 72.
galice (idiome), 124.
Galiția, 65.
Gall (d-r), 11.
galoși, 71.
garda națională, 152.
Gauthier (Th.), 121, 124.
Gârli'e (sat), 119.
geniu, 8.
genovezi, 4.
geografica (hartă), 101.
Georgice, 2.
germani, 142; Germania, 64, 80; germanice (idiome), 124.
Geschichte des rum. Schrift., XI.
Ghimiciu (balada), XIII, 3.
Giessbach (cascada), 20.
Girardin (S-t Marc de), 62, 63.
glod, 24.
Golia (biserica), 136.
gotic (stil), 136.
gramatici, 6, 69.
grec, 87; greci, 105.
grefier, 155.
grenadir, 70.
Groază (haiduc), 10.
Grohotiș, 50.
Gruia (balada), 3.
gunoaie, 24.
Gura Largului, 43, 52.

Haiduc, 154; haiduci, VIII, 36, 99; haiducești (cântece), XIII.
Halima, 97.
Hangu, 37, 38, 40; Hangan, 37.
hanul Bogdănesei, 106.
harabagiu, 93; harabale, 92.
hatmănie, 11.
Heildelberg, 80.
Hitzing, 73.
hore, XIII.
hoți, 9; hoție, 154.
Hugo (Victor), 69.

Iad, 124.
iarmaroc, VIII, 7.
Iași, III, VI, 23, 84; ieșeni, 73, 81.
Iazul mitropoliului, 73.
Ignoranța, 76, 77.
imașuri, 72.
imitație, 22.
închiziție, 149.
inovații, 79.
Ipsilanti (palat), 72.
ironie, 78.
ispravnic, 117.
istorie, 6.
ișlic, 70.
Italia, 9, 19, 22; italieni, 89.
iței, 44, 67.

Îmbrăcăminte, 67.
Învățătura, 77.

Jalobă, 4.
jargon, 6, 7.
Jägerzeile (Viena), 19.
Jicnițerul Vadră, 140.
jidov, 24, 35.
Jieni, 154.
joc (cântece de), XIII.
Journal des Débats, 70.
judecători, 150, 155.

www.dacoromanica.ro

Kârjaliu, 157, 163; Kârjalii, 154.
Kiriacodromion, 131.
Kiseleff, 84.
Kock (Paul de), 69.
Kogălniceanu (M.), III, VII, X.
Kossuth, 146.

Lamartine, 69.
laută, 7; lautar, 129; lăutari, 12.
legende (inspirație din), III.
legi, 150, 152.
Leman (lac), 20.
lene, 77; lenevos (traiu), 85.
Leși, 3, 17.
leturghie, 77.
libertate, 17, 149, 150, 151, 152.
limba românească (origina ei), 1.
linguistică (babilonie), 6; — (inspirație), IX.
lipoveni, 65.
literar (viitor), 6; literare (școli), IX.
literatură, 8, 100; — (indigenă), 70.
logică, 2.
lulea, 44.
lupte (ale poporului), 1.
lux, 24.

Macă, 80.
Magazinul istoric, 123, 128.
maghiarism, 142.
Mahomet al II-lea, 17.
Maistre (Xavier de), 33.
majorități, 152.
Marea Neagră, 142.
Matei Basarab, 122.
matroană, 68; matroane, 91.
maxime, 79.
mănăstiri, 71, 72.
mănuși, 82.
Mărășești, 111.
Margăritescu (C.), V, VI.
Meca, 34.
Mécouli (pălărier), 76.
melancolic (ton), 12; melancolie, 20.
meseriaș, 93.
Mihail (balada), IX.
minorități, 125.
Mioara (balada), IX; **Miorița**, VIII, 2, 7.
Mirabeau, 98.
misteruri, 130.
mitologice (credințe), 2.
mocan, VIII, 126, 127; mocănești (cântece), 127.
modă, 90.
moarte, 97.
Moisi, 90.
Moldova, IX, 6, 23, 62, 142; doveni, 73, 89; moldovenești, 127; moldovenisme, V.
monoton (ritm), 12.
monumente, 6.
Montanvert, 31.
Mostenicov (subofițer rus), 156.
muncitor, 93.
Municipium Iassiorum, 61.
Muntean, 34, 36; Muntenia, IX.
muzică, 1.

Naframa (balada), IX.
Napoleon, 65.
națiuni, 151; naționalitate 7; — românească (nașterea), 1;
naționale (dansuri), 36.
neamț, 73, 74, 78, 87; nemți, 69, 89, 90; Neamț (cetatea), 22; — (târgul), 26.
Neapole, 19.
Neculce, 4.
Negruzzi (C.), III.
neolatine (limbi), 6.
neolog, 2 · neologisme, V.
nimicire, 97.
Noe, 92.
Novac (balada), 3.

Obiceiuri (inspirație din), III.
Odobescu (Al.), VI, XIV, XVIII.
Odobești, 46, 118.
ofis domnesc, 120.

www.dacoromanica.ro

Oglinda omului, 130.
oi, 72.
Olimpul, 41.
Olteanul (tâlhar), 110.
onoare, 84; onor, V.
Orient, 64.
orientali, 97.
Ortgier (croitor), 76.
Ovid, 2.
ovrei, 69, 86, 90, 92; ovreice, 64—65.

Paladium, 2.
palate, 72, 88.
papuc, 68; papuci, 82.
Paris, 19, 23, 76, 84; parizieni, 80, 89.
parveniți, 90.
patriarhalism, 58, 83.
patriotism, 23, 148.
patrioți (falsi), 148, 149, 150, 151, 152.
Paști, 91.
părinți, 79.
păstor, 2.
păuni, 2.
Pângărați, 31, 32.
pedantism, 77.
peisage, 33.
Petit Séjour (palat la Socola), 105.
Petrariu (I.), 13, 15; v. și Chetraru.
Petreanu (tâlhar), 110.
petreceri, 28.
Pesta, 143.
Piatra-Neamț, IV, X, 24, 25, 26, 27, 28, 31.
Pietrăria (deal), 136.
Pion, 39.
plăceri, 28; — (ale poporului), 1.
plugari, 35.
plută, 30.
Pocuția, 17.
Podolia, 17.
poet, 70; poezie, 1, 8, 13, 100; poezii populare, VIII, X, 1, 2; — (felurile lor), 3; — (gruparea lor), XIII.
politeță, 77.
politică, 17; politice (relații), 5.
popoare, 151.
populare (credințe), 22.
poște, 109.
Potemkin, 59.
povestiri, 22.
poveștI, 1, 2.
Prater, 19.
preoți, 35.
prieteni, 28.
privighetoare, 8.
pristavi, 100.
procuror, 155.
profesori, 69.
prostime, 75, 86.
Provincialul la teatrul național, 19, 140.
Prut, 137.
psihologică (cunoștință), 5.
pungă, 44.
purism, 69.
Putna (județ), VI, 110; — (câmpie), 118.

Rachiu, 106.
raiu, 124.
rapsozi, 12.
Ratisbona, 65.
Răcoasa (sat), 119.
rădvan, 22.
Răpciuni, 40.
regim (vechiu), 82.
Revista Română, VI, XI, XIV.
revoluție, 148, 153.
Rhighi, 20.
rob, 79.
Roma, 18, 20, 142; roman, 94; romani, 66, 105.
romancieri, 9.
românesc (neamul), 1; românească (limba), 123.
români, 142, 143; România, 143; românism, 7.

www.dacoromanica.ro

România Literară, XIV.
Ron, 25.
Rosa (Salvator), 54.
Rousseau (Jean Jacques), 140.
Rubicon, 141.
Rudow, (d-r), X.
Rusia, 65, 73.

Sadoveanu (M), V, VI, XVIII.
salbe, 68.
salon (al Elenei Sturdza), 81, 83, saloane, 28, 68, 81.
saluturi, 85.
sarcasm, 82.
Sarina, 63.
satana, 49; v. şi diavol.
satul lui Voda, 36.
saturnale, 34.
Săulescu (Gh.), 61.
Scăricica, 30, 31.
schimb (case de), 84.
scripcă, 36.
Seneca, 132.
sere, 74.
Steaua Dunării, X.
sfeşnic, 93.
Sf. Ioan (biserică), 27, 31.
Sf. Mormânt, 72.
Sibiu, 144.
Sicilia, 9.
sirocco, 19.
slavi, 142, 143.
slugi, 81, 126.
slujbaşi, 74, 90.
Siberia, 96.
Sobieschi, 61.
socială (organizare), 6.
societate (vechia), 3.
Socola (grădină), 74, 75, 105.
Solomon (colonel), 160.
somn, 71, 80.
Soulié, 69.
Soveja, X.
Spania, 9.
Steaua Dunării, VII.
Sturdza (D.), 139.
Sturdza (M.), 144.
Stuttgardt, 80.
Suceava, 60.
sudalma, 82, 87.
surugiu, 89.
Suvarov, 13.

Şah, 100.
şalvari, 71.
Ştefan cel Mare, 22, 59, 61.
ştergar, 68.
Şuşiţa (râu), 119, 121.
Şviţera, 32, 41; v. şi Elveţia; şviţerieni, 80.

Tabernacol, 93.
Tacit, 18.
talmud, 91.
Tatari, 3, 17.
Tataraşi, 63.
Tautu (I.), 139.
tâlhari, 110, 117.
teatru, 107; — (de varietaţi), 70.
Tecuci, 108.
terorism, 150.
Teodorescu (Gh. Dem.), X, XI.
Tibru, 58.
Tinechiei (câmpul), 7.
tineri, 79, 80, 81.
tiran, 79.
Tisa, 143.
Toma Alimoş, IX, XIII, 3, 145; Toma lui moş, IX.
tradiţii, IX, X, 2, 59.
Traian, 18, 22.
tragedii, 122.
Transilvania, 142, 143.
trăsuri, 88.
trecutul, 1, 80.
Trei-Ierarhi, 60.
tribunale, 68.
Troot (baron), 58.
trufie, 81.
Tuilerii (Tuileries), 76.
Turci, 3.
turist, 136.

www.dacoromanica.ro

turme, 72.
tutun, 74, 98, 109.

Țărancă, 68.
țigani, 66, 69, 70, 81, 89, 90.

Ungaria, 142, 144, 147.
unguri, 3, 17, 118, 143.
Ureche (Gr.), 4
Urechiă (V. A.), IX.

Vaci, 72.
Vakaholo (avocat), 163.
Vaduri, 31.
Valahia, 6, 17, 143.
Valea-Albă, 22.
Valentineanu, 144.
vandalism, 71.
Varnița (sat).
Vasile (hoț), 42.
Vaslui, 106.
vânător, 72.
Veneția, 19; venețieni, 4.
Verzii (sat), 119.
Vezuviu, 20.
vieață (de nelucrare), 76; — (turcească), 76.
Viena, 19, 73, 84; vieneze (caleşti), 75.
Vişoara, 27, 28, 29, 30.
Virgil, 2.
Vizantea (mănăstire), 128, 129.
Vlad Țepeş, 153.
Vladimirescu (Tudor), 160.
vodevil, 70; vodeviluri, 122.
Voicu (tâlhar), 110.
Voix de la Roumanie (ziar), VI.
Voltaire, 20.
vorbărie, 77.

Waser-Glanz (Viena), 19.
Wilkinson (consul), 59.
wist, 80.
Wolf, 59.

Zavera, 97.
Zimbrul, IX.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

Introducere. Pagina

1. Inceputurile literare ale lui R III
2. Al R. şi Poezia populară . . . VII
3. Colaborarea Russo-Alecsandri XI
4. Textul Sovejei XV
5. Limba Scrierilor Postume XVIII

Scrierile publicate în timpul vieţii.

1. Poezia Populară 1
2. Studii Naţionale 9
3. Decebal şi Ştefan cel Mare 16
4. Piatra Teiului 19
5. Stânca Corbului 54
6. Iaşii în 1840 58
7. Soveja 96
8. Palatul lui Duca-Vodă 133
9. Ofiţeri francezi în Moldova 137
10. Fragmente 140
    a) Scrisoare către V. Alecsandri 140
    b) Scrisoare către N. Bălcescu . . . 141
    c) Bilet din închisoarea din Cluj către V. Alecsandri 144
    d) Bilet din închisoarea dela Cluj către prietenii din Iaşi 145
    e) Protest către Consiliul de Război din Cluj 145
    f) Protest către Comisarul Guvernului din Cluj 146
    g) Cugetări scrise în închisoarea dela Cluj . 148
    h) Alte cugetări 151

www.dacoromanica.ro

Scriere atribuită. Pagina

Groază 154

Ilustrații.

Facsimile No. 1 (Inceputul din Iași în 1840) . 59
Facsimile No. 2 (Coperta manuscriptului La pierre du tilleul) 21
Facsimile No. 3 (O pagină din Soveja) . 133
Facsimile No. 4 (Partea finală din Ofițeri francezi în Moldova) 139

www.dacoromanica.ro

COLECȚIA CLASICII ROMÂNI COMENTAȚI

subt îngrijirea D-lui **N. CARTOJAN**, Profesor universitar.

AU APĂRUT:

V. ALECSANDRI:

Călătorii și Misiuni Diplomatice, (ed. II), comentate de **Al. Marcu**, Prof. univ.
Teatru, (ed. II), comentat de **Alex. Iordan**, Bibliotecar la Academia Română.
Proză, (ed. II), comentată de **Al. Marcu**, Profesor universitar.
Drame istorice, comentate de **G. Baiculescu**, Bibliotecar la Academia Română.
Poezii (vol. I și II), comentate de D-na **El. Rădulescu-Pogoneanu.**

GR. ALEXANDRESCU:

Poezii, coment. de D-ra **V. Ghiacioiu**, Prof.

N. BĂLCESCU:

Scrieri istorice, (ed. II), comentate de **P. P. Panaitescu**, Profesor universitar.

I. L. CARAGIALE:

Teatru, (ed. II), comentat de **D. Murărașu**, Doctor în litere, Profesor.
Nuvele, schițe și note critice, (vol. I și II), comentate de **M. Paulian** și **T. D. Măruță**, Profesori.

CRONICARI ȘI ISTORICI ROMÂNI DIN TRANSILVANIA:

Școala Ardeleană: Vol. I și II, coment. de **Dr. I. Lupaș**, Profesor universitar.

DOI SCRIITORI BĂNĂȚENI:

Victor Vlad Delamarina și **Ioan Popovici-Bănățeanul**, comentați de **A. Bistrițeanu**, Profesor secundar.

M. EMINESCU:

Scrieri politice, (ed. II), comentate de **D. Murărașu**, D-r în litere, Profesor.
Scrieri literare, (ed. II), comentate de **D. Murărașu**, Doctor în lit., Profesor.
Literatură populară, comentată de **D. Murărașu**, Doctor în litere, Profesor.
Poezii, (ed. II), comentate de **C. Botez**, f. Inspector general al Învăț. secundar.

N. FILIMON:

Ciocoii vechi și noi; roman social, coment. de **G. Baiculescu**, Bibl. la Acad. Rom.

EMIL GÂRLEANU

Bucăți alese, comentate de **Gh. Vrabie**, Profesor.

ION GHICA

Amintiri din Pribegia după 1848, (vol. I—III) comentate de **Olimpiu Boitoș**, Doctor în litere.

P. ISPIRESCU:

Legende sau basmele Românilor, (ed. II), comentate de **N. Cartojan**, Prof. univ.

M. KOGĂLNICEANU:

Scrieri și discursuri, (ed. II), comentate de **N. Cartojan**, Profesor universitar.

ION NECULCEA:

Letopisețul Țării Românești (vol. I și II), (ed. II), comentat de **Al. Procopovici**, Profesor universitar.

C. NEGRUZZI:

Păcatele tinereților, comentate de D-ra **V. Ghiacioiu**, Profesoară.

A. I. ODOBESCU:

Pseudo-Kynegetikòs, (ed. II), comentat de **Al. Busuioceanu**, Conferențiar universitar.

ANTON PANN:

Povestea vorbei, coment. de D-r **M. Gaster.**

ION ELIADE RĂDULESCU

Scrieri literare, comentate de **G. Baiculescu**, Bibliotecar la Academia Română.

AL. RUSSO:

Scrieri; } fiecare volum
Scrieri postume, } comentat de **Petre V. Haneș**, Profesor.

MIHAIL SADOVEANU:

Culegere de povestiri.

GR. URECHE:

Letopisețul Țării Moldovei, (ed. II), comentat de **C. C. Giurescu**, Prof. univ.

AL. VLAHUȚĂ:

Pictorul N. I. Grigorescu, ilustrat cu reproduceri; cu o introducere de **I. D. Ștefănescu**, Profesor universitar.

DUILIU ZAMFIRESCU:

— **Nuvele.**
— **Poezii**, (ed. II).
— **Viața la țară**, (ed. II).
— **Tănase Scatiu**, (ed. II).
— **In Războiu.**
— **Indreptări.**
— **Anna.**

Fiecare volum comentat de D-na **M. Zamfirescu-Rarincescu.**

www.dacoromanica.ro